

Universitätsbibliothek Wuppertal

Aeli Donati qvod fertvr commentvm Terenti

Evgraphi commentvm continens

Donatus, Aelius

Lipsiae, 1908

Commentum Andriae

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1594](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1594)

ilta
us-
nda
ra-
ore

EVGRAPHI
COMMENTVM ANDRIAE

ANDRIA

PROLOGVS

Cum omnes poetae uirtutem oratoriam semper uersibus exequantur, tum magis duo uiri apud Latinos, Virgilius et Terentius. ex quibus, ut suspicio nostra est, magis Terentii uirtus ad rationem rhetoricae artis accedit, cuius potentiam per comoedias singulas ut possumus explicabimus. ac prima nobis ea sit, quae et pueris semper est tradita. Andria igitur prologum habet POETA CVM PRIMVM ANIMVM AD SCRIBENDVM APPVLIT. omnis prologus triplici inducitur causa: uel ut argumentum fabulae possit exhibere uel poetam populo commendare uel ut a populo audientiam postulet. sed his omnibus causis Terentius non ita usus est: habuit enim aduersarium ueterem poetam Luscium Lanuinum, cuius comoediae cum non placerent, semper maledictis aduersus comoedias Terentii pugnabat. propter hunc igitur Terentius prologum semper inducit, ut eius maledictis respondeat. quod si ita est, omnis prologus Terentii habet controuersiam. Andria igitur controuersiam tenet: mos est, uti ex Graeco in Latinum sermonem aliquid transferri liceat. Terentius comoediam Graecam Andriam cum transferret, adiunxit et Perinthiam, quae altera Graeca est comoedia. fit ergo reus, quia non debuerit alteram comoediam contingere in comoediae alterius translatione. est hic controuersiae qualitas, an iuste

1 uersibus] pro uiribus *Karsten* || 2 exequantur *Karsten* || 5 singulas comoedias α || 6 primum β | <prima> semper *Karsten* | tradita est α || 10 uel <ut> β | populo poetam α *F* || 16 respondeat maledictis α || 21 ergo *post* reus *L F*, *om. G* || 23 controuersia β

fecerit, cuius argumenta sic persequitur, ut per absolutam qualitatem habitus semper sit in disputatione tractatus. is omnino, ut dixi, duplex est 'feci, sed iuste feci' et 'feci, quia licuit per exemplum'. sed prius exordium sumitur, quod propositum ita est, ut poetam populo commendat: aliter enim beniuolentiam auditorum non potest comparare, nisi personae suae pudorem honestatemque declaret. est igitur ad comparandam beniuolentiam sumptum principium **1** POETA CVM PRIMVM ANIMVM AD SCRIBENDVM APPVLIT ID SIBI NEGOTII CREDITIT SOLVM DARI VT 10 PLACERENT POPVLO QVAS FECISSET FABVLAS. beniuolentia rhetorica arte captatur ex nostra persona: hoc supra positus uerbis expositum est, cum docuit sibi pudorem propositum et certam gloriam captaturum. unde a persona aduersarii, cum eius impudentia declaratur, hoc subiunxit **15**

4 4 VERVM ALITER EVENIRE MVLTO INTELLEGIT NAM IN PROLOGIS SCRIBENDIS OPERA ABVTITVR NON QVI ARGVMENTVM NARRET SED QVI MALIVOLI VETERIS POETAE MALEDICTIS RESPONDEAT. huc usque principium est habitum a nostra persona et ab aduersariorum: sequitur propositio quaestio- **20**

8 nis et primo promissio **8** NVNC QVAM REM VITIO DENT QVAESO ANIMADVERTITE. haec dicit quaestionem promittens. proponit autem ita quaestionem, ut, cum argumento quaestionem soluat, quaestionem proponere uideatur

9 **9** MENANDER FECIT ANDRIAM ET PERINTHIAM QVI VTRAMVIS **25** RECTE NORIT AMBAS NOVERIT. quaestionem illam supra diximus esse, quia non debuerit ex duabus comoediis Graecis unam Latinam facere. et huic respondet ita, quod liceat. ac primum unam dicit, <quia>, quamuis duae sint, inter se quoque quadam cognatione conueniant: hoc enim dixit MENANDER FECIT ANDRIAM ET PERINTHIAM QVI VTRAMVIS RECTE NORIT AMBAS NOVERIT NON ITA DISSIMILI

2 sit] est *LG*, om. *F* || 9 AD SCRIBENDVM om. *L* || 10 ID om. *L* || 14 captaturam β || 17 scribundis α || 21 et *W*.: sed *codd.* | permissio α || 26 RECTE — NOVERIT om. *L* || 28 facere] scribere α | respondet *FG*, -dit *vell.* || 29 quia *W*.: unam *L*, utramque ut *G*, quae post sint α

SVNT ARGVMENTO ET TAMEN DISSIMILI ORATIONE SVNT FACTAE AC STILO: licet duae sint numero, in unam tamen rationem conueniunt. quod si ita est, quae ex Perinthia in Andriam conuenerunt, ad Andriam iure translata sunt; unde non uidetur aliter fecisse quam licet. nam cum liceat ex una comoedia Graeca unam Latinam facere, hic quodammodo ex Andria Graeca Andriam fecit Latinam et quaedam ex Perinthia <trans>tulit, quae in Andriam conuenirent. igitur aduersarii id uituperare audent? adiecit argumentum absolutae qualitatis, uti supra diximus, quia

18 quae fecit, fecerit per exemplum 18 QVI CVM HVNC ACCVSANT NAEVIVM PLAVTVM ENNIVM ACCVSANT QVOS HIC NOSTER AVCTORES HABET. et quoniam semper in exemplis laborandum est, ne ea sumamus, quae aliquando reprehensa sunt, 20 adiecit 20 QVORVM AEMVLARI EXOPTAT NEGLEGIENTIAM POTTIVS QVAM ISTORVM OBSCVRAM DILIGENTIAM. subiungit postea epilogorum uirtutem, uti liberatus culpae terrere incipiat aduersarios 22 DEHINC VT QUIESCANT PORRO MONEO. et honeste contendit aduersarios multa peccare, sed illa se nolle maledicere. concludit a precibus, ut beniuolentiam ab audientia populi petat 24 FAVETE ADESTE AEQVO ANIMO, simul pollicens quasi quoddam praemium de comoediis futuris, si fuerit libenter auditus. hactenus controversia tractata est.

1 1 POETA CVM PRIMVM ANIMVM AD SCRIBENDVM APPVLLI LIT sensus hic est: cum primo poeta comoediam scribere uoluit, hoc tantummodo arbitratus est negotii sibi dari, ut placerent populo comoediae, quas fecisset. ergo quod 4 sequitur 4 VERVM ALITER EVENIRE MVLTQ INTTELLEGIT, ille sensus est, ut, cum hoc solum sibi crederet propositum, 30

1 sunt oratione *FS* || 3 conuenerunt in andriam α || 6 facere] *sscr.* uel scribere *L*, scribere *rell.* || 8 transtulit *W.* || 9 aduersarii id] -rium β || 11 quae] qui β | fecit] -cerit *F*, *om. LG* | fecerit (-cit *S*) post exemplum α || 13 in *om. \beta* || 15 exoptat ante aemulari α , post neglegentiam *LG* || 17 <a> culpa α *F*, culpa *G* || 21 a populi audientia α || 30 cum *om. G*

ut comoediae suae placerent, <euenerit> et illud, ut aduersario debeat respondere. ergo IN PROLOGIS SCRIBENDIS OPERA ABVTITVR hoc est: ualde utitur opera prologorum, non ut argumentum narret, quod prologorum est semper officium, sed ut semper maliuoli poetae maledictis re-
 7 spondeat. adiecit 7 VETERIS POETAE, quo facilius hominem ex vetustate notare posset, qui, cum uetustate commendatus non sit notus, per maledicta inuidere uideatur. —
 8 8 QVAM REM VITIO DENT hoc est: quam rem culpent et
 11 accuset. — 11 NON ITA DISSIMILI SVNT ARGVMENTO ET 10 TAMEN DISSIMILI SVNT ORATIONE FACTAE AC STILO uult <dis>simile esse argumentum duarum comoediarum, non tamen plurimum dissimile. et ne Menandrum accusare uideatur, qui paene ex uno argumento duas comoedias fecerit, adiunxit, quod ad eius laudem pertinebat, ut 'dissi-
 13 mili oratione ac stilo' unius argumenti duas comoedias fe-
 17 cerit. — 13 QVAE CONVENERE IN ANDRIAM EX PERINTHIA multa ex *Perinthia comoedia* conuenerunt in *Andriam*:
 17 haec igitur Terentius in *Andriam* transtulit. — 17 FACI-
 VNT NE INTELLEGENDO hoc est quasi plurimum intelligendo. 20
 26 — 26 POSTHAC QVAS FACIET DE INTEGRO COMOEDIAS hoc est 'de integro', cum unam Graecam in unam Latinam transtulerit: nunc enim transtulit quasi duas. atque ex hoc uidetur illud Terentius declarasse: quod fecerit, iure fecisse et per exempla fecisse, uerum tamen iam non esse 25
 27 27 SPECTANDAE hoc est probandae. — EXIGENDAE foras mittendae.

1 euenerit *add. W.* | et] non *G* || 2 scribundis *α* || 4 semper est *FG* || 9 id est *α* || 11 orationi *LS* | ac] et *LG* | uult *om. S* || 12 dissimile *Westerh.* | esse] est *LS* || 15 adiunxit — 16 fecerit *om. L* || 15 ut *G, om. rell.* || 16 ac] et *G* | fecit *G* || 17 conuenerunt *FG* || 18 multa <enim> *α* | conuenerunt *FG*, conueniunt *rell.* || 20 id est *α* || 21 post has (*in hac corr. L*) *LFS* | QVAS FACIET] *hic incipit B* | DE — COMOEDIAS *om. L* | hoc — transtulerit *ante 17* IN ANDRIAM *G, om. L* || 24 terentius illud *α* || 26 factum *L¹*; futurum? || 27 SPECTANDAE] *hic incipit B'* | id est *α* | <an> exigendae <id est> *α*

I.

1.

28 I VOS ISTAEC INTRO AVFERTE ABITE prima scaena
 huius comoediae causam continet quasi deliberatiuam.
 certum consilium <et> exploratum mandat seruo dominus;
 ne tamen hoc iniustum consilium sit, quod ex deliberati-
 one uidetur inuentum, ex narrationis partibus colligitur, 5
quod iustum id consilium inuentum esse uideatur. habet
 quidem finem haec scaena imperium atque mandat, quod seruo detur, sed ne imperii atque mandati iniustitia sit, causae est consilium sumptum, ubi similiter qualitas est, an iniustum consilium sit. sed iam ut ad speciem 10
 ueniamus, mandat seruo dominus, bene ut adsimulet nuptias (v. 141). consilium autem id est (v. 130) 'et nunc id operam do, ut per falsas nuptias uera obiurgandi causa sit, si deneget'. id<eo> consilii ratio quaerenda est, quae supponitur sic 'filium credo amare meretricem'. haec ra- 15
 tio per coniecturam tractatur, an filius amet *meretricem*. omnis igitur scaena in hoc consumitur, ut argumentis coniecturalibus colligatur filium amare *meretricem*. quare coniectura consilium suum probat, ut filium debeat obiurgare, si amet. quo consilio probato iustum declarat 20
 imperium, quo est seruo imperaturus, ut bene assimulet nuptias. haec per singulorum capita uersuum plenius aperiemus.

Primum ne quid turpe dominus aduersus filium seruo mandare uideatur, siquidem ille filius hic seruus est, obiecta 25
 persona serui est, non illa uulgaris neque in condicione

1 VOS — ABITE *FB*, *om. vell.* || 2 deliberatiue *LG* || 3 <ubi>
 certum α | et *add. W.*; -que *post* exploratum α || 4 ne *Lindenbr.*:
 non *codd.* || 5 inuentum <quod> α || 12 id *om. LG* || 14 ideo *W.*,
om. α || 19 obiurgare] arguere α || 20 probato *G*, -at est *vell.* ||
 22 singula *FG* (*recte?*) || 25 obiecta *W.*: abiecto *L*, -ta *vell.* ||
 26 est *om. α* | non — uulgaris *ante* obiecta α

uiuētis neque in turpi officio seruiētis, sed cuius animus et integritas fuerit per officia completa liberalis. hoc igitur tangit Simo, cum laudat seruum Sosiam, cum dicit opus esse non arte, sed his potius rebus, quas in eo semper agnouit, fide et taciturnitate. nam fides est, ut compleat quae mandat, taciturnitas autem necessaria videtur, ut ea celet. sed parua laus data seruo uide(re)tur, <si> eum coegisset, ut a domino imposita mandata seruaret. sed quoniam apud seruum, bonum dumtaxat, potuit esse consideratio, quod dominus maior sibi nescio quid 10 aduersus minorem dominum imperauerit, cuius, si non imperium adulescentis, aetatem timere deberet, quia illi post senis mortem erat dominus futurus, ideo laborat senex primo in animum suum serui animos inclinare; nam circa iuuenem inofficiosum imperare fortasse imperantis 15 est metus. dicit ergo se ex illo tempore, quo emptus seruus sit, iusta et elementia sine duris laboribus im-

35 perasse: 8 EGO ENIM POSTQVAM TE EMI A PARVULO INQUIT. hinc illud est in Iugurthino (*Sall. Iug. 10, 1*) 'paruum ego te, Iugurtha, amisso patre et sine spe et sine opibus in 20 meum regnum excepi'. et cum dixit 'a paruulo', utique beneficiorum suorum longum tempus ostendit <et> dedit ei continuationem praestandi: uere enim praestat, qui non <nisi> ei praestiterit qui meretur. adiecit autem ad cumulum beneficiorum, non quod tantum bene seruiert, cum 25

1 uiuentis *F*, uiuit *rell.*; qui uiuit *Schoell* || 3 igitur] enim α | Simo post seruum β | cum 2.] et α || 4 potius his α || 5 fide <opu>s? est *om. LGF*¹ || 7 ut ea celet *Schopen*: ut cadet *L*, ut celet *F*, ut caueat α , *om. G* | uideretur si *W.* || 8 eum (cum *FG*) coegisset (-e *LF*) ut β , quem coegit α | a domino] dominus α | seruare α || 11 imperauerit *W.*: -uerat *codd.* | non <esset> α || 12 ille *G* (*recte?*); fort. ille ei || 13 dominus] hic incipit *vetus cod. V* | facturus *LF* || 14 nam] ordo scholiorum, perturbatus ut videtur, hic est in *codd.*: dicit — imperasse ego — inquit. uere — meretur, nam circa — metus. et cum dixit — praestandi. hinc — excepi. adiecit autem *etc.* || 16 metus est α | se post sit α || 20 et 1. *om. \alpha* (= *Sall.*) || 21 regnum meum α (= *Sall.*) | accepi *F* (= *Sall.*) || 22 et *add. W.*; -que post dedit α ; et pro ei (*del. dedit*) *Goetz* || 24 nisi *add. W.*

- ei dominus clementiora quae fuerant imperaret, sed quia
 37 ex seruo fecerit liberum **10** FECI EX SERVO VT ESSES LIBERTVS MIHI: summum etenim pretium seruiantibus uidetur esse libertas. et quoniam omnis libertus patrono debet seruitutem, ideo adiecit 'mihi', non Pamphilo, hoc 5 est non filio, ut ille non crederet licet libertum se debere
 38 filio seruitutem. — **11** PROPTEREA QVOD SERUIEBAS LIBERALITER pulchre hoc uidetur adiunctum, ut non propter alias causas dominus dedisse uideatur, sed quia hanc semper seruus habuerit in seruitutis condicione uoluntatem, liberaliter omnia quae iussa fuerant perimplere. —
 39 **12** QVOD HABVI SVMMVM PRETIVM PERSOLVI TIBI ipsum 'pretium' dixit libertatem. ita debitorem iam seruum ad domini officia fecit, sicut in seruo dominus quod debebat
 40 exoluit. — **13** IN MEMORIA HABEO recte seruatum a seruo, ut 'in memoria habeo' diceret: neque enim domino referre gratias potest, nisi sola priorum officiorum restitutio in memoria perseueraret. — HAVT MVTO mihi uidetur iuris rationem respicere: ingratus enim liber seruus a patrono reuocari in seruitutem potest. — GAVDEO 20 SI TIBI QVID FECI AVT FACIO QVOD PLACEAT SIMO uehementer seruus se gaudere dixit, si ex factis domino reddiderit uoluntatem. et simul duo tempora coniunxit, ut non
 42 solum fecisse, sed et facturum esse declararet. — **15** ADVERSVM TE apud te intelligendum. quidam enim, quoniam
 25 niam supra (v. 11) dixerat 'quod seruiebas liberaliter', hoc intelligunt 'ut libere quoque diceres quae sentias et propterea uoces ex libertate prolatas in conuicium

2 feci <inquit> α || 3 enim α || 7 QVOD] quia LB V || 8 non et 9 dominus om. L || 9 sed] nisi α || 11 fuerunt LG, erant F | adimplere G, implere α || 12 ipsum] summum Lindenbr.; ipsam Schoell || 13 <et> ita α || 14 fecit officia α | debebat Schopen: habebat codd. || 17 poterit G, posset α | sola priorum G, solutionem L, soluc- F || 19 respicere Lindenbr.: insp- codd. | liber seruus] libertus α || 22 factis <suis> domini α || 23 iunxit α | ut om. LF || 24 <se> esse V || 25 intelligendum <est> B || 27 diceres LF, -ceret α G | sentias Schoell: -tit (-tiebat α F) has codd. || 28 et post propterea codd., transp. Schoell.

- aut iniuriam secundum rationem ueritatis proferres'. quod si ita est, dicta sunt aliqua a seruo contra dominum. idcirco intelligunt 'aduersum te' contra te. sed melior est interpretatio superior.* [*'aduersum te' apud te* 44 *melius intelligitur.*] — 17 QVASI EXPROBRATIO EST INMEMORIS 5 BENEFICII <sa>ne beneficiorum commemoratio cum ostenditur, 46 ingratiae exprobratio dicitur. — 19 PRIMVM IN HAC RE PRAEDICO TIBI ANTEQUAM NARRATIONEM INCIPIAT PONERE, SUM- 47 MAM PRIMO PROPONIT, quae talis est 20 QVAS CREDIS ESSE HAS NON SVNT VERAE NVPTIAE. partitur hic senex eaque 10 49 partitio triplex est ¶ EO PACTO ET GNATI VITAM ET CONSILIVM MEVM COGNOSCES ET QVID FACERE IN HAC TE RE VELIM. ergo secundum supra positam diuisionem 'gnati uita' cum exponitur, coniecturalia continet argumenta; 'consilium' cum exponitur, per qualitatem dicitur; 'quid 15 facere in hac te re uelim' similiter qualitatis ratione consistit. utraque autem qualitas negotialis est. incipit 51 primo gnati uitam 24 NAM IS POSTQVAM EXCESSIT EX EPHEBIS SOSIA. hic argumenta coniecturalia diligenter debemus adtendere, quod Pamphilus uidetur amare mere- 20 tricem.* 'excessit ex ephelis' tempus puerilis aetatis ex-

α* [4] est uero huc usque figura synthtroismos (sinatris- *codd.*), quae est congregatio criminum uel beneficiorum ad mouendos animos.

* [21] Argumentorum loci traduntur alii esse artificiales (-cales V; *sic semper*), alii inartificiales. et inartificiales quidem ex auctoritate sumuntur uel opinione, artificiales uero aut a personis aut a negotiis. cum autem omne argumentum rei dubiae faciat fidem, his uel nostram uel aduersariorum causam confirmamus uel infirmamus. quorum loci sumun-

1 <in> iniuriam V | proferres LF, -ferret α, -feram G || 2 a om. LF || 3 <id est> contra α || 4 aduersum — intelligitur *secl. W.* (e margine *inrepsisse videntur*) || 6 sane *Goetz:* ne LF, Hec G; bene *Schoell* || 7 ingratiae *Schoell:* -tia L, -ta F, om. G || 12 re te α F; *sic et infra* || 13 diuisionem positam β || 16 qualitas — consistit (-at LF) | per qualitatem dicitur α || 17 qualitas] -tatis LF || 18 nati LFV | EX] ab LG || 20 aduertere (animadu- B) α || 21 <postquam> excessit α

55 cessit.* — 28 PLERIQUE OMNES apud antiquos ista dictio
ponebatur, ut 'omnes' superuacuum fieret et superior
tantum sermo propriam significationem contineret.* —
57 30 AD PHILOSOPHOS ad sapientiam atque doctrinam. —
58 31 NIHIL EGREGIE PRAETER CETERA hoc est: omnia ae- 5
60 qualiter, *nihil amplius ante omnia*. — 33 NON INIVRIA non
sine causa, id est iuste: ius enim contrariam habet iniuri-
61 am. — 34 VT NE QUID NIMIS quidam arguunt Terentium,
quod istam sententiam dixerat seruus, quam sapientium
summus ex septem protulisse dicatur. quae quidem res 10
non digna reprehensione est. nam primo omnium in

α tur ante rem quidem, unde agitur: a persona, a causa,
a tempore, a loco, a materia, a modo, a ratione; in re,
unde agitur: a toto, a parte, a genere, a specie, a dif-
ferentia, a proprio, a definitione (diff. *BV*; sic *semper*),
a nomine; circa rem, unde agitur: a simili, a dissi-
mili, a pari, a contrario, a maiore, a minore, a praecedente,
ab eo quod est simul (simul est *V*), a conse-
quente; post rem uero: ab euentu, a iudicatis. qui
loci ideo communes dicuntur, quia in omni genere cau-
sarum ex his argumenta duci possunt. nam a personis
consideratur patria, nomen, genus, corporis habitudo,
mores, uita, amicitia, aetas, incessus, uultus. [uel aliter
a persona: nomen, natura, uictus, fortuna, habitus, af-
fectio, studia, consilia, facta, casus et orationes.] distat
autem inter argumenta rhetorum et philosophorum,
quod philosophorum ita sunt interdum necessaria, ut non
sint probabilia, rhetorum autem, si sint (sunt *Gerstenb.*)
necessaria, erunt probabilia. probabile autem dico uerisimile,
quod etiam uulgus probat et uerum iudicat. haec
igitur argumenta sparsim in Terentio reperies nec unquam
aliunde sumpta. sequitur

* [1] quia ephebi sunt pueri, unde et ephebion (-ian *codd.*)
locus ubi discunt.

* [3] Vel ita struendum: quod omnes faciunt adulescentuli,
ut plerique ad equos etc., ut sic uniuersalitatem ad
singularitatem redegerit.

1 omnis *L* | fort. <ita> ista dictio || 2 omne *codd.* || 4 at-
que] ad α || 5 id est α || 6 <id est> non sine α || 9 dederit
seruo α || 10 dicitur *G* || 11 est *om. LG*

hominibus naturae sensus aequalis est: ita concipere et seruus potest cum uirtutibus ingenium, cum omnibus sit aequale naturaliter attributum. deinde fieri potest, ut ista sententia iam a sapiente dicta percerebruerit et omnium in ore uersetur: neque enim Terentius uel quilibet qui hanc comoediam composuit <***>, sed in hominibus comprehendit, unde et seruus, non tamen ut callidus, auditam rem potuit in sermonibus collocare. — **35** SIC VITA ERAT FACILE OMNES PERFERRE AC PATI CVM QVIBVS ERAT honeste pater narraturus uitam filii sui suspectam docet praeterito tempore integritate uiuendi obscuram tenuisse in suis moribus disciplinam.* ex quo ostendit sibi semper curam fuisse, ut filii uitam cognosceret. — **40** NAMQVE HOC TEMPORE OBSEQVIVM AMICOS VERITAS ODIVM PARIT et ex hac sententia intelligi datur seruum bonum esse atque sapientem: ita et in superioribus ei sapientis est concessa sententia. 'hoc tempore' autem quod dixit, mihi uidetur 'ad omnia tempora' expectandum: numquam enim non ualet ista sententia. — **42** INTEREA MVLIER QVAEDAM ABHINC TRIENNIVM et haec interposita narratio demonstrandae personae causa dicitur, quae ab oratoribus digressio nominatur, quotiens a narrationis tenore in aliam narrandi necessitatem dilabimur. — **44** INOPIA ET COGNATORVM NEGLENTIA COACTA quorum debuerat spe auxilioque fulciri. — **45** EGREGIA FORMA ATQVE AETATE INTEGRATA duo quae necessaria ad uoluptatem fuerant complexus est, ut et uultus et aetas placere potuisset. — **46** EI VEREOR NE α * [12] cuius definitio per laudem est.

1 naturae *W.*: natura est (et *F*) β , natura α || 2 cum 2. *W.*: quod α , om. β || 3 aequale < \hat{e} > β || 4 percerebruerit α *FG* || 5 <non> terentius <non> *LF* | qui — hominibus] alius hoc a se α || 6 hanc comoediam ante uel *codd.*, *transp.* *Schoell*; composuit, <seruum relegat ab hominibus> sed *idem*: composuisset *codd.* || 9 <ut> omnis *L* || 12 curae α || 14 et om. *FG* || 16 ita — superioribus] dum ut supra α | ei post est α || 18 expectandum *LG*, spect- α *F*; spectare *schol. cod. C Ter.* || 19 sententia <tullius libro de amicitia (*Lael. 24, 88-90*) dicit monendi sunt salus desperanda> *F* | quaedam mulier α || 26 uoluntatem *LG*

QUID ANDRIA ADPORTEt MALI cautus seruus, cum adulescentem dominum sciret, timuit mulierem et uultu et aetate
 77 laudabilem. — 50 VNVS ET ITEM ALTER hic arguto intellectu tres accipiuntur: nam 'unus' utique numerum suum ostendit, 'alter' uero de duobus post unum alter 5 est. ita si alter est, duos significat et unus praecessit, quo intellectu soluitur quod postea (v. 60) dictum est 'nam hi tres tum simul amabant'. hoc intelligi et in Virgilio (Ecl. VIII 39) uolunt 'alter ab undecimo tum me iam acceperat annus': undecim enim numerum suum habent, 10 'alter' uero, ut diximus, de duobus est, hoc est de duodecimo et tertio decimo, ut ista copulatio 'alter ab undecimo' tertium decimum annum significet, qui uicinus est pubertati, quo uerisimile fieret illum ueneri potuisse seruire. — 52 ACCEPIT CONDICIONEM probauit scilicet, quod 15 offerebatur ab his.* — DEIN QVAESTVM OCCIPIT deinde meretrix esse coepit.* cauta narratio: docet se in omnibus filii factis semper adhibuisse curam et metum quam plurimum, ne in malos mores contubernio duceretur, sumpsisse et officium paene seruorum, ut interrogaret seruos 20 contubernialium et diu quaereret de filii moribus nec prius requiesceret, quam disciplinam integram reperiret. quibus iam rebus fidem facit ad futuram quaestionem, ut uerisimile uideatur esse, quod motus est in filium iuste, qui semper de moribus inquisitionem habuerit nec ali- 25 quando integre omnia reperire potuerit iratus eo quod Pamphilus amaret. pulchre tamen post interrogationem

α^* [16] Condicio est institutio, ut hic. et est etiam originalis seruitus, ut dicitur quis seruili condicione. et est condicio compositio, unde est quod dicitur syllogismus condicionalis quasi compositus ex duobus cathegoricis syllogismis.

*[17] sumpta definitione a nota, quia merendo, id est militando, pro corpore quaestum occipit.

6 est 2. LG, om. rel. || 16 deinde codd. | accipit F^2 , -cepit F^1G | deinde] id est α || 26 integra βS | repperiri BV | potuerit] fuerit F , -rat L || 27 amaret om. β | pulchro LF

- nihil aliud a seruis uidetur esse responsum nisi de aliis amatoribus. ne tamen seruorum respondentium calliditas Pamphilum celare uideretur, et ipse interrogauit, uti prudens seruus interrogatus de Pamphili nomine facile actus eius posset exponere, quamquam iam signum ⁵ fuerat castitatis, inter amatores non fuisse gnatum. —
- 89 **62** ITEM ALIO DIE QVAEREBAM et hic perseuerat similiter senis diligentia, ne unius diei iudicium circa disciplinam
- 93 uerum esse non possit. — **66** NAM QVI CVM INGENIIS CONFLICTATVR EIVSMODI confirmat per sententiam uitam ¹⁰ filii et integram disciplinam: negat esse melius eo ingenio, quod, cum inter uitia uersatur, suam teneat firmitatem.
- 96 — **69** CVM ID MIHI TVM VNO ORE OMNES probat filii uitam non iudicio tantum, ne uideatur hoc fecisse amore, sed et testimonio ciuium ceterorum. quae quidem res ad ¹⁵ futuram quaestionem argumenta suggerit maxima: nam similiter eius filius iudicio patris et testimonio ciuium
- 97 comprobatus est, qui nondum amare coeperit. — **70** LAVDARE FORTVNAS MEAS ubique fortunae attribuitur, quod boni filii sunt, ut et Sallustius (*Catil.* 25, 2) 'praeterea uiro, ²⁰ 99 liberis satis fortunata'. — **72** QVID VERBIS OPVS EST HAC FAMA INPVLSVS CHREMES de moribus filii sui cum pronuntiatum ciuibus diceret, magnum testimonium et Chremes ponit, quod 'ultro uenit', quod 'unicam gnatum', quod
- 102 'cum dote summa' filio promisit uxorem. — **75** PLACVIT ²⁵ DESPONDI sequens enim uidebatur, ut, cum et ipse probatum filium sciret, optimam condicionem matrimonii non repudiaret. ergo cum dicit 'placuit', Chremeti condicionem
- 103 optimam declarabat. — **76** AVDIES FERE IN DIEBVS PAVCIS QVIBVS HAEC ACTA SVNT CHRYSIS VICINA HAEC MORITVR ³⁰

1 uideretur *LG* || 2 call- resp- cel- uid- Pamph- α || 3 interrogauit *G*, -bit *L*, -bat *rell.* || 5 possit *LF* || 6 non ... gnatum (nat- *codd.*) modo ... cenatum *Klotz duce Lindenbr.* || 7 senex simili diligentia α || 12 uersetur α (*recte?*) || 13 omnis *L* || 17 eius] is? || 18 qui] quod α || 20 sunt filii α || 21 fortunato α || 23 chremis (-metis *S*) α || 26 consequens α *G* (*recte?*) || 28 Chremetis? || 29 declarauit α | AVDIES — 15, 2 INTERIM *om. F*

- 106 <*****>. — **79** BEASTI beatum fecisti. — **81** CVRABAT
 108 VNA FVNVS TRISTIS INTERIM NONNUMQVAM CONLACRIMABAT
 has lacrimas fundebat Pamphilus propter eam familiaritatem, quam habebat ex coniunctione eius mulieris, quae Chrysidei carissima fuerat. sed quoniam Chrysis mortua, 5
 salua autem illa quam diligebat, ideo nonnumquam conlacrimabat, id est cum aliorum lacrimis suas quoque
 111 miscebat. — **84** HVIVS MORTEM TAM FERT FAMILIARITER hoc
 113 est: sic dolet ut familiares. — **86** HAEC EGO PVTABAM
 ESSE OMNIA HVMANI INGENII cum nondum argumentum ali- 10
 quod officium malae ostenderit disciplinae, tamen dolor
 iam <in> futura prorumpit, cum esset admonitus falsa
 115 fuisse quae ante credebat pietatis indicia. — **88** EGOMET QVOQVE EIVS CAUSA ut, quoniam filium perspexeram
 praebere et ei lacrimas, quam non diligebat, ego quoque 15
 116 officium obsequiumque praestarem. — **89** IN FVNVS PRODEO hoc est in obsequium funeris. — NIHIL SVSPICANS
 ETIAM MALI hic auditorem mali interpositione suspendit,
 118 qui mitiori narratione tenebatur. — **91** ASPICIO ADVLESCENTVLAM FORMA et hic similiter duo tetigit, et aetatem, 20
 quod adulescentulam dixit, et uultum, quod formam
 119 posuit. — **92** ET VULTV SOSIA quasi tertium uidetur adiecis-
 se uultum: namque forma naturalis facies <est>, uultus
 uero animi motu facies ad tempus aptata. denique prae-
 122 terea **95** ET QVIA ERAT FORMA PRAETER CETERAS HONESTA 25
 125 AC LIBERALI. — **98** PERCVSSIT ILICO ANIMVM cum formam
 uidissem, cum lacrimas perspexissem, cum Chrysidis sororem hanc cognoscerem, sum nescio quid, inquit, continuo
 suspicatus. — HOC ILLVD EST HINC ILLAE LACRIMAE hinc
 illa argumenta coniecturae, quae supra diximus: uerisimile 30

1 lac. sign. W. | <id est> beatum α || 5 chrisi 2. α | mortua <fuerat> F || 8 HVIVS — familiares om. F || 9 familiaris G | PVTABAM] optabam L, o. α || 11 ostenderit W. ex Don.: -rat (-retur G) codd. || 12 in add. W. ex Don. | prorupit α || 17 id est α || 23 est add. W.; dicitur post aptata α || 24 uerus β | motu W.: -us codd. || 28 suspicatus continuo α || 29 hoc] hinc α F || 30 <sunt> illa α | coniecturalia α

- esse filium amare meretricem, quod tam familiariter ad Chrysidem se applicauerit, quod eius tam familiariter fleisset interitum. *hoc est enim quod dixit 'hinc illae lacrimae'*. sed quoniam adhuc parua suspicio est, adiecit
- 129 argumenta **102** INTEREA HAEC SOROR QVAM DIXI AD FLAM-
MAM ACCESSIT INPRVDENTIVS SATIS CVM PERICVLO. nullum
maius argumentum potest reperiri, quam quod subiungit,
Pamphilum necessitate compulsum amoris sui flammam
non potuisse celare. quoniam autem in coniectura haec
argumenta sunt semper: a uoluntate, (<a facultate>), a 10
summo ad imum — his enim tribus partibus nititur
accusator —, hic autem uoluntatis est quaestio, ergo proba-
tiones a summo ad imum suscipiuntur, quae continent
dicta et facta et quod a doctioribus adiungitur pathos.
namque pathos est supra, quod fleuit; facta sunt ista quae 15
133 subiunguntur, quod **106** ACCVRIT, quod MEDIAM MULIEREM
134 COMPLECTITVR; deinde dicta sunt, quod dixit **107** MEA GLY-
CERIVM INQVIT CVR TE IS PERDITVM. ita omnia orator con-
iecturalia argumenta complexus est. quamquam accedit et
136 illa pars, quod et ipsa Glycerium **109** REIECIT SE IN EVM 20
FLENS QVAM FAMILIARITER: saepe etenim non solum nostris,
sed et nostrorum factis possumus accusari, ut cum de
Verris animo quaereretur, an Ciceronem nollet accusatorem,
quod Hortensius tantum laborabat, ut Ciceroni non daretur,
accusat quoque, ut palam sit Verris hanc esse uoluntatem, 25
ne Cicero accusator existeret (*cf. div. in Caec. 23 sqq.*). uerum
haec de argumentis. omnis autem coniectura proprium hoc
habet, nam argumenta cum ceteris statibus uidentur esse
communia; haec et praeter argumenta habet a testibus
probationem. haec etiam hic sunt, quippe cum dicat 30

2 applicauerit *G*, -rat *rell.* || 9 quoniam autem in con-
iectura *W.*: quoniam mater (*om. F*) in (-ia α) coniectura
(-rae α) *codd.* || 10 a facultate *add. Gerstenb. ex Don.* || 12 proba-
tionis *L FV*¹ || 13 suscipiuntur *L (recte?)* || 14 doctioribus *L GB* ||
18 orator omnia α || 24 tantum *om. G* | laborat *G* | 25 accusat^{or}
(*corr. m. 2*) *G* | ut <hoc> *G*, ut <hoc quoque> *F, om. L* || 28 nam
quod α || 30 haec — sunt] ut hic α

- 144 **117** VENIT AD ME CHREMES POSTRIDIE CLAMITANS INDIGNVM FACINVS COMPERISSE utique 'comperisse': etiam ab aliis ista res dicta est, ut ipse hoc compererit, ut testium quasi
- 137 quaedam sit multitudo. — **110** REDEO INDE IRATVS ATQVE AEGRE FERENS bene indignationem totam argumentis excitatam sibi esse commemorat. uerum tamen dicit se equidem credidisse, sed filium accusare non potuisse, propter quod deriuatio causae esse potuit. namque duae partes sunt, quae reum solitae sunt defendere: deriuatio causae, quae Graece μετὰθεσις αἰτίας dicitur, quam rem 10
- 139 tractat senex, cum dicit ex persona filii **112** QUID FECI QUID COMMERVI AVT PECCAUI PATER QVAE SESE IN IGNEM PROICERE VOLVIT PROHIBVI SERVAUI HONESTA ORATIO EST. —
- 142 **115** NAM SI ILLVM OBIVRGES VITAE QVI AVXILIVM TVLVIT purgationem filii sui et ipse confirmat per sententiam, ut 15 iuste uideatur nunc irasci, qui aliquando alias admisit causas.* — **117** VENIT CHREMES POSTRIDIE inquit: quo hoc facilius probatum omnibus doceat, continuo et Chremes uenit. adiecit et CLAMITANS, ut indignatione ostenderetur
- 145 uerum esse compertum. — **118** INDIGNVM FACINVS COMPERISSE pulchre ex persona soceri 'indignum facinus' dictum est, ut et ipse doleat Pamphilum esse corruptum, quippe cum ipse uenerit prior, ut filiam polliceretur. —
- 146 **119** PRO VXORE HABERE HANC PEREGRINAM magna iustitia soceri, siquidem non Pamphilum dolet amare alteram, sed 25 dolet pro uxore habere peregrinam. considera enim personam soceri: merito uxorem dolet alteram. — EGO ILLVD SEDVLO NEGARE FACTVM ne leuiter credidisse uideatur, et negasse dixit. — **120** ILLE INSTAT FACTVM ita comprobata res est perseuerante soceri testimonio. — DENIQVE ITA 30
- α*[17] et est locus argumenti, qui dicitur a contrariis.

1 <se (s. α)> indignum α FG || 8 deriuatio causae β, duae causae deriuatio α || 9 deriuatio β || 10 ΜΕΤΔΘΕCIC (-TESIS F) ΔΕΤΙΔC (ΔΕΠΔC F) β, metathesis aepas α || 11 tractat⁹ L, -atis G, -aturus est F || 16 iuste Schopen: iste codd. || 17 quo W.: quod codd. || 18 facilius post doceat α | <quod> continuo β || 20 compertum.] quod compererat (conceperat S) α | comperisse <se> L || 26 considerat (-rans G) β || 28 negasse <se> α G

- TVM DISCEDO AB ILLO VT QVI SE FILIAM NEGET DATVRVM iam apud socerum probatam rem dixit, quod filius amet, si- quidem ipse qui promiserat hoc cognito socer filiam ne-
 149 gavit. — **122** NON TV IBI GNATVM deest *uel intelligi licet* 'arguere aut accusare debuisti'.* hoc quidem magna pro- 5
 curatione perfectum est, ut iam seruus credidisse uideatur, quod amat filius. at uero senex, ut iustitiam suae ira-
 cundiae doceat et hanc causam non idoneam doceat, qua filius accusandus esse uideatur, subiungit rationem
 151 **124** TVTE IPSE HIS REBVS FINEM PRAESCRIPTIONI PATER: 10
 potest enim filius dicere 'uxorem nunc sum ducturus; tempus ueniet, cum aliena lege et alienis moribus uiuam: interim sine, *dum tempus* est, me meo more uiuere'. unde seruus et ab hac re deiectus obiurgandi interrogat
 154 causas **127** QVIS IGITVR RELICTVS EST OBIURGANDI LOCVS. 15
 et bene 'obiurgandi' dixit, nam de crimine iam constat, quod amat filius, sed obiurgandi quaeritur locus. —
 155 **128** SI PROPTER AMOREM VXOREM NON VULT DUCERE hoc est illud, quod secundum proposuerat Simo (v. 22) 'et consilium meum cognosces': credit enim ad iracundiam 20
 hanc esse causam, non quod amet filius — nam id aeta- tis est et temporis —, sed, unde incipit causa peccati,
 157 si propter amorem non uult ducere uxorem. — **130** ET NVNC ID OPERAM DO VT PER FALSAS NVPTIAS hoc est 'con-
 silium', ut falsae nuptiae fingantur, quo et animus uictus 25
 adulescentis circa amorem possit agnosci simulque et Da- ui serui, qui fauet plurimum Pamphilo, consilia falsa
 162 nuptiarum uanitate frustrentur. — **135** MAGIS ID ADEO MIHI VT INCOMMDET QVAM VT OBSEQVATVR GNATO ut mihi
 164 magis, inquit, noceat quam filio prosit. — **137** MALA 30

α^* [5] et est eclipsis, quae solet fieri aut nimia laetitia aut nimia tristitia.

1 TVM] dum LG || 8 doceat 2.] -et α || 9 quia β | subiungit G, sed iungit *rell.* || 13 interim *Lindenbr.*: interdum *codd.* | me (m. VS, om. β) meo (m. VS) more uiuere (uiuere more FG, uiuere modo B, u. m. VS) *codd.* || 18 NON VULT] nolit α F || 23 nolit α | uxorem ducere α || 29 MIHI VT] u. m. α

MENS MALVS ANIMVS quia occultum uidebatur *aliquem ideo* aliquid facere *ita*, ut alteri noceat, non ut prosit alteri, ideo hanc adiunxit causam, quod mala mens, *malus* 165 *animus* ista semper fecerit. — 138 SINE EVENIAT QVOD VOLO hic sensus est: quod uolo, eueniat, quod illud est 5
166 139 IN PAMPHILO VT NIHIL SIT MORAE. hoc iam restat,
168 ut Chremes exorandus sit. — 141 NVNC TVVM EST OFFI- CIVM hoc est tertium, quod in propositione posuerat (*v. 23*) 'et quid facere in hac te re uelim': ut bene scilicet assumulet nuptias, Dauum terreat, filium obseruet, uel quid 10 agat uel quid consilii habeat.

2.

172 1 NON DVBIVM EST QVIN VXOREM NOLIT FILIVS remansit senex et hic secum loquens habet coniecturalem statum: nam quaestio est, an uxorem nolit filius. confirmat autem, quod nolit uxorem, et huius confirmationis argumentum 15
173 hoc est, quod dixit 2 ITA MODO DAUVM TIMERE SENSI: dixi enim supra (*I 1, 109*), quoniam non solum de factis nostris ad coniecturam argumenta colligi possunt, uerum et de
175 factis nostrorum. — 4 MIRABAR HOC SI SIC ABIRET haec scaena mandatum tenet, quamquam mandati causa prae- 20 cedit, quod amare dicitur filius. manet illa coniectura, quae similiter habet cur amet argumenta et probationes suas. postea mandati actio est, ut quod obseruet Dauus, per mandata cognoscat. egreditur tamquam non aspiciens dominum, cuius oratio talis fingitur, ut quaedam temere 25 dicta proferat, quod lenitatem domini latentem et suam

1 adcultum β | <seruum> uidebat α || 4 sin VS | ueniet LF || 5 quod illud est] illud scilicet α || 6 vt ante in α || 7 ut om. α | sit] est α , \hat{e} siet L || 9 te re G, re te *rell.*; cf. ad v. 23 | assimules . . . terreas . . . obserues α G || 11 habeat] captet α || 15 et] sit et F, sic LG || 16 quod om. LG | sensi timere dauum α || 17 quoniam] quod Lindenbr. || 18 argumenta ad coniecturam α || 20 praecedat FG || 22 cur amet W.: curam et *codd.* || 24 tamquam] namque α || 26 suam et β

- demonstret calliditatem, quod miratus sit uerbum sibi a domino non esse factum, hoc est secum non locutum, neque dominum aegre tulisse, quod audisset non dari uxorem. — **8** AT NVNC FACIET *quod supra dixit*, hoc est 179 tecum loquetur. — **14** MEVM GNATVM RVMOR EST AMARE 185 et haec omnis probatio est, an amet filius, sed coniecturalis probatio a testibus. unum testimonii genus est rumor, nunc autem rumore Chremis ex relatione Simo tenet, quippe cum supra (*I 1, 117—118*) dixerit 'Chremes postrodie uenit ad me clamitans indignum facinus se com- 186 perisse'. — ID POPVLVS CVRAT SCILICET haec defensio est contra rumorem, uerisimile non esse omnem populum de nescio cuius adolescentis amore cogitare. — **15** HOC- CINE AGIS AN NON obscurus sensus, et tamen talis est: curae tibi est, quod populus loquatur? denique hoc in- 187 telligit seruus et respondit domino sibi curae esse, cum diceret EGO VERO ISTVC. — SED NVNC EA ME EXQVIRERE INIQVI PATRIS EST hanc defensionem, quam supra collo- carat, et nunc memorat, quod amare adolescentem criminis 187 non sit, maxime ante nuptias. ideo adiecit **16** NAM QVOD 20 ANTE HAEC FECIT NIHIL AD ME ADTINET DVM TEMPVS AD EAM REM TVLIT SIVI ANIMVM VT EXPLERET. deinde incipit man- 192 data, sed obliqua oratione, proponere **21** TVM SI QVIS MA- GISTRVM CEPIT AD EAM REM IMPROBVM IPSVM ANIMVM AEGROTVM AD DETERIOREM PARTEM PLERVMQVE APPLICAT. 'magistrum' dicit 25 monitorem, quod agit Dauus contra Pamphilum. hanc rem quia oblique dixerat, Dauus non intellexerat;* itaque plane

α^* [27] siquidem senex et uultu et uerbis agebat, ut Dauum deciperet. unde ipse seruus supra (*v. 9*) 'id uoluit nos' id est impedi<ui>t me et Pamphilum 'non sic opinantes duci' id est seduci 'falso gaudio' domini nostri Simonis 'sperantis' id est qui sperabat opprimi posse nos 'os-

1 demonstrat *L* || 8 ex relatione chremis α || 10 se comperisse] *c. s.* α || 14 et] sed? || 15 est *om.* α || 19 adolescentem amare α || 21 fecit <et cetera (*cet- om. VS*)> α || 23 proponere post 22 mandata α || 25 magistrum — Pamphilum] id est monitorem, sicut Pamphilus Dauum; nam leno ipsius erat α || 26 ait *LG* || 27 intellexit α

196 scire cupit. deinde cum minis mandat **25** SI SENSERO
 199 HODIE QVICQVAM IN ISTIS NVPTIIS . . . **28** VERBERIBVS TE
 CAESVM DAVE IN PISTRINVM DEDAM et omnis admonitio
 quae sequitur.

α citantes' quasi negligentes uel pigros 'amoto metu' a
 nobis. et cur hoc? 'ne esset spatium c. a. d. n.' (cf.
Bruns ad I 2, 9).

3.

206 **1** ENIMVERO DAVE haec scaena deliberatiuae uim tenet, 5
 nam territus a domino seniore Dauus deliberat, cui obtem-
 peret, an adulescentis animo, an imperio senis satisfaciat.
 habet igitur deliberatiuae exordium, in quo exhortatio est
 'enimvero Daue nihil loci est segnitiae'. 'segnitiae' po-
 situm est, ut ea quae inuenta sunt non praetereantur, 10
 'socardiae' uero, ut ea quae sunt necessaria corde inue-
 niantur. quae ipsa exhortatio a periculis incitatur, illis sci-
 licet **3** QVAE SI NON ASTV PROVIDENTVR ME AVT ERVM PES-
 209 SVM DABVNT. 'erum' autem dicit Pamphilum. — **4** NEC
 QVID AGAM CERTVM EST hinc incipit deliberatiua, cuius 15
 partes sunt duae PAMPHILVMNE ADIVTEM AN AVSCVLTEM
 210 SENI. deinde partium tractatus **5** SI ILLVM RELINQVO EIVS
 VITAE TIMEO. 'eius uitae' hoc dixit, ne periclitetur: scit
 enim amorem Pamphili. ex alia parte SIN OPITVLOR HVIVS
 211 MINAS senis uidelicet. et adiecit necessitatem **6** CUI VERBA 20
 DARE DIFFICILE EST. hic tractata est qualitas utriusque
 partis, sed incidit coniectura, an falli senex possit. hinc
 argumenta colliguntur, quod non potest esse eo, quia 'com-
 perit iam de amore', quod 'infensus me seruat, ne fallac-
 iam ad nuptias faciam'. deinde ad<dit> qualitatem, quo- 25

1 cupit *Schopen*: coepit *codd.* | deinde — mandat post
 NVPTIIS *codd.*, *transp. W.* || 2 ISTIS] his te *Ter.* || 3 et] post α ||
 6 terretur . . . <et> deliberat α || 9 nihil <hic> L | segnitiae 1.
om. α G || 11 necessaria sunt α || 14 erum — Pamphilum] id est
 Pamphilum post 13 ERVM α || 15 hic α || 18 eius — dixit] id
 est α || 21 utriusque F, uirtusque *rell.* || 25 addit W. | quo-
 niam] quod F, quam G

niam, etsi nihil ipse fecerit fraudis ac doli, dominus circa seruum magnam habeat potestatem, ut et nulla causa inferat poenas. apposuit et maiorem difficultatem, quo doceat senem falli iam non posse, quod grauida est de Pamphilo ista mulier, quod ita se inuicem diligunt, ut partus 5 tollatur, quod etiam ista fabula fingitur, ut cuius esse doceatur, quibus rebus iam amica ista ad nomen accedit uxoris. quod si ita est, falli non potest senex. atque in hac deliberatiua utriusque partis unum tantummodo uidetur inuenisse Dauus, ut Pamphilo cuncta narraret: hoc solum 10 enim sine periculo suo faciet, ut conueniat Pamphilum, ne 'de hac re pater imprudentem opprimat', si indicauerit filio patris uoluntatem.

4.

- 228 1 AVDIVI ARCHYLIS IAMDVDM haec scaena mandatum tenet: mittitur namque ancilla *Mysis*, ut obstetricem accersat, paraturque habitus, ut Pamphilus terrentis patris orationem, qua adigere eum conatur ad nuptias, possit 229 audire. — 2 TEMVLENTA ebriosa: temetum enim antiqui uinum dicebant. 'temulenta et temeraria' duo posuit, unum ad uitium accedens, aliud ad naturam: nam temerarium <esse> naturae malum est, cui accedit, ut uino saepius obruatur.*

- 231 α*[22] 4 ANICVLAE hoc ex his nominibus est, cuius primitiui genus cognoscitur ex diminutiuo. 'compotrix' uero dictum est feminino genere sine exemplo alterius nominis nisi uerbalis. — 5 DI DATE FACVLTATEM apostropha, id est conuersio, est ad deum, quae fit, cum uires nostras excedit negotium, unde Horatius (*a. p.* 191—92) 'nec deus intersit, nisi dignus uindice nodus inciderit.'

- 232 1 <tamen> dominus α || 3 <necessitatem uel> difficultatem α || 8 atqui in hac α, atqui haec β || 11 sui α (*recte?* cf. I 5, I) | faciet W.: -cit *codd.* | ut — opprimat *post* uoluntatem (uolupt- LG) β | ut — Pamphilum] et illum iuuat α || 12 imprudentem pater α || 13 patris filio *codd., corr.* W. || 16 paratusque β || 18 <id est> ebriosa α || 21 esse *add.* W. || 22 saepius] semper α

5.

- 236 **1** HOC CINE EST HUMANVM FACTVM AVT INCEPTVM haec scaena deliberatiuam habet, quae talis est: adulescens amans, qui a<matae> promisit se eam ducturum uxorem, a patre cogitur, ut alteram ducat *uxorem*: deliberat quid faciat. hic omnis deliberatiuae partes sunt et ab ipso qui deliberat percurruntur. uerum quoniam optima deliberatio est, cui alius persuasor accedit, idcirco Mysis ancilla praesens inuenitur, ut eius aspectu facile in unam partem memoria dominae eius et sui amoris possit incumbere, quippe cum hic ex una parte pater sit, cuius imperium filius debet implere, ex alia parte amor, qui amor uinculo animum adulescentis adstringit. saepissime autem exordium ab indignatione fit, <ut hic> 'hoccine est humanum factum aut inceptum', quam indignationem ita diuisit, ut accusaret primo homines, deinde patrem. postea
- 238 iungit propositionem *ipsam* iniuriae **3** VXOREM DECREVERVNT SE MIHI DARE HODIE. in hoc adulescens collocat iniuriam, quod pater sibi nuptias repente mandauerit: non quo nubere *huic* iniuria sit, quamquam esse uideatur, uerum intelligit, si ante mandasset pater, consilium se facile aduersum imperium patris inuenire potuisse. ideo
- 239 adiecit **4** NONNE OPORTVIT PRAESCISSE ME. tangitur et illud, an *omnibus* imperiis obsequi filii debeant: constat enim circa nuptias esse filiis liberam uoluntatem. ideo ait ser-
- 241 uata ratione pietatis COMMVNICATVM OPORTVIT. — **6** QVID *CHREMES* dolo se seruus conuertit ad socerum, quoniam constabat eum *filiam iam negasse*. nunc autem cum animaduertit patrem cogere, ut filius ducat uxorem, credit et

3 qui amatae Goetz-Schoell: quia *codd.* || 5 omnes *G* | et] sed β || 12 adulescentis animum α || 13 fit ut hic *W.*: fit (*ante exordium*) *F*, incipit α , *om. LG* || 15 post adiungit? || 18 quod] ut β || 22 tangit α | <patrum> imperiis α || 23 filii *om. VS* || 24 adeo *LF* | ait *post pietatis* α || 25 <nonne> communicatum α || 26 dolose *codd.* || 27 nunc autem] sed α || 28 filius] ipse α

- 243 Chremem mutasse sententiam.* — **8** OBSTINATE perseueranter, pertinaciter. — VT ME A GLYCERIO MISERVM nominata ea, quam diligebat, continuo in calamitatem praesentem dolore gemituque prosiluit, ut Virgilius (*Aen. III* 311—312) «aut, si lux alma recessit, Hector ubi est?»⁵ dixit lacrimasque effudit. ita nominata iam Glycerio quasi propositio rursus alterius partis effecta est, cumque duos senes, patrem et socerum, supra ad imperium potestatemque posuisset, hic aduersus tantam duorum *hominum* propositionem unum amicae nomen posuit. deinde rursus 10 <a> *partibus* reuertitur ad querelas: intellexit enim se amori non posse obsistere. ideo subiungit **10** ADEON HOMINEM ESSE INVENSTVM AVT INFELICEM, ut sit iterum exclamatio, quod Chremetis affinitatem non potest euitare. hic iam coniecturalis tractatus interponitur, cur Chremes veluti 15 repudiatus saepe non discedat et cur rursus promittat uxorem **13** QVOT MODIS CONTEMPTVS SPRETVS: melius de Pamphilo intelligimus 'contemptus' et 'spretus'. denique continuo coniecturae rationem <addit> **15** ALIQVID MONSTRI ALVNT hoc est: *fortasse* aliquid monstri nutriunt.* — **OB-**
- 252 TRVDI inpingi, opponi. — **17** NAM QVID EGO DICAM DE PATRE rursus est officium de senibus mutuatus: nam cum primum de patre, mox de socero dixisset, interposito Gly-

- 242 α* [1] quod uero ait **7** IMMVTATVM VIDET, id est mutatum: nam motus species sunt commutatio et immutatio, et est illud circa quantitatem, istud circa qualitatem, ut si quis ex magno paruus fit (*Lindenbr.*: sit *codd.*), commutatus, si quis ex nigro albus, immutatus dicitur. * [20] quae res rapit auditorem ad diuersa, unde causam exaggerat.

1 perseuerate β || 6 fudit β, refudit α || 7 propositio rursus ante nominata β || 10 posuit G, proposuit *rell.* || 11 a *add. W.*; a deliberatiuae *add. Goetz* || 13 sit post iterum *VS*, post exclamatio *F*, est (*om. ut*) *B*, *om. LG* || 14 chremis α | euitare non potest α || 15 cur] cum α *L* || 16 cur] cum *codd.* || 17 <et> spretus α || 18 intelligimus] accipimus α || 19 addit *add. W.* || 20 id est α || monstri] inauditi α | <quoniam nemini> obrudi <id est> α

cerii nomine redit ad Chremetem, nunc de patre suggerit. queritur autem de socero per coniecturam, quod filiam suam saepe polliceri cupiat repudiatam, de patre autem, quod segniter et negligenter de filii nuptiis cogitare uideatur. ita quod de patre supra (v. 3) generaliter dixerat 'nonne oportuit praescisse me ante?' nunc per speciem proponit

- 253 **18** PRAETERIENS MODO MIHI APVD FORVM VXOR TIBI DVCENDA EST PAMPHILE. 'modo' autem tempus respirandi non habet: tunc patris *imperio* et praesentia territus respondere non potuit.* — **23** QUID <FACEREM SI QVIS NVNC ME ROGET QUID> ergo nunc facerem, si aliquis me *inter-*
- 258 roget? huic responsio datur **24** ALIQVID FACEREM VT HOC NE FACEREM. — SED QUID NVNC PRIMVM EXSEQVAR hic est propositio *ipsius* deliberatiuae per duas scilicet partes: an imperio obtemperet patris, an amori *potius* seruiat. —
- 260 **25** TOT ME IMPEDIVNT CVRAE QVAE MEVM ANIMVM DIVERSAE TRAHVNT ab amoris parte haec sunt argumenta: primum
- 261 necessitas **26** AMOR *inquit*, deinde humanitas MISERICORDIA; a parte patris, *an imperio patris obtemperet* NVPTIARVM *inquit* SOLLICITATIO TVM PATRIS PVDOR, hoc est quod erubescio ex patre. et adiecit non leues causas: primum quod pater est, deinde quod bonus pater, <cui> *obtemperare utique* debeat. *bonum autem sic confirmat* **27** QUI ME TAM LENI PASSVS EST ANIMO VSQVE ADHVC QVAE MEO CVMQVE ANIMO LIBITVM EST FACERE.* hac parte inclinatam

255 α*[10] unde uisum fuisse sibi dixit **20** SVSPENDE TE quod ad suspensionem pertinet. uel sollicitus esto remotus ab alia cura.

* [25] et nota, quod gerundiua uel impersonalia singulari uel plurali numero iunguntur et omni generi seruiunt, ut libitum est mihi et uobis hoc et illae res.

1 redit post Chrem- α || 6 rescisse L α || 8 modo — habet nec habuit respirandi tempus post potuit α || 9 perterritus α || 10 FACEREM — quid add. W. duce Westerh. || 12 ut ne hoc G, ne id α || 14 partes scilicet α || 16 ANIMVM — TRAHVNT om. L || 17 prima α || 18 deinde] post α || 20 id est α || 21 ex patre] patrem α || 22 cui add. W. || 23 Qui me <inquit> α

- sententiam declarauit, unde rursus oratio concluditur ob
 263 querelas **28** <EINE EGO VT ADVERSER EI MIHI> huic ego
 aduerser miser? sed nunc iam electio consilii est, ut hoc
 facere uelle uideatur. *uerum* obsistente amore rursus ad
 264 incertam sententiam deuolutus est: **29** INCERTVM EST inquit 5
 QUID AGAM. optimo loco Mysis se interponit, ut in parte
 aliqua adulescens uel *in* praesentia Mysidis uel *ad* commemo-
 rationem Glycerii possit inuerti. denique intercedit et uti-
 liter tristis cum interrogaretur, exponit Glycerium aegram
 esse duabus de causis, ex dolore et sollicitudine. hic dolor 10
 268 ad partum ponitur: hoc enim dixit **33** LABORAT EX DOLORE:
 maxima enim adulescenti efficitur concitatio, si se propter
 amorem intelligat patrem. deinde adiecit sollicitudinem,
 cuius causam ponit, quod olim constitutae sint nuptiae
 et uereatur, ne illam deserat Pamphilus. his rebus per- 15
 fecta persuasio est, uti amor*i* adulescens *potius* debeat
 obtemperare. denique concitatus iam unam eligit partem
 270 et proponit **35** EGONE ISTVC CONARI QVEAM. hic narrat
rationes, quibus non sit uerisimile, quod amicam sit deser-
 turus: primum ne illa misera decipiatur, quae omnem 20
 uitam ei credidit, quam ipse dilexerit et pro uxore semper
 habuerit. hoc ab utili est. sequitur ab honesto, quoniam
 pudice eius doctum et eductum ingenium non debet ne-
 cessitate mutari. huic *rei* quaestio opponitur, an hoc
 facere possit adulescens, cum in patris sit positus pote- 25
 276 state: **41** HAVT VEREAR *inquit* SI IN TE SOLO SIT SITVM.
 aduersus istam propositionem argumentum rursus suppo-
 nitur, an fieri possit, quod coniecturale est, quod tali
 animo Pamphilus sit, ut neque inhumanus neque ferus
sit neque non amet neque sine pudore sit. quibus rebus 30

2 EINE — MIHI *add.* W. || 3 nunc] non β || 4 rursus obsistente amore α || 7 commemoratione α || 13 patrem] parere α ; pati *Lindenbr.* || 14 sint W.: sunt *codd.* || 15 uereatur — Pamphilus] timet ne se deseras α || 18 hic] sic α | narrationes narrat *LG* || 19 quibus] ut α || 20 omnem — habuerit] m. s. a. a. o. u. c. q. e. a. e. c. pro u. ha. α || 23 eius *post* eductum α || 26 uerear L, -or *rell.* || 28 quod — est] per coniecturam α || 30 neque non

† persona omnia argumenta sunt, ut facile possit nosci adulescentem et contra imperium patris in amore fidem posse seruare. suggerit illa, quo magis adulescentem incendat, *meritam esse Glycerium, ut eius Pamphilus memoriam*

281 *retineret* 46 VNVM HOC SCIO MERITAM ESSE VT MEMOR 5

ESSES SVI. adiecit rursus adulescens suae memoriae, siquidem dicit in animo se haec Chrysidis morientis et commendantis Glycerium scripta verba <sem>per tenere. in qua re allocutionis sunt praecepta et potestates, hoc est quibus uerbis potuit, ut Chrysis moriens ei commendaret 10 Glycerium. sed quoniam hoc profecit ad affectum, ut exinde profiteatur adulescens se Glycerium non deserturum, singula excutienda sunt. nam primum quo tempore locuta sit, non sine affectu est: ‘moriens’ enim inquit, quae res habet maximam pietatem, cum postrema uox est; quod 15 ‘soli’ fuimus et quod ‘semotis omnibus’: plus enim fidei meae dedit, quando testem adhibere neglexit. deinde sequitur ista oratio, quae magnum affectum tenet, primo 286 quod familiariter allocuta est dicendo ‘mi’: nam 51 MI PAMPHILE inquit. deinde ipsa commendatio, quae duas ad 20 misericordiam continet causas FORMAM ATQVE AETATEM, quam rem et Simo laudauerat dicendo supra (I 1, 91) ‘ibi aspicio adulescentulam forma’: ex his enim rebus omnis 288 causa pietatis est et spes ad amorem. — 53 AD PVDICI-

— sit] nec ingratus ut non commoueat amor pudor consuetudo seruare fidem α || 1 personam *L*, ad (*sscr.*) personam *F*, a persona α , consona *G*; per se nota *Lindenbr.*, percontata *Schoell.*, proposita *Goetz* || 2 fidem *post* seruare α || 4 retinet *W.*: *contin-codd.*; *cf. II 1, 6 et fin.comm. Andr.* || 5 scio <hanc> *FG* || 6 siquidem — tenere] ‘memor essem’ indignando et reddit rationem, cur eius memor esse debeat, nam indignatio innuit aliter non posse fieri, siquidem ‘scripta sunt in animo Chrysidis dicta de Glycerio’ α (*non intellexit quid significaret adiecit suae memoriae!*) || 7 commendantis *W.* (*cf. infra*): commemor-*codd.* || 8 semper *W.* || 10 potuit — 13 sunt] Chrysidis affectus cresceret adulescentis α | ei] cum *LF* || 12 profiteatur *Lindenbr.*: propheta (-a^t *LF*), promitteret *G* || 16 meae fidei α || 19 locuta est familiariter α | nam — inquit *ante* 18 primo *codd., transp. W.* || 24 est *post* amorem α

- TIAM ET AD REM TUTANDAM 'ad pudicitiam' forma, 'ad rem tutandam' aetas. sed melius utrumque ad pudicitiam, nam neque forma neque aetas pudicitiam poterit custo-
- 289 dire, ad rem tutandam sola aetas < sufficit >. — 54 QVOD EGO TE omnis allocutio has diuisiones habet, quid velit 5 et quid metuat. ita quid metuat supra positum est, de aetate, de forma; nunc quid velit: 'quod ego' inquit 'nunc te per hanc dextram oro'. ipsum quid velit iungit cum precibus: impetrabilius enim fit, si, quod uolumus, in allocutione cum precibus colloceamus, ut (*Verg. Aen. IV 314; 10 317*) 'per has te lacrimas ego dextramque tuam te . . . si bene quid de te merui': non potuit enim per partes impetrabile facere quod rogabat. hic autem uide, quod in iureiurando collocat primo dexteram, qua tenebat, quae semper fidei testis est. nam inde etiam Tullius (*pro 15 Deiot. 3, 8*) 'per dexteram tuam te oro, non tam in proeliis et in bellis, quam in pace et fide firmiorem'. et 'ingenium' simul adiecit et 'fidem tuam' et, ut pietatem captaret, 'solitudinem' mulieris. adiecit et ipsum postremo
- 291 desiderium 56 NE ABS TE EAM SEGREGES NEV DESERAS. 20 sunt autem duo: 'ne abs te segreges' ne non eam ducas uxorem, 'ne deserat' neque non pugnantem defendas: scit enim esse peregrinam secundum suspicionem suam. ad-
- 292 iungit meritum suum dicendo 57 SI TE IN GERMANI FRATRIS DILEXI LOCO quomodo Virgilius (*Aen. IV, 317*) 'si bene 25 quid de te merui'. meritum suum dicendo iungit et mer-
- 293 ritum puellae 58 SIVE HAEC TE SOLVM SEMPER FECIT MAXIMI SEV TIBI MORIGERA FVIT IN REBVS OMNIBVS.* et in

α^* [28] et 'tibi fuit morigera' id est tuis moribus inseruiens

4 sufficit add. *Lindenbr.*; an satis est? || 6 metuat 2.] -it α || 7 de] et α || 8 qui velit *LG* || 9 allocutionibus α || 11 ego < met > α || 12 merui < fuit aut tibi quicquam dulce meum > α || 13 autem] enim *VS* || 14 qua *LG*, quam *rell.* || 17 et] neque *Cic.* | pace] promissis *Cic.* | < in > fide α | et ingenium post adiecit α || 22 neu *L.*, neue *rell.* |] pugnantem] periclitantem *Lindenbr.* || 25 locum β | quomodo] ut α || 26 merui < fuit aut > β | meritum — dicendo fort. *del.*, cf. *supra l. 24* || 28 omnibus rebus β

- merito puellae maximam uim declarauit, quod 'solum
semper fecit maximi': cum acceperit a me beneficium,
quod seruata sit, quod uiuat, tamen te solum semper maxi-
mi fecit. potest tamen, quod solum amauerit in domo
meretricis. *allocationem efficaciter* concludit per mandatum 5
295 et monitum **60** TE ISTI VIRVM DO quod supra (v. 56)
dictum est 'ne abs te segreges' AMICVM TVTOREM PATREM
hoc supra dictum est 'neu deseras'. adiungit et ab utili
296 **61** BONA NOSTRA HAEC TIBI COMMITTO ET TVAE FIDEI. post
haec, quo maior uis ad memoriam possit accrescere, ut 10
mandatorum uerba in animo fixa remanerent, illud adiecit
297 **62** HANC MIHI IN MANVM DAT MORS CONTINVO IPSAM OCCV-
PAT. 'continuo' inquit, tamquam usque ad mandati creditam
sententiam uita suffecerit. concludit deliberationis suae
298 partem per electionem: **63** ACCEPI inquit. consentit continuo 15
et Mysis, cum dixisset 'perge ad obstetricem', moneturque,
ne aliquid dicat dominae de nuptiis. quod pulchre est
collocatum, nam nonnihil *ex hoc* fidem dat amoris, qui
et miseretur. et urbane, ne ei quam diligit ex aliquo
299 nuntio aegritudo cumuletur, *hoc posuit* **64** ATQVE AVDIN 20
VERBVM VNVM CAVE DE NVPTIIS* NE AD MORBVM HOC ETIAM.

α (VS; B: mores gerens moribus tuis seruiens et concor-
dans uel portans; cf. Schlee et Bruns ad h. l.)

* [21] id est: uide ne uerbum dicas. et hoc cur? ne hoc etiam
ad morbum sit.

2 maximi cum W.: maximum β , -mi α | accepit α G ||
3 solum te FG | maximum (post fecit α) codd. || 4 tamen] etiam
dici α || 5 concludit W. (-dit Lindenbr.): -sio LF α , -di G ||
7 est om. L α || 8 est om. L α || 9 et tuae committo fidei β ,
committo etc. α || 13 mandatum β || 14 concludit α || 15 inquit
<acceptam seruabo> α || 16 cum dixisset] et ipse curam illius
habendo praecepit α || 18 nam] iam β | non om. LF | qui W.:
cui codd. || 20 AVDIN] audito LF || 21 ETIAM] eēt LF, etiam
sit G

II.

1.

301 **1** QUID AIS BYRRIA DATVRNE ILLA HODIE PAMPHILO
 Charinus indignatur, quod sibi nuntiatum esset Philumenam
 quam diligebat Pamphilo esse nupturam. uehementi do-
 lore succensus primum conqueritur, deinde deliberat, an
 Pamphilum conueniat, ut eam non ducat uxorem. deli-
 beratiuae formam in hac scaena debemus animaduertere. 5
 ac primum an uerum sit quaeritur: ideo interrogat, quasi
 uerum audierit. est et familiare timentibus *et certa et*
contraria desiderantibus potius, nolle audire quod inimicum
 sit uoluntati. interrogat autem primo rem 'quid ais, 10
 Byrria?', deinde, cum consensus est commodatus 'sic est',
 302 personam quaerit, a quo audierit **2** QVI SCIS. at uero
 nuntius compendium interrogationi faciens et personam et
 locum dicit, ubi audierit, *tam diu interrogationem hanc*
nolens iterum sustinere: APVD FORVM inquit MODO E DAUO 15
 AVDIVI. qua re confirmata in conquestionem continuo
 prorupit adulescens, qui dixit VAE MISERO MIHI, quod nunc
 certum periculum sit, ante incertus fuisset euentus*, *ut*
spe atque timore animus suspensus teneretur. post Byrria
 adhibet consolationem, quod genus orationis in materia 20
 oratoria raro uersatur. hic autem posita est, ut uoluntas
 ab eo quod fieri non potest consolatione suscepta ad id

α^* [18] et ex diuersis rebus fit argumentum a pari.

1 agis *codd. praeter F*; sic et 10 || 4 primo αF | deinde
 liberat *LB'V* || 6 animaduertere <diligenter> *F* || 7 sit *om. β* |
 quaeritur (*ante corr.*) *V*, -rit *BS* (*ex corr. V*), -ratur β || 8 est et
 esset *L*, est autem *G* || 11 commodatus est α || 13 interroga-
 tione *L* || 14 interrogationi si (-cio nisi *F*) hanc nolit (nollit *F*)
LF || 15 *E* | & (*pro ex*) *L* || 16 conquestionem *Schopen*: quo
 questionem β , questione (-nē *V*) α || 17 quod] qui *B*, cui *VS* ||
 18 fuisset incertus α | ut spe *W*.: a spe *LF*, aspice *G* || 19 te-
 neretur *W*. | birria *F*, -ae *rell.* || 20 consolationem adhibet αG

quod fieri potest conuertatur*, *ne id desideret quod fieri non potest.* at uero adulescens cupidus amoris sui uoluntatem praeteritam retinet: **6** NIHIL inquit ALIUD VOLO NISI PHILVMENAM. sed seruus consolationem reddit, ut, si fieri possit, adulescens aestus contrarii amoris excludat et ipsum amorem loquendi dolore sustentet. huic respondet sententiae naturaliter, quod omnes, cum ualemus, aliis dare consilium possumus, at si in aegritudine ipsi simus, de eo, de quo consilium dedimus, necesse est aliter sentiamus. uiso Pamphilo deliberat Charinus, an adeat et roget, ut nuptias aliquot proferat dies*, ut periculo iam certo spes aliqua dilatione pariatur, ac deliberationem indicat seruo Byrriae, quid sibi uideatur. at ille dissuadet ab inhonesto et ab inutili, *spe cadere Pamphilum, si nihil impetraret, cum ille continuo sibi credat Charinum uxorem tollere: hoc namque significat* **15** QUID SI NIHIL IMPETRES, ut sit sensus 'quid mihi uidetur?' ut ille arbitretur paratum sibi moechum, si tu nihil impetres'. alii distinguunt sic, ut simul dicant, non separatim 'quid' et 'nisi', qui uere nullus est sensus.* *unde melius iungitur* 'quid nisi'. *deinde adit Pamphilum et tamquam ab eo impetraturus, ut defendat, deliberatiuae utitur partibus.* id

α * [1] quod uocatur dissuasio.

*[11] id est protrahat.

*[20] potest tamen dici 'quidni?' id est certe, et post 'si nihil' impetres, scilicet 'restat ut arbitretur' (ar^b BV, ar S; cf. *Bruns ad h. l.*).

1 conuertat α || 2 moris sui post uoluntatem L || 3 retinet W.: cont- codd. (dicendo add. F); cf. I 5, 46 et fin. comm. Andr. || 5 posset G, potest F α || 6 sustentet] suspendat α | hic L, hinc α || 8 aliis — possumus] recta consilia aegrotis damus α || 9 sumus F | de quo] unde α || 12 ac B, at *rell.* || 14 spe (-em L) <est> LF || 15 cum W.: eum (post continuo) L, om. FG || 16 nam LF | significauit FG | quid nisi α G || 17 quod LG B, quid (sser. uel quod) F | <nisi> ut α || 18 sibi paratum α G || 19 quid et nisi om. B' || 20 unde — nisi fort. del. || 21 adit W.: addit (-didit G) codd.

- semper in petitione esse docuimus. habet et principium
 319 ad beniuolentiam *conciliandam precibus* 19 AD TE VENIO
 SPEM SALVTEM AVXILIVM C<ONSILIVM> EXPETENS.* Pam-
 philus propter amorem suum istud aliter accipit et re-
 320 spondet 20 NEQVE POL CONSILII LOCVM HABEO NEQVE AD 5
 AVXILIVM COPIAM. interrogat tamen ille, quoniam pudoris
 fuerat dicere 'uxorem tuam diligo'. prius interrogat, an
 ducat uxorem. respondit Pamphilus, quod in opinione
 est, *quia non est in eius uoluntate. adiungit Charinus ad*
 322 *impetrationem uitae suae periculum:* 22 SI ID FACIS inquit 10
 HODIE POSTREMVM ME VIDES. sed interrogatus a Pamphilo,
 cur istud dixerit, pudore confunditur. allegat seruum, *ut*
ipse dicat. seruus uero callidus, ne minus impetrabile
 esset, certe contumeliosum, si diceret 'amat uxorem tuam',
 324 24 SPONSAM inquit TVAM AMAT hoc est *enim:* quae adhuc 15
 tibi uxor non est, unde adulterii nulla suspicio sit, quod
 illa 'sponsa' est, hic 'amat' tantum. sed Pamphilus
 memor consilii sui et uoluntatis quaerit, num Charino
 aliqua consuetudo sit cum ea. *hoc est, quod interrogat*
 325 25 NVM QUIDNAM AMPLIVS TIBI CVM ILLA FVIT CHARINE hoc 20
 est: *num cum illa consuetudinem copulaueris affectatus.*
 sed Charinus nesciens *consilium*, cur hoc interrogauerit
 Pamphilus, simpliciter negat factum. uolebat autem Pam-
 philus causam reperire, cur eam non duceret uxorem, *quam*
nolebat: † ideo negat. sed quod nulla consuetudo fuisset, 25

α* [3] hic figurae sunt homoeoptoton (om- BV, amoeti-pt-S)
 uel polyptoton (poli-pt-codd.; cf. Gerstenb. p. 81).

1 in petitione Gerstenb.: impetrationem (imperat- L) codd.
 habet et G, habet LF, quod habet α || 2 aduenio α || 3 auxilium
 salutem (om. consilium) β | <deinde> pamphilus α || 5 POL om. β ||
 6 copias L || 8 ducat (add. eam F) FG, ducē L, -ceret α || 12 dix-
 eris α | alligat β || 14 <si> minus? || 14 esset (est L) | sed (post
 contum- add. esset) α | amat post tuam α || 15 quae] quod α ||
 16 uxor tibi FG | sit] est α || 18 num W.: ne β, utrum α ||
 20 NVM om. LG | fuit cum illa L || 21 nam cum L, an cum G,
 utinam F || 22 sed] uero (post Char-) α || 24 causam <simpliciter> codd.

respondit quam primum potuit.[†] sed Charinus ad preces uertitur et petit ex more postulantium, quo semper primo quae maiora sunt petimus, deinde ea quae uolumus. *nam, uti supra (v. 13) dixit, Charinus nihil aliud a Pamphilo cupiebat nisi ut aliquot saltem nuptiis proferret dies. hoc igitur cum desiderio sit, aliquid amplius primo postulat, sicut diximus, quia moris est, ut per partes primo <mai- ra>, deinde quod uolumus postulemus, ut si negatum fu- erit, quod primo petitum sit, iam pudori sit a quo petitur*

327 denegare. primo petit 27 NE DVCAS *inquit*, secundo SI ID 10

NON POTEST AVT TIBI NVPTIAE HAE SVNT CORDI SALTEM ALIQVOT PROFER DIES DVM PROFICISCAR ALIQVO NE VIDEAM. hoc est, quod fuerat petiturus. similiter et Iuno ab Aeolo postulauit primo, quod magnum est (*Verg. Aen. I 69*) 'incute uim uentis submersasque obrue puppes'; ita se- cundo loco quod nolebat petit (*I 70*) 'aut age diuersos et dissice corpora ponto': hoc namque desiderabat, quod Troiani ad Italiam non uenirent ac propterea dispergerentur. huic igitur petitioni respondet Pamphilus patienter ut amici more, ut non quia petierit Charinus, *idcirco non sit eam ducturus uxorem, sed eo quod ipse eam nolit du-*

330 cere uxorem 30 EGO CHARINE NEVTIQVAM OFFICIVM LIBERI HOMINIS ESSE PUTO CVM IS NIHIL MEREATVR POSTVLARE ID GRATIAE PONI SIBI hic sensus maximam intentionem desiderat. 'mereatur' primum hoc est praestat: merendo enim praestatur, unde Virgilius (*Aen. IV 333—335*) 'ego te, quae plurima fando enumerare u., n. r. n. promeritam' id est praestitisse. ergo hic erit sensus: ego, Charine, non arbitror liberi hominis officium esse, ut nihil praestet,

1 sed Charinus] quod ut ille intellexit, se α || 2 uertitur F, -tit *rell.* | prima L || 5 cupiebat F, -piens L, -pio G || 7 <et> quia α | maiora *add. W.* || 11 potes F | cordi <etc.> α || 12 profer<at> L || 14 primo G, (*add. uel primum*) F, -um L α || 17 nam LF || 19 respondet L, -dit *rell.* || 20 ut] quod α | Charinus petierit α || 21 sit ducturus] non ducat *ante non quia α* | quod quia α || 25 mereat B B V | praestat Schopen: instat *codd.*; *expectes* praestet || 29 non puto esse officium liberi hominis α | ut] cum G

unde sibi huius gratia debeatur. ergo cum hoc tibi non praestem, nolo mihi debeas gratiam, quippe cum ego has nuptias uelim fugere ita, quemadmodum tu adipisci. quare, ut coeperat, Charinus gratias agit. sed Pamphilus hortatur, ut et ipse Charinus et Byrria faciant fingant aliquid 5 inueniant efficiant, ut Charino detur. suum officium esse dicit id se laborare, ut sibi non detur: non enim sequebatur, ut, si Pamphilus eam non duceret, Charinus duceret. hoc igitur monet, ut ille atque eius seruus hoc laboris suscipiant, ut ipse ducat; suum officium esse Pam- 10 philus dicit laborare se, ut non ducat.

2.

- 338 **1** DI BONI BONI QUID PORTO haec scaena coniecturalem statum tenet propterea, quoniam quaeritur, an Simo ueras nuptias sit hodie facturus. huius rei argumenta Dauus seruus callida arte collegit probaturus falsas esse 15 nuptias. haec multis locis exprimemus. ac primum generaliter gaudium suum protestatur Pamphilum quaerendo.
- 339 — **2** VT METVM IN QVO NVNC EST ADIMAM ATQVE EXPLEAM ANIMVM GAUDIO ordinem et rationem posuit: prius enim id quod malum est debet excludi, ut id quod bonum est 20 340 melius feliciusque teneatur. — **3** NIHIL EST NONDVM HAEC RESCIVIT MALA* nondum Pamphilus sciebat Dauum scire, 341 quod sibi pararentur nuptiae. — **4** QVEM EGO NVNC CREDO SI IAM AVDIERIT SIBI PARATAS NVPTIAS hic intelligit Pam-

α^* [22] id est nuptias. et est hic species definitionis, quae fit per laudem uel uituperationem. uel definitio rhetorica, quae est ex arbitrio loquentis.

1 unde ante p. 33, 29 ut L | gratiae β || 3 ita (-que add. LF) quemadmodum] magis quam α || 5 Charinus] dominus α | Byrria] ipse seruus α || 6 suum — detur] et ipse laborabit ut non ducat α || 8 si] ei L, om. G || 13 habet statum F || 14 acturus α || 16 generaliter post suum α || 23 nuptiae pararentur FG

- 342 philus Dauum scire, quod nuptiae praeparantur. — 5 TO-
 346 TO ME OPPIDO EXANIMATVM QVAERERE <*****>. — 9 DAVE
 PERII antequam aliquid audierit Pamphilus, prius indicat
 dolorem. contra illi seruus, qui scit quid argumentis
 collegerit, respondet HOC AVDI. ille ad calamitatis uocem 5
 redit, seruus scire se eius sollicitudinem dicit QUID TIMEAS
 SCIO. quoniam uidet seruum perseuerare Charinus adulescens
 ad pollicendam spem domino Pamphilo, continuo ipse suam
 347 calamitatem confitetur 10 MEA QUIDEM HERCLE CERTE IN
 DVBIO VITA EST. sed huic seruus repromittit ac se dicit 10
 scire et ipsius sollicitudinem. Pamphilus autem tamquam
 inscio seruo et adhuc ignoranti ingerit causam calamitatis
 348 suae, cum dicit 11 NVPTIAE MIHI. sed eius orationem im-
 pleri non sinit seruus et continuo procedit dicens ET ISTVC
 SCIO. ille perseuerat dicens HODIE, cuius orationem relun- 15
 dens intercedit seruus et utriusque sollicitudinem narrat
 349 dicens 12 TV PAVES NE DVCAS ILLAM hoc utique Pamphilo,
 350 Charino autem TV AVTEM VT DVCAS. — 13 ATQVE ISTVC IPSVM
 NIHL PERICLI EST irridentis est ista oratio: quia supra
 dixerat Pamphilus 'istuc ipsum', repetit tamquam uanum 20
 dictum 'atque istuc ipsum' inquit 'pericli est nihil'. rogat,
 ut metu liberet dominum seruus, summam collocat. pri-
 mum hoc semper facere debet orator, uti ante partium
 quae longo genere narrandi explicabuntur summa primi-
 tus collocetur et hoc maxime in initio, ut facilius res 25
 comprehendi possit. est igitur summa 'uxorem non dat
 Chremes filiam suam Pamphilo'. et ne casu uideatur
 ista argumenta collegisse aut ex euentu, narrat causam,
 quemadmodum ad indicia ueritatis tanta peruenerit*

α^* [29] et seruat morem (-re BV) rhetorum, ut breuis, ut aper-
 tus sit.

1 parantur α || 2 lac. sign. W. || 5 respondit B'G || 7 uidetur
 LG || 11 et om. G || 14 ET ISTVC] etsi Ter. (et id D¹ = Don.) ||
 15 recund L, om. G || 17 id paves ne ducas tu (om. G) illam Ter. ||
 21 nihil pericli est F || 22 liberat LG | <cum> summam G, <et>
 summam α | primo hanc <rem> semper β || 23 debet facere F α ||
 24 longo Lindenbr.: -ge codd. || 26 igitur] enim BS || 29 peruenerit β

- 353 **16** TVVS PATER MODO ME PREHENDIT et deinde quae consequuntur. quibus in uersibus declarat sibi maximam sollicitudinem fuisse, posteaquam patrem cognouerit Pamphilo nuptias non parare. si ergo sollicitus fuit [†]cognouit, ingenio ueritatis
 358 argumenta collegit. denique **21** QUID AGAM COGITO. incipiunt igitur argumenta, nuptiaene sint, ex hoc uersu
 359 **22** REDEVENTI INTEREA EX IPSA RE INCIDIT SVSPICIO. omnis coniectura a summo ad imum diuisionem habet, quae diuisio dicta et facta continet. quamquam saepe et ex hoc coniectura colligi possit, quod non dictum nec factum sit. 10 ergo hic utrumque complexus est: nam non fiunt nuptiae, quod paululum obsonatus est dominus, quod ipse est tristis. haec illi(us facta) sunt. deinde rursus factis soceri uolens argumenta colligere, quae diximus pertinere ad diuisionem quae a summo ad imum est, colligit ab his quae facta non sunt: 15
 362 **25** 'cum enim illo ueni' inquit 'solitudo ante ostium', ubi utique frequentia esse debuit. sed ne hoc parui temporis
 363 sit, **26** 'maneo' inquit 'interea: nemo ingressus est, nemo egressus, nulla matrona in aedibus fuit, nullus ornatus, tumultus nullus'. haec ab his sunt, quae facta non sunt, cum 20 fieri utique debuerint.* quibus rebus certum est nuptias
 365 non parari. — **28** SCIO MAGNUM SIGNVM proprie 'magnum signum' dicit factis et dictis ad quaestionem argumentum

365 α*[21] sane (om. B') **28** 'ornati' et 'tumulti' antique dixit secundae declinationis faciendo figuram <archaismon (add. Gerstenb. coll. Don.)>.

1 TVVS — PREHENDIT W.: tunc paret <causae quemadmodum (ex anteced. repet.)> malum praedixit codd. | //secuntur G || 4 fort. <iis quae cognouit || 6 ex hoc uersu ante 5 incipiunt α || 8 diuisiones codd. (cf. Don.), sed v. infra || 9 <et> dicta F || 11 nam — 16 inquit] dum paululum obsonii ipse tristis. et a socero quod α || 13 illius facta Goetz || 16 ubi om. β || 17 sed] et α || 18 nemo — 20 nullus] neminem uideo exire neminem matronam F || 20 haec <argumenta> α | quae, dum (sscr. V; deo ut vid. S) fieri debuerint, facta non sunt (sint VS) α || 21 utique W.: denique codd. || 23 dicit <in> L; dicitur in Gerstenb., quem cf. p. 100 c. adn. 2

- 367 *collectum*. — **30** NON OPINOR DAVE coniecturam perspic-
ens 'opinor' dixit. id Dauus, quasi iam collecta sit ueritas,
indignatus negat dici debuisse 'opinor'.* *adiexit* NON
RECTE ACCIPIS CERTA RES EST. *adiexit alia argumenta*
ab ipsa diuisione factis atque dictis, quod puerum inuen-
erit Chremetis holera et pisciculos minutos ferentem ad cenam
seni, quemadmodum dicitur 'ne forte aliquis puer ferret
in cenam seni'. ita coniectura firmata est a factis et
dictis uel a persona Simonis uel persona Chremetis, quae,
370 sicut diximus, in diuisione consistunt. — **33** AC NVLLVS 10
QVIDEM 'nullus' pro non, ut sit sensus: non quidem libe-
ratus es. *cui subiungitur* QVID ITA NEMPE HVIC ILLAM PROR-
371 SVS NON DAT. — **34** RIDICVLVM CAPVT intellexit Dauus
stultitiam Charini, qui dixit 'nempe huic illam prorsus non
dat', secundum quod supra diximus: non enim necesse 15
est illum illam continuo ducere, si hanc non duxerit
Pamphilus.* *hoc monet ut eat, roget, ut possit eam ducere*
uxorem.

α* [3] est enim opinio genus ueritatis et falsitatis, et secun-
dum dialecticos interroganti de indiuiduo quid sit, stul-
tum est respondere genus (g- r- B) et non speciem.

* [17] et a possibili (-le *codd.*) dicere (ducere?) debuisse innotuit
(= indicauit, cf. IV 3, 1).

3. *novam sc. indicat etiam*
Donat, ignorant libri Ter.

- 375 **1** QUID IGITVR SIBI VULT PATER CVR SIMVLAT NUNC
quaerit, cur falsae nuptiae fingantur a patre. et hoc loco 20

4 EST *om. L* || 5 <atque> ab *LF* | <a> factis? *an* <hoc
est> factis? || 6 et *om. LG* || 7 quemadmodum dicitur (*ex* di-
cunt *G*¹) *post* 10 consistunt *legitur in codd.*, sed aperte ad ne
— seni *pertinet*; *quamquam haec omnia interpolationem sapirunt* ||
8 a factis uel (*om. G*) a (et *G, om. L*) persona ... Chremetis β,
a personis (-narum *Gerstenb.*) factis dictis α || 11 liberatus es]
deliberatiue *L*, -ratio *F*, -ratione *G* || 15 non — Pamphilus]
quasi necesse esset ipsum eam ducere, si Pamphilus non du-
xisset uxorem α || 20 quaerit cur *LB*, quaeritur <an> *F*,
quaerit (cur *post* nuptiae *add.*) *BVS* | et *Lindenbr.*: *ex codd.*

deliberatio est, in qua persuasio continetur: deliberat namque, an polliceatur patri Pamphilus se uxorem esse ducturum. persuasio, uti dixi, ex hoc colligitur: falsae sunt nuptiae, nullus metus est polliceri. sed huic rei argumenta hinc suscipiuntur, quod causam patris irascendi filio inuenire desiderat, *si non hanc suscipiat*, quod, si Chremes nolit dare filiam suam coniugem, satis iniustus esse uideatur, antequam animum ad nuptias adulescentis agnouerit; sin uero negauerit Pamphilus, illic culpa origo nascetur. *tum malum et seditio maxima inter patrem et* 10

380 *filium poterit generari.* — 6 QUIDVIS PATIAR sensus hic est: noli persuadere, quantum uelit *licet* irascatur pater, quaecumque per iracundiam fecerit, sustinebo, *hoc est quodcumque patiar.* hic iam persuasio est, ut polliceatur, quae efficitur a terroris parte: PATER EST INQUIT PAMPHILE.* 15

381 an fieri possit, ut imperium sentiat, adiecit 7 DIFFICILE EST. deinde ab utili et honesto TVM HAEC SOLA EST MULIER, quae quidem res ad omnia proficit, namque sola est, quo facile iniuriam a patre <pati> possit, denique hoc adiunxit DICTVM AC FACTVM INVENERIT ALIQVAM CAUSAM. 20 sicut supra diximus, quoniam actus hominis in his duobus consistit, uel dicto uel facto, ideo complexio est: dictum ac factum inuenerit aliquam causam, unde eam possit oppido expellere. territus adulescens iniuria, quae fieri

383 amicae possit, continuo consilium quaerit 9 CEDO IGITVR 25 QUID FACIAM DAVE. ipsa propositio persuasionis DIC TE DVCTVRVM. repugnat contra Pamphilus. persuasio sequitur continuo, quid fieri habeat, si hoc fiat, *hoc est si polli-*

α* [15] quae species definitionis dicitur a causa.

1 deliberatio] -tiae β; -tiae? | qua <nunc> G || 6 desideret F si non W.: sed enim LF, non G | si non — Pamphilus] sed Chremes si negauerit, iniuriosius id est iniustus esse uideatur, sin Pamphilus α || 8 ad] ac G, ad (sser. uel ac) F || 9 origo culpa VS || 17 mulier est β || 19 quo W.: quod codd. | pati suppl. W.; auferre G | potest G || 21 sicuti VS, <ut (et F)> sicut β || 24 trritus L, trritus G, tristis rell. | <prae> iniuria α || 28 fiat W.: fit codd.

- 385 *ceatur se esse ducturum. hoc ait* **11** *EX EA RE QUID FIAT*
VIDE. sed hoc male interpretatur adulescens, ut contrarium
- 386 *post promissionem suam ponat euentum: ait enim* **12** *AB*
*ILLA EXCLVDAR HAC CONCLVDAR** *ut a Glycerio excludar,*
inquit. hic erit euentus, at ille contra qui persuadebat 5
ostendit magis qui euentus sit futurus, si polliceatur, et
- 387 *facile esse dicit* **13** *NEMPE HOC SIC ESSE OPINOR DICTVRVM*
PATREM DVCAS HODIE VOLO VXOREM TV DVCAM INQVIES. ut
ostendat rem in uerbis esse, post nihil futurum sermonis,
- 389 *adiungit* **15** *CEDO QUID IVRGABIT TECVM. ipsum deinde ponit* 10
euentum HIC REDDES OMNIA QVAE NVNC CERTA SVNT CON-
- 391 *CILIA INCERTA VT SIENT. ab utili subiungitur* **17** *SINE*
OMNI PERICVLO. sed hoc tunc demum consilium bonum
est polliceri patri, si Chremes filiam suam Pamphilo nolit
tradere uxorem. nam si uelit temptare adulescentis animum 15
senex et continuo ad Chremetem pergere et petere filiam,
periculosum est. ideo adiungit fortasse posse aliqua mu-
tari, ut Chremes quidem nunc nolit, tamen tradat aliquando.
aduersus istud igitur, ne consilium mutet Chremes, nihil
- 392 *aliud consilii datur. —* **18** *NEC TV EA CAUSA MINVERIS* 20
HAEC QVAE FACIS IS NE MUTET SVAM SENTENTIAM hoc qui-
dem obscure dictum est, est autem hic sensus: unde tu,
ne sententiam suam mutet Chremes, haec quae facis mu-
tare noli, ut ad amicam uadas, et consuetudinem ne im-
mutes; quae si perseuerauerit, not(a)atio omnis fuerit, ut 25
Chremes non possit mutare suam sententiam. redit rursus

α*[4] hic leui (-ni S) mutatione uerbi fit figura paronomasia (paran- VS).

5 <et> hic α | erit] esset α | econtra VS || 6 futurus sit
 α G || 10 adiecit G || 11 hic — SIENT] et certa consilia, quibus
 praemeditatus uenit, reddes incerta omnia α | hic] hac L, hec
 G | sunt <ei> F || 12 subiungitur ab utili α || 13 periclo B' |
 consilium ante tunc B' || 15 tradere] dare α || 17 mutari <sen-
 tentia> G || 19 <et> aduersus α | nihil — datur] sequitur α ||
 21 ne is F (= Ter.) || 22 est autem] sed est α || 23 ne post
 suam α || 25 <in> qua si perseueraueris (cf. p. 40, 5) Goetz |
 nota amatio Schoell | ut om. LF || 26 suam ante non FG

- 394 ad consilium **20** PATRI DIC VELLE et concludit euentum
 CVM VELIT TIBI IVRE IRASCI NON QVEAT. hic <incidit>
 quaestio 'sed aliam pater poterit quaerere uxorem'. huic
 395 respondetur coniecturaliter **21** NAM QVOD TV SPERES PROP-
 PULSABO FACILE VXOREM HIS MORIBVS DABIT NEMO* si per-
 seueres in amore amicae atque peregrinae, his moribus
 nemo iam det uxorem. hic rursus incidit alia quaestio
 'sed qualemcumque inueniet pater, <si>, ne det his mori-
 bus, perseueres'. hoc ergo proponit quasi ex aduersa
 396 parte* **22** INVENIET INOPEM POTIVS QVAM TE CORRVMPI SINAT. 10
 huic respondetur futurum esse <negligentem>, nil locuturum
 patrem, si simul cognouerit filii animum uxorem ducere non
 397 recusantis. hoc ergo sic opposuit **23** SI TE AEQVO ANIMO AC-
 CIPIAT FERRE NEGLEGENTEM FECERIS ALIAM OTIOSVS QVAERET.
 398 adiunxit **24** ALIQVID INTEREA ACCIDERIT BONI. quoniam 15
 in rebus asperioribus, quae uitari non possunt, remedium
 est dilationis persuasio, talibus commentis adulescens unam
 sollicitudinem non iam ex amore, sed ex pietate supponit,
 quod metuit, ne natum sibi filium pater possit agnosce-
 re*, quippe cum promisisse se dicat suscepturum. huic pro- 20
 uisionem Dauus in posterum pollicetur.

α* [5] 'speras' id est times. <et> est (*om. S*) acyrologia (*achiol-*
codd.). 'propulsabo' id est repellam, unde obiectio (*abi-*
codd., corr. Lindenbr.) et depulsio criminis.

- 399 * [10] et est collatio duorum malorum, quorum alterum eligitur.
 * [20] nam id metuit. unde sequitur (*W.; supra codd.*) **25** VIDE
 QVO ME INDVCAS. est autem inductio oratio, quae rebus
 non dubiis captat assensionem eius, cum quo instituta
 est; quibus assensionibus facit, ut illi dubia quae-

2 <ut> cum *F* | incidit *add. W.* || 3 pater *om. β* || 4 SPERES]
sic L, speras rell. || 6 amore — uxorem] his moribus, nec Chre-
 mes nec alius dabit tibi filiam suam α || 7 nemo — 8 moribus
om. G || 7 nemo iam] memoria *L*, nemo tibi *F* || 8 si *add. Zeune* ||
 11 negligentem *add. W.* || 12 non recusantis] perseuerantis *G* ||
 13 si te] ita *L*, si ita te *F* | accipiet *Ter.* || 15 adiecit *F* |
 interea aliquid *FG* (*sic Ter. codd. praeter D*) || 17 est post per-
 suasio α | commentis] commotis *L*, -tus *FG* | unam] summam
Goetz; an suam? || 20 promisisse *F*, posuisse *L*, potuisset *G*

α dam res propter similitudinem earum rerum, quibus adsensit, probetur (= Cicero, *De invent.* I 31, 51), ut qui musicam nouit, musicus est, et qui grammaticam nouit, grammaticus (est *add. B.*) qui hoc assentit, propter similitudinem assentiet: qui malum nouit, malus est; similiter qui semel adulterium facit, adulter est, et qui semel iuste agit, iustus est. ita inducendo perducitur
403 quis ad inuitam confessionem. — 29 CAVE TRISTEM SENTIAT hoc uerbum, id est 'caue', significat uide ne, et hoc interdum.

4.

404 1 REVISO QUID AGANT AVT QUID CAPTENT CONSILII haec scaena euentum supra positi consilii complectitur, ut temptet filium pater et patri filius ex Dauī persuasione
407 promittat. — 4 ORATIONEM SPERAT INVENISSE SE QVA DIFFERAT* TE *dicit enim patrem iratum meditatam accu-* 5
sationem inuenisse. admonet rursus adulescentem, quo
408 facilius respondeat 5 PROIN TV FAC VT APVD TE SIES consilium tibi traditum mente contineas, *quo facto apud*
409 *te esse poteris.* — 6 CREDE MIHI INQVAM PAMPHILE NVMQVAM HODIE quoniam Pamphilus ueluti difficultatem posuerat 10
dicendo '<modo> ut possim', respondit rursus ad euentum, quod pater *hodie* uerbum non commutaturus sit, si semet dixerit *esse* ducturum.

α * [5] id est increpet uel dissipet.

5.

412 1 ERVS ME RELICTIS REBVS IVSSIT PAMPHILVM HODIE OBSERVARE haec scaena fortunae interponitur. Byrria 15
seruus Charini, qui eam uult ducere uxorem, quam qui-

2 consilii positi β || 3 et patri (pater *LG*) — persuasione] cui ex suasionem Dauī α || 4 *se om. LG* || 5 dicit — 6 inuenisse post 7 respondeat *in codd.* || 7 sis *G* α || 8 <id est> consilium α | contine α || 9 inquam mihi *G* || 11 modo *add. W.* || 12 uerbum post sit *F, om. LG* | semet] seni *G*, se α || 15 *fort.* Fortunae <est>. interponitur Byrria *et infra* <et> quo . . . increscere, apponitur *etc.* || 16 eam] Philumenam α

- dem Pamphilus non uult, pater filio offert, quo error facilius possit increscere, apponitur eo tempore, quo Pamphilus ex suasionem serui falso quidem, *non uoluntate*, promissurus est patri se uxorem esse ducturum. — **7** *HODIE VXOREM DVCAS VT DIXI VOLO supra (I 5, 18—19) enim Pamphilus ipse dixit 'praeteriens modo mihi apud forum «uxor tibi hodie ducenda est, Pamphile»': merito ergo*
- 419** *nunc 'ut dixi'. — 8 NVNC NOSTRAE TIMEO PARTI hoc ex persona Byrriae intelligendum propter timorem, quem a*
- 421** *domino habet. — 10 QUID DIXIT rursus Byrria † eiusdem est admonitus sui Pamphilum quod commiserat†. —*
- 423** **12** *SVM VERVS hoc est uera dico. Dauus hoc loquitur, quod secundum promissionem nullum uerbum fecerit*
- 429** *senex.* — 18 ME MEMINI VIDERE hoc est scio et intelligo quod uideam. — QVO AEQVIOR SVM PAMPHILO SI SE ILLAM IN SOMNIS QVAM ILLVM AMPECTI MALVIT scio etenim uidere: quod sit pulchra cognosco, unde fauco Pamphilo, quod maluit illam se potius amplecti quam alterum.*

- 423** α^* [14] quod solent facere irati saepius repetendo uerba inimici. sequitur Byrria diffusus **12** ERVS VXORE EXCIDIT id est priuatus est. et posuit (*W.*: post *codd.*) notum prouerbium: his enim in insinuatione uti utillimum (utillimum^{ssi} B) est uel ad concitandum uel ad reconciliandum animum auditoris. — **18** MEMINI ME VIDERE pro uidisse scilicet illam *qvo* id est in qua re AEQVIOR id est iustior SVM PAMPHILO **19** SI SE Pamphilum MALVIT ILLAM AMPECTI INSOMNIS id est uigilans, ut sit una pars; uel per somnos QVAM ILLVM amicum suum, id est dominum meum. et est amphibolia (*-boloia codd.*) per casum accusatiuum, ut 'uolo amplecti illum illam'.
- 429**
- 430**

1 <dum> pater α ; fort. pater <tamen> | offert <interuenit> α | facile *G* || 2 accrescere α || 9 a domino] domini ante quem α || 10 eiusdem *om. G* || 11 sin *L* | pamphilus *G* || 12 hoc — senex] hoc Dauus, qui in hac scaena semper cum silentio loquitur. id est: dixi uerum, quod senex non commutaret uerbum? α || 14 memini me *F* || 16 etenim *Lindenbr.*: et non *codd.* | uideri *codd.*

6.

- 432 **1** HIC NVNC ME CREDIT haec scaena dolos habet utriusque personae, senis et Dauī. *namque ille inquit, an filius aegre ferat quod facturū est nuptias; contra callide seruus respondet non omnino negans, ne fidem prodat, sed esse apud Pamphilum sollicitudinem dicit:* nam 5 iam cogitatio est quod praeteritum fuerat dimisisse, et ut ueri simile faciat, quanto sibi dedecori esse putauerit quod amore meretricem dilexerit, Pamphilus cogitauit et nimia temporis ratione compulsus uult ducere uxorem.* at Simo senex animi cogitationem metitur ex uultu, uti 10 dicat *pater* filium aegre ferre, quod subtristis est uisus. hic fiunt quasi per coniecturam argumenta, cur tristis sit. sed haec est pars a *proponente*, quae dicitur a summo ad imum. sequitur causae deriuatio: ille enim dicit tristem esse propter nuptias, hic supponit alteram causam, 15 quam quidem, quoniam repentinum est quod obiecit senex, diu quaerens *Dauus multa promit, dico* **18** PVERILE EST . . . NIHIL: haec inquirentis sunt quid respondeat. ad postremum deriuationem causae hanc ponit, quod nimium parce pater faciat sumptum, cum filio tradat uxorem. 20 addit causas, quod neminem ex amicis uocet ad cenam
- 449 α* [9] **11** VIA id est ratione, ut Virgilius (*Aen. IV 478*) 'inuēni, germana, uiam'.

1 HIC — CREDIT] aliquam sibi fallaciam portare *add. F*; totum *om. L G* || **2** inquit *W.*: inquit *codd.* || **3** es *codd.* || **4** respondit *codd.* | ne *Lindenbr.*: sed *L*, sed ut *F*, si *G* | prodat (it *G*) perdat *edd.* || **5** sed *om. F* || **6** cogitatio est *W.*: cognitionē *LBVS*, -ne *FB'*, -ni *G* | praeteritum] p̄trm *B*, p̄ctm *G*, poterit id tum *L* || **7** fiat α | dedecori *V*, dec- *rell.* || **10** animi] amico *LF* | cognitionem *F* || **11** uisus est α || **13** est *om. β* || **17** quaerit α | promit *edd.*: promittit *codd.* | dico *om. F* || **18** nihil <ne hem> *codd.* = *II 6, 4* || **19** causam α *F* | quod (qua *L*, quā *G*) — uxorem] ait nimium parce facere sumptum α || **21** quod — cenam] quod filio non uidetur uxorem dare, quod neminem amicorum uocare possit α | uocet *Lindenbr.*: -at *codd.*

† *et inquit et parcum*†: *ne luxuriosus sit filius, potius parcum dixit se(nem)*. adicit et seruus testimonium suum, quod vere
 457 *parce senex praeparet cenam.* — 26 QUIDNAM HOC EST*
REI secum cogitat senex orationem Dauī et promissionem
filiī: non uera omnia suspicatur ex moribus serui, quem
‘ueteratorem’ appellat, hoc est callidum et astutia uetusta
roboratum. concludit ergo ‘si in hoc consilio et in hac
re aliquid mali est, illic est huic rei caput’ hoc est
Dauus seruus.

α* [3] ‘perparce’ namque uocatiuus casus est.

III.

1.

459 **1**⟨*****⟩ *et illis inter se loquentibus pater Simo,*
ut agnoscat filium illam peregrinam amare, quo amplius
incendatur ad nuptias faciendas, ut ei error omni ratione
cumuletur uel ex locutione mulieris uel ex uocibus partu-
rientis, quam credit propter sui praesentiam cuncta simu-
 462 *lare.* — 4 FIRMAUIT FIDEM promisit se eam uxorem esse*
 464 *ducturum. et huic rei argumentum illud apponitur 6 NAM*
 461 α*[15] **3** *AB ANDRIA EST (Simo add. B’) ex proprietate linguae*
agnoscit illam (dum dixit ‘ab Andria est’ add. B’).

1 inquit] dicunt *G*; ‘et ⟨ipse⟩’ inquit ‘te parcum ⟨dico⟩’
Schoell || 2 dixit senem *Schoell* | adicit *G* | suum testimo-
 nium α || 3 praepararet *LBVS* | rei est *F* || 4 cogitatus *G*,
 -tans *B’VS* || 5 ueram (om. omnia) α || 8 illic est om. *G* | ⟨et⟩
 huic *F*, huius *G* | hoc — seruus] id est in Dauo ante est 2. α ||
 10 *Initium scaenae deest; in F haec suppleta sunt* Ita pol
 quidem res est. misis ancilla narrat lesbie, quemadmodum
 pamphilus promisit sibi gliscerium non esse deserturum, quod
 quidem symo audierat, propter quod nescio quid suspicatur.
Desiderantur haec fere: ITA POL — RES EST in hac scaena
 inducuntur Dauus seruus et Mysis ancilla || 11 amare pere-
 grinam *FG* || 12 ⟨et⟩ ut? || 14 propter] in α || 15 esse om. *L* ||
 16 opponitur *LF*

- 468 QVOD PEPERISSET IVSSIT TOLLI. — 10 QVOD REMEDIVM HVIC MALO INVENIAM pater ultra veritatem nescio quid suspicatur: credit enim peregrinam istam mulierem ad prohibendas nuptias ista simulare. secum igitur coniecturalibus argumentis cogitat veri simile non esse suscipere uelle liberos 5 ex peregrina, unde confirmat mulierum calliditate hoc effici, ut fingatur partus et nuptiae impediuntur. denique
- 471 hoc ait 13 HANC SIMVLANT PARERE QVO CHREMETEM ABSTERRE-
- 473 ANT. — 15 INNO LVCINA duas potestates Iuno habet: eadem namque pronuba est, hoc est nubentibus praeest, ut 10 est (*Verg. Aen. IV 59*) 'Iunoni ante omnis, cui uincla iugalia curae'; eadem et Lucina est, quae praeest parturientibus et lucem nascentibus dat. hanc quidam tamen Dianam potius esse dixerunt, nam Menander ipsam uocat, cum dicit *Ἀρεμῖς*. quamquam et Vergilius eandem 15 Lucinam Dianam uoluit, unde est (*Ecl. IV 10*) 'casta faue, 475 Lucina: tuus iam regnat Apollo'. — 17 NON SATIS DIUISA SVNT COMMODE TEMPORIBVS non bene, inquit, haec diuisisti neque temporibus tradidisti*: quasi *Davi consilio ista completa sint, ut, cum senex ante ostium staret, tunc* 20
- 477 continuo pareret puella. — 19 NVM IMMOR ES DISCIPVLI supra (*I 2, 21*) enim dixerat 'tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum'. quod si ita est, sensus hic

- α*[19] ut nec ante nec post puella parere potuerit, nisi cum me praesentem audiuit. — 19 NVM IMMOR ES DISCIPVLI ac si diceret: si (etsi?) Pamphilus diuisit, techna (thecna B'VS) discipuli ad magistrum respicit. et est argumentum a maiore ad minus. — 21 Adorior, id est aliquam rem incipio, facit praeteritum adortus sum; sin uero significat loqui incipio, melius adorsus (sum *add. Lindenbr.*). ponuntur tamen pro se inuicem.

6 confirmatur G || 7 effici] fieri α || 8 HANC — ABSTERREANT] hanc simulare partum quo Chremetem absterreat (ext- G) *codd.* || 9 habet Iuno α || 10 ut est om. L || 13 quidem β || 14 potius Dianam α | nam <ita> *Lindenbr.* || 15 artemio (arth- α) *codd.* pro APTEMIC || 18 sunt commode sat diuisa α || 20 sint W.: sunt *codd.* || 22 tum om. L || 23 ceperit LG | quod si] atque L

est: num quidnam tu es immemor discipuli tui, hoc est
 480 Pamphili? — **22** EGO IN PORTV NAVIGO mea, inquit, con-
 silia ita sunt, quemadmodum nauis nauigat in portu.

2.

- 481 **1** ADHVC ARCHYLIS QVAE ADSOLENT QVAEQVE OPORTET
 OMNIA ESSE VIDEO haec scaena ad errorem cumulandum 5
 uidetur adiecta, ut Lesbia obstetrix domo egrederetur et
 quae essent intus facienda de uia mandaret. et quoniam
 in primo partu semper dolor est, dicit puellam non debere
 esse sollicitam: omnia enim signa, quae ad salutem esse
 483 possent, integra permanere. — **3** NVNC PRIMVM FAC ISTA 10
 VT LAVET <cum> ea quae peperit in dolore perseueret, me-
 dicinae ratione ad lauacrum compellitur, ut dolor desinat.
 <at> melior sensus est 'nunc primum fac ista ut lauet',
 ut illa scilicet, quae immunda sunt sanguine parturientis
 484 impleta, lauentur.* — **4** QVOD IVSSI DARI BIBERE et hoc 15
 utique ad dolores continendos datur. ita hic nescio quid
 medicinae intelligitur, ex quo dixit 'quod iussi'. adicit ET
 486 QVANTVM IMPERAUI DATE. — **6** PER ECATOR iuratio est
 per Castorem. — SCITVS PVER EST NATVS PAMPHILO ele-

α^* [15] et puerum enim et puerperam post partum statim aqua
 tepenti perfundi placet physicis, puerum, quia genitali
 aluo profusum si nimium frigus exceperit, uix ad uitam
 euadit (ex -dat corr. S). cuius rei exempla sunt uitrea
 uasa, quae temperata mutatione fornacum frigus as-
 suescunt, si statim refrixerint, franguntur.

3 ita] certa G, om. F; tuta Schopen || 5 terrorem L ||
 7 de uia om. β (recte?) || 9 omnia enim] quippe omnia α ||
 10 possunt α | istec F || 11 cum add. W. | perseuerat FG |
 medicinae — desinat om. B || 12 ratione om. L || 13 at add.
 W.; <sed> melior B, cdd. | fac ista] faciam (-em G) β , fac
 istaec α || 15 utique hoc F α || 16 ita] et α || 19 <id est> ele-
 gans α

- 487 gans et admodum suavis.* — 7 QUANDOQVIDEM IPSE EST INGENIO BONO *ipse est, inquit, Pamphilus, ut mereatur filius superstes esse, quandoquidem pater ingenio bono est.* —
- 490 10 NON IMPERABAT <CORAM> QUID FACTO OPVS ESSET PVERPERAE argumentum est, quo doceat ab Dauo ista uniuersa compleri, *siquidem nec coram habere uoluit quae puerperae uidentur esse facienda.* puerpera autem dicitur quae recens partu est, sed <non> a muliebris parte sexus nomen impositum est — nam utique et puellam parit —, sed quod puerum pariet. quamquam et 10
- 494 antiqui puellam pueram saepe dixerunt. — 14 SALTEM ACCVRATE VT METVI VIDEAR ita me, inquit, dolis debes fallere, ut in omnibus actibus tuis uidear a te timeri.* *hoc enim dixit VT METVI VIDEAR CERTE SI RESCIVERIM: maxime enim debeo metui, si fraudes forte rescierim.* — 15
- 496 16 QUID RETVLIT hoc est: quid profuit me ante fuisse auditum? supra (I 2, 34) enim dixit 'neue tu dicas tibi
- 498 non praedictum: caue'. — 18 TENEQ QUID ERRET ET QUID AGAM intellexit Dauus mulierum consilium *hoc senem suspicari, quod illae ad <de>terrendas nuptias uideantur ista simulare.* idcirco uult commodare consensum, quo domino
- 507 suo error augeatur.* — 27 SED NIHILO MINVS REFERETVR

α * [1] Vel 'perscitus' id est ualde bonus. et (om. B) est definitio qualitatiua potestate, non actu.

* [13] et est figura antisagoge (antiseg-codd.), proposita superiorum epimone. — CERTE SI RESCIVERIM scilicet 'puniam te', quod prae (per B) ira dicere non potuit. — 15 EDIXIN TIBI abhinc est epitrochasmus (-trocosmos codd.), id est dicti (-ta S) rotatio.

501 * [22] 21 DENVTIATVM EST scilicet a Mysi (-side Gerstenb.) per

4 CORAM add. W. || 5 ab] a α || 6 nec coram W.; haec (hanc G) horam codd. || 8 non add. W. (propter sed quod sequitur) | ab LF | muliebris post parte α ; uirilis Karsten || 10 parit — pariet (-at F)] et puerum pariens dicitur puerpera α || 11 saltem L || 14 dixi LG | uidear metui LG || 15 fraudis codd. || 16 ante — auditum] tibi dixisse α || 18 non om. L | QUID ERRET om. LG || 20 tenendas LG; corr. W. | uideantur ista (illa sscr., uel ista F) simulare] ista simularent α || 21 commendare LF

HVC PVER ANTE OSTIVM quo facile et de praeterito Dauus
 511 admonuisse dominum declaret, †hoc uide† 31 AVDIVI inquit,
 conscius non sum, qui auditu ista cognoui. sed incipit quae-
 stio per locum communem, an famae credendum sit. ita
 adiungit argumenta ex pluribus rebus: ET CREDO inquit 5
 MVLTA CONCVRRVNT* SIMVL QVI CONIECTVRAM HANC NVNC
 FACIO. quae argumenta colligit ex factis praecedentibus atque
 dictis, quod iam gravidam se mulier esse dixerit. collegit
 ergo easdem res, hoc est facturas ut puerum ante ostium
 ponant, siquidem obstetrix iam uidetur esse accersita.* 10
 obicitur rursus Dauo, cur non hoc, cum expositionem ar-
 gumentis collegisset, continuo dixerit Pamphilo, et hic simi-
 liter quasi reus efficitur negligentiae. at hoc coniectura-
 liter refutatur*, si quidem dicit se <dixisse> exinde Pam-
 philo, ex quo nuptias idem Pamphilus uult. unde est et 15

α
 507 catatyposin (-tiposin *codd.*; cathypotyposin?, cf. Cassiod.
in ps. 72) id est per quandam imaginationem. — 27 NI-
 HILO SECIVS pro nihilo minus DEFERENT HVC PVERVM.

*[6] qui (quia B'VS) argumenta colligit, ex factis uel dictis
 praecedentibus agit. est enim coniectura ex praecedentibus
 consequentium uel ex consequentibus praecedentium uel de
 remotis praesentium inspectio. et per leptologiam, quae fit
 quando res singulae minutatim proferruntur, ostenditur
 falsum esse quod audierat.

*[10] quae, ut per †antepson (analepsin *Schoell*) solet fieri,
 516 apponat puerum. — 36 HOC NISI FIT per antisagogen (-egoge
codd.) est sensus: uidebis puerum et remouebuntur
 nuptiae.

*[14] et utitur testimonio. post fit argumentum a persona,
 quod ille est filius, ille seruus, unde (et de S) adhibendo
 fidem filio nihil restare autumat nisi ut Chremem (chre-
 metem B) oret.

2 declaret <et eius opinionem a se amoueat> α; fort.
 declaret, <hoc indicat futurum. et cum ille interrogaret> hoc
 unde <sciret> AVDIVI etc. || 4 famae *Gerstenb. coll. Don.*: a me
codd. | ita] et α || 5 plurimis L (*recte?*) | inquit post MVLTA α ||
 7 quae W.: qui *codd.* | collegit G || 8 iam om. L | dixerat
 LF || 9 ergo] tamen α | hoc esse (om. res) α || 12 continuo
 <non> *codd.* || 14 dixisse *add. W.*

526 QVIS EVM AB ILLA EXTRAXIT NISI EGO. — 46 PARVI PENDO
id est contemno.

3.

533 1 IVBEO CHREMETEM haec scaena petitionem habet, quippe Simo petiturus redit ad Chremetem, ut filiam suam det filio coniugem. hic utique qualitatis est et deliberatiuae forma ['iubeo' inquit 'Chremetem' id est uolo, ut Virgilius (*Aen. V 386*) 'reddique uiro promissa iuebant']. conuenit et Chremes certa et ipse ratione compulsus: oportuerat enim Chremetem de Pamphilo esse sollicitum, quippe qui prior uenerat, ut nuptias ei polliceretur. non ergo sine coniectura esse debuerat, qui opera, quae ad Pamphilum pertinerent, uel argumentis uel rumore cognosceret. nam illum habere meretricem amicam inde Chremes cognouerat, siquidem (*I 1, 117—118*) 'uenit Chremes ad me clamitans indignum facinus comperisse'. sed etiam nunc, cum Simo nuptias praepararet, falsas quidem, ueri rumor fuit, quo debuit Chremes compelli in dispersum causae, et ipse ad Simonem uenit. denique ita se inuicem quaerere compelluntur, ille ut roget filio nuptias, hic ut insaniam Simonis admiratus quaerat e Simone, cur nuptiae esse dicantur. adicit ergo Chremes

2 ALIQVOT ME ADIERVNT EX TE QVI AVDITVM AIEBANT: unde pulcherri-
mum argumentum dedit, ut non iam rumor sit sed paene

1 abstraxit *Ter.* | PARVI — contemno *secl.?* || 3 IVBEO CHREMETEM] Nunc cremem *L* (= *III 2, 47*), *om. VS* || 4 petiturus redit *Schoell*: rediturus (redd- *L*) β , redit α (redit *olim sser.*) || 5 <eius> filio α || 6 forma *Lindenbr.*: -mae *codd.* | iubeo — id est (*om. LG*) uolo (*om. G*) — uiro (*B, om. rell.*) — iuebant (-bat *codd.*) *secl. W.* ut *interpol.* (*cf. Don.*) || 8 ipse *Gerstenb.*: ipsa *codd.* || 10 nuptias post polliceretur α || 11 operā *LGVS* || 12 pertineret *L* α || 14 fort. siquidem <Simo dixit> || 16 <et> falsas *codd.* | ueri<que> *codd.*, *corr. Lindenbr.* || 18 et] sed α || <prae>uenit α || 21 aliquot <inquit> α

- neritas, ex quo ab ipso Simone auditum esse dicebant:*
- HODIE inquit FILIAM MEAM NVBERE TVO GNATO.* sed Simo
- 536 petit audientiam eius. et principium deliberatiuae: **4** AV-
- 538 *SCVLTA inquit ET QVID EGOMET TE VELIM ET QVOD TV QVAE-*
- 538 *RIS SCIES.* deinde incipit ipsa petitio: primo a precibus **6** PER ⁵
- 542 *EGO TE DEOS ORO ET NOSTRAM AMICITIAM CHREME,* deinde
- 542 ab ipsa petitione **10** *ATQVE ITA VT NVPTIAE FVERANT FV-*
- 546 *TVRAE FIANI.** hic responsio datur ab utili **14** *SI IN*
- REM EST VTRIQVE VT FIANI ACCERSI IVBE.** quam quidem
- rem in quaestionis loco positam dissimulat senex et fieri posse* ¹⁰
- 552 *conicit dicendo* **20** *IRAE SVNT INTER GLYCERIVM ET GNATVM,*
- ut contulisse uideatur 'tametsi inutiles nuptiae sunt, tamen*
- occasio est, ut utiles esse possint'. at ipsum posse negat*
- Chremes, siquidem amore constrictus numquam poterit ad*
- 564 *nuptias copulari.** [**32** *QVI SCIS ERGO ISTVC NISI PERICVLVM* ¹⁵
- FECERIS* 'periculum' temptamentum, ut Cicero (*divin. in*
- Caec. 8, 27*) 'quando tu tui periculum fecisti?' item ipse

α* [1] et indignationis partes exsequendo ait *VISO TVN' AN ILLI*

INSANIANI.

* [8] et pulcherrima (-me *VS*) insinuatione usus est, quia in

admirabili genere causae turpitudine auditori persuasa

fuerat.

* [9] postea, quia amicorum omnia sunt communia, mutat per-

sonas et pro eo in quo offenditur illum quem diligit

interponit.

- 555 * [15] **23** *AMANTIVM IRAE* hoc argumento usus ex amore refutat
- superiora dicens quod amantes post (*W.*, per *codd.*) iram
- reconciliati numquam se deserunt, si se ante perfecte
- amauerunt. a consequenti quid fieri possit prouidens
- 556 praecedere temptat dicens **24** *DVM TEMPVS EST* (datur *Ter.*).
- et per caracterismon (*car-codd.*), id est informationem
- 561 futurorum, quid consequens sit dicit ab utili. **29** *CHREME*
- 564 *autem uocatiuus graecus est. — 32* *NEQVE ME PERPETI*
- in quem filia semper remoueret crimen.*

1 ex quo *W.*: ex qua β, quam α | auditam α || 3 eius

om. S | et <est>? || 7 ad ipsam α | petitionē *L* α || 8 hic *om.*

F || 10 in *om. F* || 11 conicit *W.*: dicit *codd.* || 15 *QVI* — litteris

secl. W., cf. *Don.* | ERGO *om. β* || 16 <hoc (*om. α*) est> tempta-

mentum α *G* || 17 ipse <in Eunucho> α

(Eun. III 2, 23) 'fac periculum in litteris'*.] *his partibus utilitatis et honestatis compulsus Chremes qui negauerat filiam Pamphilo traditurum, et amicitiae ratione et conditione utilitatis impulsus promittit se filiam traditurum*

- 572 **40** QUID ISTIC SI ITA ISTVC ANIMVM INDVXISTI ESSE VTILE 5
 NOLO TIBI VLLVM COMMODVM IN ME CLAVDIER VT SEMPER
 MAXIME FECI hoc est plurimum dilexi et maximum habui. —
 575 **43** DISCORDARE INTER SE hoc est discordes esse. hanc
 rem cum quaesisset, ut veri simile diceret, *potius dixit*
 hoc sese a Dauo audisse*, *qui eorum intimus uidetur esse* 10
consiliis. atque ut uerum consilium Chremeti possit ostendere,
et ipsum Dauum euocat foras.

- α^* [1] et est palinlogia, quae fit quando nomen repetitum uehementius significat, ut **34** AT ISTVC PERICVLVM; nam istud nomen per metonymiam (methonom- B'VS) dictum est, quia in periculis multa temptamus. dixit hoc tamen ab inhonesto per definitionis speciem, quae dicitur poiotes (-des *codd.*). — **36** SI EVENIAT DISCESSIO id est: si fiat diuortium, nam QVOD DI PROHIBEANT parenthesis est. —
 568 **37** QVOT COMMODITATES VIDE brachylogia (brachiol- *codd.*) est, quae fit, cum plura paucis complectimur. et post per ephexegesin (ef- *codd.*) ait quae sint 'commoditates' id est utilitates: **38** PRINCIPIO FILIVM. deinde sequitur zeu(g)ma **42** MERITO TE SEMPER. hic quoque est aetiologia (aeth- *codd.*), id est causae redditio; nam praemisso 'nolo tibi ullum commodum in me claudi' reddita est causa, cur magni faciat. et est 'magni (maximi B') facio' (id' *eras. in V*) plurimum diligo.
 566
 570
 574
 576 * [10] **44** QVI INQUIT INTIMVS EST EORVM CONSILII id est symmystes (simmistes *codd.*) et consecretalis. — **47** HEVS aduerbium est uocandi. — **48** ECCVM uero pronomen est, id est ecce eum. — ADEO quoque nunc est certe.

4.

- 580 **1** AD TE IBAM CVR VXOR NON ACCERSITVR haec scaena gratiarum actionem tenet, quod seruus consilia domini

2 honestis G, -ti F || 4 promisit F || 9 uero BVS | dicit post audisse α | se α

non fallat. hic tantummodo qualitas est status, <ut> in omnibus actionibus gratiarum. *atqui hic dominus cum gratias seruo suo agit*, tunc et consilium suum de nuptiis
 587 quod fuerit confitetur. *dicit itaque* 8 NON FVERANT NVP-
 TIAE FVTVRAE,* *quamquam hoc antea intellexerat seruus.* 5
 exponit et causam consilii sui SED EA CAUSA SIMVLAVI*
 VOS VT PERTEMPTAREM. *deinde subiungit quid egerit, quod*
*conuenerit Chremem et exorauerit, ut filio tradat uxorem.**
 tunc primum intelligit Dauus se malum dedisse Pamphilo
 consilium*, *ut patri polliceretur se uxorem esse ducturum.* 10
 593 — 14 OPTIME INQVAM FACTVM quoniam audito consilio
 senis seruus dixerat 'occeidi', interrogatus a sene rursus
 quid dixisset, ab ea parte coepit, quae ab eadem littera
 sumpsisset exordium, ne alium sonum uocis senex cum au-
 disset, facile reuinceret seruum uerba mutantem. ita cum 15
 dixisset supra 'occeidi', interrogatus 'optime inquam factum'

582 α* [5] nam antea dixerat quo (quod B) corrigeret illum 3 TMYI
 NE FACERES QVOD VVLGVS SERVORVM SOLET siquidem 'uulgvus'
 583 dixit pro multitudine 4 VT ME DELVDERES PROPTEREA QVOD
 AMAT FILIVS, ubi pulcherrime aetiologiam (aeth- *codd.*)
 expressit EGON ISTVC, qua (quo BVS) grauitate (-tas SV²)
 pronuntiationis, ut in ironia (yr- *vel hir- codd.*) fieri
 solet, ille se absoluit, unde dominus ei iam credit.

* [6] siquidem simulamus ignota, dissimulamus nota
 (= *Serv. ad Aen. I 516*).

* [8] 10 VAH interiectio est ex affectu admirantis uel indi-
 gnantis.

* [10] dum ante uolens probare Simo filium simulauerit, nunc
 iam ex eius consensu pro ueris nuptiis Chremem con-
 uenerit.

1 qualitatis α | ut *add. W.* || 2 gratiarum actionibus α |
 atque? | dominus *post* 3 et α || 3 ait LF | de nuptiis *post*
 quod α || 6 SED — SIMVLAVI *ante* et exponit (*sic* α) — sui α |
 CAUSA] gratia α (= *Ter.*) | SIMVLAVI] al. (alii S) sic malui *add. α*,
 al. simulauit (*ante* SIM-) *add. L* || 8 chremem L, -metem F ||
 9 <Numnam perimus.> tunc α || 11 OPTIME — 15 seruum] cf.
Bruns ad h. l. || 13 ab ea] a α || 14 sumit α | alium (altum
 LF) β (*Bruns*), alterum α || 15 ita] igitur α || 16 interrogatus
 <iterum> α

<respondit>: ab una namque littera utrumque incipit uerbum.* *nuntiatis igitur ueris nuptiis subiungitur adhortatio, ut perseueret filium Dauus corrigere, ne adhuc animus amore meretricis impeditus facile nuptias et patris consilium contemnat. suggerit et ex ea re facultatem,* 5

- 597 quod dixit **18** *POTEST NVNC DVM ANIMVS IRRITATVS EST*
 598 *hoc est: de iniuriis animus prouocatus est. — 19* *MIRVM NI*
DOMI EST callide interrogauerat senex, ubi esset Pamphilus,
sed callidius respondit Dauus dicendo 'mirum ni domi est':
ex hoc enim declarat non esse illum apud meretricem. 10
ideo mirandum est, si non domi est. remansit seruus*
cognito consilio domini et secum loquitur se iam esse
periturum, quod euentus aliter ceciderit quam ipse con-
silium non recta calliditate susceperit. ita secum loquitur*
haec, et hic est allocutio habens quid metuat et quid uelit. 15
 601 *nam quid metuat, hoc est 22* *NIHIL PRECI LOCI RELICTVM*
IAM PERTVRBAVI OMNIA, nihil ergo causae est, 'quin in

- 596 *^[2] **17** *EGO VERO SOLVS hae interruptiones in Terentio saepius positae ita sunt suspendendae, ut series orationis tenorem suum usque ad ultimum seruet, sicut hic.*
 599 *^[11] **20** *DICAM ITIDEM id est similiter. et est aduerbium qualitatis.*
 601 *^[14] et prius quid metuat (-it *BB'V*) **22** *NIHIL PRECI EST* (est precii <loci> *S*) *RELICTVM* etc., in quibus hypozeuxis (ypozeusis *codd.*) est; post quid uelit **27** *VTINAM MIHI ESSET ALIQVID* hic. antiqui declinabant *prex* *precis*, unde remansit in usu accusatiuus et ablatiuis in singularitate. 'astutia' 'scelus' 'malum' et reliqua talia interiectiones sunt dolentis aut irascentis, quando ita ponuntur.

1 respondit *add. W.* | ab *om. β* | namque *G*, nam *LF*, (*ante ab*) *α* || 2 uerbis (*del. et ueris adscr. F*) *codd.* || 4 <pu-dore> amore *G* || 5 consilium] imperium *F* | ea *om. LG* || 6 potes *F* (= *Ter.*) || 8 esset] est et *L*, est *G* || 9 calidus *G*, cal.... *L* | respondit dauus dicendo *F*, respredicendo (*sscr. rādo m. 2*) *G*, dauu⁹ dauu⁹ dicendo *L* || 11 <Nullus sum.> remansit *F* || 12 cognito] cogitato (-tatio *L*, -tat de *G*) *β* | et *om. β* || 15 allocutio *Gerstenb.*: obl- *codd.* || 16 num *LG* | nihil <est> *F* (= *Ter.*).

pistrinum recta proficiscar uia; quid uelit, illo uersu de-
 606 *clarauit* 27 *VTINAM MIHI ESSET HIC ALIQUID QVO ME PRAE-*
CIPITEM DAREM.

5.

- 607 1 *VBI ILLIC EST SCELVS QVI ME PERDIDIT* haec scaena
 controuersiam tenet talem: Dauus arbitratus falsas nup- 5
 tias consilium dedit domino, ut promitteret se uxorem
 esse ducturum; sed Simo exorauit socerum, ille se filiam
 daturum esse promisit; fit reus Dauus, quod decepti do-
 minum. hic status est qualitas uenialis, in qua, etsi de
 praeterito tempore uidetur esse deceptus, docet nihilo- 10
 minus se ad futurum *posse* prouidere. est igitur accusa-
 tio *haec* 'ubi illic est scelus, qui me perdidit?', quamquam
 conquestio in principio collocata auget crimen, quod dicit
 iure sibi ista obtigisse, quod serui consilio usus in peri-
 culo sit* *et non sua sibi sententia ingenioque subuenerit.* 15
 609 — 3 *FORTVNAS MEAS COMMISISSE FVTILI* leui seruo. —
 610 4 *PRETIVM OB STVLTITIAM FERRO* hoc est meritum atque
 poenam. Virgilius (*Aen. IX 232*) 'rem magnam preti-
 umque morae' et (*Aen. XII 351—52*) 'illum Tydides

α^* [15] unde indignando superius 'ubi est?' figura erotema est,
 id est interrogatio. non nominatim exprimendo, sed de-
 608 finiendo ait 'qui me perdidit'. — 2 *NULLI CONSILII* nomina,
 quae moderni ponunt inter pronomina, nullus totus
 solus et similia, declinantur nullus nullius et nul-
 609 lus nulli et reliqua similiter. — 3 *FVTILI* id est leui
 (inani S) et uano.

1 uersus L, om. G | declarari L || 6 domino] pamphilo α |
 promitteret — ducturum] annueret patri α || 7 sed] unde α |
 Simo F, om. LG; ille α | ille] qui α || 8 promisit ante filiam α ||
 9 etsi] et LF || 11 se (sed LF) ad futurum (aff- FG) β , se
 de futuro α || 13 collocatu L, -tur G | crimen] e τ m G ||
 14 contigisse F, -tingere G | sit in periculis α || 17 *PRETIVM*] praem-
 ium *codd.*

- 611 alio pro talibus ausis affectit pretio'.* — 5 *POST HAEC INCOLVEM SAT SCIO FORE ME NVNC SI HOC DEVITO MALVM facile me intelligo, inquit, incolumem esse futuro tempore, si hoc malum quod praesens est evitauero.* Pamphilus modo deliberans quaerit quid faciat, an neget hoc quod iam promiserat. sed est forma non plenae deliberatiuae et propterea diuisiones integras non habet. at postquam Dauum conspexit, continuo proponit quaestionem et crimen intendit 10 *EHO DVM BONE VIR* QVID AGIS ME TVIS VIDES CONSILII IMPEDITVM ESSE.* haec accusatio tota est. at 10 contra ille nec se defendit nec purgat, sed spem tantummodo pollicetur 11 *AT IAM EXPEDIAM** hoc est: impeditum te soluam. — 12 *FVRCIFER* in seruos istud saepe conuicium dicitur, quod, cum addicuntur poenae, furcam ex materia qualibet factam ligatam collo sustinent. ut Cicero 15 (*pro Deiot. 9, 26*) 'quid deinde? furcifer quo progreditur?' 621 — 15 *AN NON DIXI HOC FVTVRVM supra (II 3, 11) enim, cum Dauus hortaretur Pamphilum, ut promitteret se ducturum uxorem, dixerat 'ex ea re quid fiat uide' et respondit Pamphilus 'ut ab illa excludar, haec concludar'. hoc 20 ergo dixit iam ante se dixisse. — QVID MERITVS CRUCEM semper pietas commouetur iratis, si illi, qui in crimine constituti sunt, se poenam meritos esse fateantur. idcirco adiecit seruus 'cruce'. et ab Atheniensibus haec lex fuerat constituta, uti damnatis poenae proponerentur, ut 25*

α* [1] *INVLTVM ID NVMQVAM AVFERET* id est impune numquam feret, id est poenam sustinebit. — 5 *POSTHAC* (haec B') *INCOLVEM* id est sanum. — *SI DEVITO HOC MALVM* quod imminet mihi a Pamphilo.

* [9] 'bone' antiphrasis (-frasis *codd.*) est.

* [12] ubi est paronomasia (paran- *VS*).

4 Pamphilus <uero> *G* | deliberationis (-nem *G*) β || 5 hoc *F*, hic *rell.* || 9 *DVM om. L* || 11 nec 1.] ne *LF* | se *om. α* | defendat *L*, dat *F* | nec 2.] non β || 14 adducuntur β | ex *om. β* || 15 ut <et> *FG* || 19 et respondit Pamphilus] ubi ait α || 21 commertus α || 24 ab *om. F* (*recte?*) || 25 constituta *om. β* | ut *FG*

eligerent quam uellent, et si leuiorem eligerent, grauiore
 624 afficiebantur. — 18 NAMQVE HOC TEMPVS PRAECAVERE
 MIHI ME HAVD TE VLCISCI SINIT in periculo *namque* posito
 prior est cura prospiciendi quam uindicandi. inde etiam
 Neptunus cum mare cerneret esse turbatum 'sed motos 5
 praestat componere fluctus: post mihi non simili poena
 commissa luetis' (*Verg. Aen. I 135—36*).*

α* [7] et dicimus ulciscor aduersarium, id est ultionem
 capio de aduersario (*finis comm. Andr. in B*).

IV.

1.

625 1 HOCINE EST CREDIBILE AVT MEMORABILE haec scae-
 na accusationem tenet, quod Pamphilus non seruauerit
 fidem, quippe qui dixerit sese eandem quam amabat Cha- 10
 rinus uxorem non esse ducturum *et constituerit nuptias*
futuras. sed huic accusationi respondit Pamphilus se po-
 tius esse deceptum neque quod fecerit hoc fecisse propria
 uoluntate, ut uenialis status sit. accusatio igitur gene-
 raliter coepit, quod multi homines mali de incommodis 15
 alterius gaudeant. et hoc accusatoris semper est genera-
 litate proposita ad speciem crimen adiungere, ut est illud
 (*Cicero, divin. in Caecil. 9, 27*) 'nihil enim est <***>
 uitae reposeere eum, qui non possit suae reddere', deinde
 subiungitur species de Caecilio 'hic ego, Caecili, de te 20
 <plura> non dicam'. ita et hic subiungitur species de
 Pamphilo, quod ipse de malis alterius uideatur gaudere.*

*[22] et est sensus: numquid credi potest, quod sit alicui

1 quam — eligerent *om. L* | grauiori α || 3 MIHI *om. L* α (*recte?*) | ME *om. F* | HAVD] habui *L* | periculis α | nam im-
 posito *LF* || 4 unde α || 8 commemorabile *L* || 10 quippe *om. α* |
 dixerat *LF* α | sese] esse *L*, et se *F*, se α | eam quam — Cha-
 rinus *post* ducturum, non esse *ante* uxorem α || 16 et hoc *om. L* || 19
 resposcere *codd.* || 22 de *om. β* | malo α, mali β | gau-
 dere *om. β*

- 629 — **5** IDNE EST VERVM IMMO ID EST PESSIMVM HOMINVM
GENVS sensus est: id est uerum hominum genus, quasi ho-
mines esse intelligantur qui semper fraudibus uiuant. ac
ne quasi contra opinionem omnium istam sententiam uide-
atur dixisse, quod dixerat 'uerum hominum genus' intelligens ⁵
malos homines, adiecit deinde 'pessimum hominum genus'.
- 631 — **7** POST VBI TEMPVS PROMISSA IAM PERFICI HOC EST: cum
tempus aduenerit, quo tempore ea quae promissa sunt com-
636 pleantur. — **12** PROXIMVS EGOMET SVM MIHI sensus est:
cum tibi promiserim, ego tamen mihi sum proximus, hoc ¹⁰
est mihi potius debeo consulere, quia maior utilitas nobis
637 nostra est quam aliena. — **13** AT VBI FIDES EST SI ROGES
at si interrogas 'ubi sunt quae promissa sunt?' hoc est:
ubi fides maneat. — NIHIL PVDET HIC VBI OPVS EST ILLIC VBI
NIHIL OPVS EST IBI VERENTVR 'hic ubi opus est' hoc est: cum ¹⁵
iam debeant compleri promissa: ibi enim opus, <non opus>
639 quando ipsa promissio est. — **15** ET CVM EO INIURIAM HANC
EXPOSTVLEM et cum eo conquerar de hac iniuria: hoc enim
significat expostulatio, cum iniuriae efficitur cum aliquo
640 questio. — **16** ATQVE ALIQVIS DICAT NIHIL PROMOVERIS ²⁰

α tanta malitia insita, ut non compatiatur alterius mise-
riis, sed potius gaudeat et numquam se felicem credat
nisi sit comparatus cui (cui comp- *codd.*) insultet. et
definit qui sit (*Lindenbr.*; *q2is* ; *codd.*; an qualis est?)
inuidus, de quo Martialis (*ep. I 40*) 'omnibus inuideas,
inuide (liuide *Mart.*), nemo tibi.' et 'id genus hominum
pessimum est'. 'genus' uero aequiuocum est. sensus qui
sequitur talis est: melius est non promittere quam pro-
missum non implere, quia in denegando promittere uere-
cundia tolerabilis, in perficiendi tempore inhonesta ac
inutilis, sicque (que *eras. in V, om. S*) postposita hone-
state, dum res cogit denegare, ad inuercundiam dila-
buntur dicendo 'neminem plus me diligo'. postea de-
liberat, an ad eum eat et cum eo expostulet id est con-
queratur, quia expostulatio est cum aliquo questio.

3 <hoc> esse *L*, esse <hoc> *F* || 7 TEMPVS (*om. G*) est
add. α *FG* || 14 hic <non uerentur> *G*, <non uerentur> illic *F* ||
16 ibi *W*.: ubi *codd.* | non opus *suppl. Schoell*; nihil *G* || 18 et
om. L || 19 iniuriae *W*.: iniuria ei (et *F*) *codd.*

- haec quasi per interrogationem ponuntur: cum sit enim consilium Charini, ut accusationem ingerat in Pamphilum, proponit sibi in irritum accusationem suam esse uenturam ita, quasi aliquis ei dicat frustra accusaturum esse Pamphilum: si quis ergo est qui dicat 'nihil promoueris', tamquam responsio subiungitur* uerbum illud quod sequitur
- 641 **17** *MVLTVM* hoc est: multum promouero, tamen meam com-
642 *pleam uoluntatem.* — **18** CHARINE ET ME ET TE INPRVDENS
NISI QUID DI RESPICIVNT PERDIDI hic incipit defensio et
simul status uenialis collocatur: hic enim uenia est per
imprudenciam. at Charinus tamen perseuerat in accusatione*
et dicit hanc defensionem a Pamphilo excogitam. cumque
Pamphilus fidem apud amicum perdidisset,* adhibet testem
- 651 Dauum, cuius consilio ista fecisse uidetur.* — **27** QUID
ISTVC EST TAM MIRVM SI EXEMPLVM EX TE CAPIT ita, inquit, 15
stultitia et malis moribus uiuis, ut iuste de te poenas
capiat seruus. hoc est 'exemplum capit': ponitur enim
hoc 'exemplum' pro poena atque supplicio, ut ipse Teren-

641 α* [6] **17** MOLESTVS CERTE EI FVERO MEIS CONVICIIS ATQVE ANIMO
MOREM GESSERO id est: ostendam ei, quem morem geram
in animo.

* [11] per palinlogiam repetendo iniuriam.

* [13] qui se et a dictis et a (om. S) factis nimis insipienter
(hic 3 litt. detritae in B) egisse in antecedentibus re-
prehendit,

647 * [14] **23** NONNE TIBI iste sensus est de primo uersu huius
648 scaenae. **24** LACTASSES autem dictum est decepisses,
per metaphoram tractum a pueris. et est lacteo lactes
649 lac sugo, lacto lactas lac praebeo. — **25** HABEAS syn-
choreasis (Zeune: sinchrisis codd.) est, quae fit quando
concedimus mala importune desiderantibus, ut est etiam
illud (V 3, 18) 'habeat, ualeat, uiuat cum illa'.

2 charino F || 3 <et> proponit codd. | esse] rē G, .. L ||
4 ita] denique α | ei — Pamphilum] proponat 'frustra ingeris
conuicia, quia nihil pro mouebis' α || 5 nil L || 9 et] et est G,
e L || 10 uenialis om. LG (recte?) | collocatur W.: -tus codd.
14 fecisse uidetur] fecit α || 16 <tam> malis B || 18 exemplum]
ex β | pro om. β | atque] et α

tius alio loco (*Eun. V 6, 21*) dicit 'uterque in te exemplum

653 *dent*. — **29** ALTERCASTI contendisti, diutissime disputasti.

554/55 — **30** SVCCENSET irascitur.* — **31** AERYMNAS MEAS miseria-
657 rias et labores. — **33** NEC POSTVLABAT NVNC QVISQVAM

VXOREM DARE non aliquis postulabat, ut uxorem daret. 5

663 — **39** DISTVRBAT dirimit, intercedit. cum narrationem

suscepisset Pamphilus, intercedit, inquam, Charinus proprio dolore, ut dicat illum sua potius istuc facere uoluntate. in hoc enim accusatio perseuerat, quia ille imprudentem se dicit esse compulsum, ut hoc quod fecit fecerit 10

660 uoluntate. — **36** CVR ME ENECAS cur me interrogatio-

662 nibus crucias. — **38** DONEC PERPVLT donec persuasit.* —

664 **40** QVI AVSCVLTAVERIM qui consensum huius persuasio-

667 nibus commodauerim. — **43** EHO DIC MIHI SI OMNES HVNC

CONIECTVM IN NVPTIAS INIMICI VELLENT QVOD NISI HOC CON- 15

SILIVM DARENT sensus est: stultum admodum, Daue: uide

quam contrarium inimicumque consilium domino dederis,

uti cum uideres eum alterius amore retineri, cogeres tamen,

ut promitteret patri uxorem se esse ducturum. namque si

inimici Pamphilum uellent uxorem ducere, non aliud con- 20

669 silium darent nisi quod tu dedisti. — **45** DECEPTVS SVM

cum non habeat purgationem seruus, confitetur de peccato,

tamen promittit aliquid spei, ut periculum possit euadere.

670 — **46** HAC NON SVCCESIT succedere quid dicitur, cum

658 α^* [3] **34** et est in hoc uersu ironia (*yr. codd.*), et hoc exsequitur TV COACTVS VOLVNTATE TVA ES. quia est necessitas naturalis, est et necessitas cum uoluntate, est et sine uoluntate. sed postposita naturali de duabus reliquis hic agitur: ait enim 'quia (et S) non pater te coegit, sed tu coactus tua uoluntate es'.

*[12] ubi a se honeste remouet crimen.

2 <id est> contendisti α || 3 <et propterea> succenset <id est> α || 8 sua *om. L* || 9 imprudenter *G* || 10 esse consulum *L* | fecit *W.*: facit *codd.* || 11 <id est> cur α | interrogationibus | his dictis α || 12 <id est> persuasit α || 14 omnis *L* || 17 <et> contrarium α | consilium post dedisti (*sic pro dederis*) α || 18 detineri *G* || 19 patri promitteret *FG* | se *om. L* || 21 nisi] quam α || 24 quid) (= quidem) *F*, qui *L*, *om. G*

bene aliquid prouenit.* *est ergo hic sensus: consilium meum etsi non prouenit, auxilium alia ratione quaeremus.*

- 671 — 47 NISI ID PVTAS QVIA PRIMO PROCESSIT PARVM* nisi credis, inquit, exinde iam me bonum consilium reperire non
 673 posse, quia primum contrarius decepit euentus. — 49 IMMO 5
 ETIAM SATIS CREDO SI ADVIGILAUERIS colligit contra Pamphilus magis consilia Dauī ad hoc proficere posse, ut mala duplicata geminentur.* *conuictus seruus accusatione domini respicit ad officium suum dicitque nihil domino deberi a*
 675 *seruo nisi ut faciat imperata. dicit ergo* 51 EGO HOC TIBI 10
 PRO SERVITIO DEBEO CONARI MANIBVS PEDIBVSQVE NOCTES ET DIES ut corpus, quod in seruitio est, debeat seruentis officium, animus uero numquam a seruo* quaeri debeat, ita consilium quod dedi <si> parum prouenit, debes ignoscere. hoc cum dominus audisset, petit, ut sibi praeterita fortuna 15
 681 reddatur 57 CVPIO RESTITVE QVEM A ME ACCEPISTI LOCVM.
 quoniam seruus dixerat 'si consilium bonum non est, tu tibi provide', dominus dicit se utile *consilium* sibi esse reperturum, si modo in eo loco sit, ubi fuit ante, cum non promisisset patri. *tunc enim tuta erant omnia neque* 20
*quadam necessitate tenebatur, ut uxorem duceret, quia necdum promiserat; nunc autem, quia coactus a seruo est, ut promitteret patri, post promissionem malum locum tenere coepit: non potest enim iam negare quod pollicitus est.**

669 α* [1] 45 DEFETIGATVS (defat- S) id est fessus. et uenit a fatigor.

* [3] hic argumentum est ab impossibili (a poss- S).

* [8] et est sarcasmos (sarch- *codd.*).

* [13] quia hic a nota argumentum elicit dicendo seruitium a seruo (*tot. om. S*).

682 * [24] 58 CONCREPVIT id est sonuit. et uenit a uerbo concrepo

1 prouenerit L || 3 parum processit α || 4 me] ne L, om. G ||
 6 ETIAM] nam α || 12 seruitutis G || 14 consilium — prouenit] si
 quid praeter spem euenit α (= Ter.) | si *add. Lindenbr.* || 16 red-
 datur] restituatur α || 17 consilium <meum> α (*recte?*) | bonum
 om. L | tu tibi provide] tute aliud reperi α || 18 sibi (esse om.)
 post reperturum α || 19 cum non] quam α || 24 est <patri> α

ideo ergo dicit 'reuoca me in eum locum, quem ante habueram', hoc est ut in eo negotio sim, in quo fui antequam
 683 promisi patri. — 59 NIHIL AD TE hic diu inquirentem seruum et uana sibi colligentem castigat adulescens, quia supra (v. 58) dixerat Dauus 'concrepuit ostium'. hoc enim 5 non debuit cogitare ille, qui de consilio cogitabat. — AT IAM TIBI HOC INVENTVM DABO hoc quod quaeris iam inueniam, ut consilio tibi eum locum restituam, quem ante tenebas.

α primaе coniugationis, quod facit praeteritum concrepui, sicut tonui sonui (concrepo — sonui om. B'; sicut — sonui om. S).

2.

684 1 IAM VBI VBI ERIT INVENTVM TIBI CVRABO ET MECVM 10
 ADDVCTVM TVVM PAMPHILVM opportune se iam hic incerto adulescenti et anxio plane quid agat, an quod ante promiserat denegat patri, interponit ancilla Mysis, cuius aspectu et commemoratione mulieris facile animus in amorem inclinatus incumbat, quemadmodum et supra iam diximus.* 15

687 — 4 ORARE IVSSIT SI SE AMES ERA IAM VT AD SESE VENIAS intellexit Mysis Glycerium parum promouisse antea commemoratione apud adulescentem. idcirco cupit eum ad

α*[15] quod uero ait 'curabo aduentum et adductum', hoc est: curabo tibi inuentum adducere; nam gerundiui sunt pro infinitiuis. — 2 ANIME MI comicum nomen blandientis est. — 4 ORARE IVSSIT paraleipsis (Gerstenb.: -lemsis codd.), id (om. B') est praeteritio, cum praetermittentes quaedam nihilo minus dicimus. nam praetermisso nomine Glycerii ait 'orare iussit', quia superfluum esset, si nominaret eam illi, qui de nulla alia prae amore loqui poterat.

3 hic — 9 tenebas om. B' || 5 hoc W.: hic LG, hec F || 8 antea F α || 10 VBI 2. om. FG || 11 se] et FG, om. α | hic] in hac scaena α || 12 plane] plurimum FG | an] ait L, aut (sscr. an) F || 13 interponitur codd. praeter F | Mysis ancilla α || 15 iam om. L || 16 SI — ERA] misera L, (ante corr.) F | VT om. L || 18 apud om. L

- dominam uenire, hoc est ad Glycerium. idcirco ait, quod sibi, ut rogaret adulescentem, iusserit, ut ad se ueniret.
- 688 dicit et affectus necessitatem, quod dicit **5** VIDERE AIT TE CVPERE. — PERI HOC MALVM INTEGRASCIT hoc utique Mysidis egit aduentus, uti adulescens amore rursus incitatus 5
- 691 existeret. 'integrascit' renouatur. — **8** QVIBVS QVIDEM QVAM FACILE POTVERAT QVIESCI SI HIC QVIESSET Charini persona istud dicit 'quam facile quiesci potuerat in nuptiis, si Dauus non tale domino tradidisset consilium, ut ducturum se pro-
- 692 mitteret'. — **9** AGE SI HIC NON INSANIT* SATIS SVA SPONTE 10 INSTIGA si dominus meus, inquit, sua sponte non irascitur,
- 693 tu, Charine, impelle et coge. — **10** EDEPOL EA RES EST Mysis respondet ad id, quod Pamphilus fuerat suspicatus, quod Glycerium idcirco se aduocet, quod nuptias futuras esse audiuit: 'ea' inquit 'res est, haec causa est miserae 15 ad dolorem'. — MYSIS PER OMNES TIBI ADIVRO DEOS NVM-QVAM EAM ME DESERTVRVM sic semper est: hi, apud quos iam periit fides, cum argumenta deficient, per iusiurandum sibi in probatione succurrunt, ut est Sinon apud Troianos, qui, cum sibi ex captiuitate parum credi intelligeret, ius- 20 iurandum adhibuit, quod credi posset (Verg. Aen. II 154—55) '«uos, aeterni ignes, et non uiolabile uestrum
- 695 testor numen» ait'. — **12** NON SI CAPIVNDOS* MIHI SCIAM ESSE INIMICOS OMNES HOMINES quoniam Mysis ante dixerat †et Dauus, ut exinde pater iratus existeret, si se Pamphilus 25 uxorem ducturum esse denegaret, idcirco conclusit 'non si capiundos mihi sciam inimicos esse omnes homines'. —

α*[10] ironice (yf- V, yr- rell.).

*[23] hoc ex generalitate conclusit.

2 uenire (om. ut) G || 3 dicit — necessitatem] hoc pro affectus necessitate post CVPERE α | quod dixit FG || 5 aduentus] adiecit L | adulescens <utique> — incitatus <ait> ante hoc MALVM INTEGRASCIT <et coepit conicere IDCIRCO ACCERSOR> α || 6 integrascit (-escit F'S) <quippe est> α || 7 qui esset <sed> codd. || 14 <id est> idcirco te euocat quia futuras nuptias α || 17 <ut> hi G || 19 in probationem α (etiam G his post 20 sibi repetitis) || 22 acstrum L, astrum α || 25 ut om. L || 27 omnis L*

- 696 **13** VALEANT QVI INTER NOS DISCIDIVM* VOLVNT HANC TAMEN
 NISI MORS ADIMET NEMO . . . NON APOLLINIS MAGIS VERVM
 ATQVE HOC RESPONSVM EST non tanta veritate Apollo respondet
- 699 quam nunc ego. — **16** SI POTERIT FIERI VT NE PATER PER
 ME STETISSE CREDAT QVO MINVS HAE FIERENT NVPTIAE VOLO 5
 SED SI ID NON POTERIT ID FACIAM IN PROCLIVE QVOD EST
 STETISSE PER ME VT CREDAT primum mihi consilium est,
 inquit, ut operam dem, ne credat pater per me esse —
 hoc est 'per me stetisse' —, ut hae nuptiae non fierent.
 id maxime cupio et id fieri uolo, ut non credat me distur- 10
 batorem esse nuptiarum. et si fieri hoc non potuerit quod
 in promptu est, in necessitate complebo, ut per me turbari
 nuptias intelligat. hoc est quod dixit 'per me stetisse ut
 credat', hoc est per me contigisse et factum esse 'quo minus
 702 hae fierent nuptiae'. — **19** QVIS VIDEOR MISER AEQVE ATQVE 15
 EGO quoniam secundum consilium, quod Pamphilus posuit,
 tale est, ut dixerit patrem se non timere, si intellexerit,
 quod ipse fecit ne nuptiae fierent, idcirco et quaesivit ipse,
 qualis futurus esset ex hoc consilio, et responsum est ei
 703 'miser aequae atque ego'. — **20** HOC EGO TIBI PROFACTO quod 20
 spem habere posse cognoscitur, quod ipsius opera futurum sit
 ut nuptiae non fiant, ideo dixit 'consilium quaero'. —
- 705 **22** DIES HIC MIHI VT SATIS SIT VEREOR AD AGENDVM Dauus
 seruus cum consilium rogat ut proferat, ipse sibi reperit
 argumenta, ut dicat diem sibi uix posse sufficere, ut hoc 25
 compleatur de narratione consilii* <et sibi eum> super-

α* [1] id est diuortium. 'ualeant' est acyrologia (achir- *codd.*),
 id est pereant. — **15** NON APOLLINIS parabole, siquidem
 est rerum genere dissimilium.

*[26] 'uereor' autem est timeo. 'ut' tali uerbo iunctum pro
 ne accipitur.

3 veritate Schopen: uirtute *codd.* || 4 nunc ego *W.*: nec
 ego *L*, nego *F*, ego *G* || 6 si *om. L* || 8 inquit <quid (quod *F*)>
LF || 9 ut haec *LF*, ne *G* || 13 quod *om. L* || 18 <non> fierent
LG || 21 sit ut] sic *L*, *om. G* || 24 rogat] quaereret α | reperit
codd. || 26 compleat α | consilium α | et sibi eum *add. W.*

707 *uacuum esse uel certe impedimento existere.* — 24 HINC
 708 AMOLIMINI hinc discedite.* — 25 IMMO ETIAM NARRATIONIS
 MIHI INCIPIT INITIVM *Dauus seruus domino discedente cum
 animaduerneret Charinum etiam nunc stantem uolens eum
 depellere, quo celerius ipse quae essent agenda compleret, 5
 astute interrogauit, cum omnes irent, 'quid tu? quo hinc
 te agis?': non enim uere audire uoluerat, sed <tan>tum
 ut impedimentum ad interrogationem discederet. at ille
 tamquam interrogari se credens coeperat nescio quid nar-
 rare, cum dixit 'uerum uis dicam?', unde iratus uehementer 10
 Dauus, quod sibi narrare nescio quid ille uellet, cui hoc
 astute dictum fuerat ut discederet, 'immo etiam narrationis
 mihi incipit initium': cum enim iam discessionem tuam
 710 complere debueris, nescio quid narrare coepisti. — 27 EHO
 TV IMPVDENS* NON SATIS HABES QVOD TIBI DIECVLAM ADDO 15
 scit *Dauus, quid petiuerit Charinus a Pamphilo, et idcirco
 imprudentem appellat, quod amplius petat quam ante (II 1.
 28—29) desiderauerit 'saltem aliquot dies profer*, dum
 proficiscar aliquo, ne uideam'. uerumtamen stat Charinus
 consilium expetens, non tantum ut differat nuptias, sed ut 20
 ipse ducat uxorem.**

α* [2] nam molior est conor uel excogito, unde amolior et
 demolior; molo uero tertiae coniugationis est mo-
 lam uerto.

*[15] 'dieculam' autem dixit diminutiae a die.

*[18] id est produc. et (om. S) addit causam 'ne uideam'.
 hinc sequuntur interruptiones quam plurimae.

2 <id est> discedite α | ETIAM] et L || 4 <enim> animad-
 uerteret L, <enim> aduerteret F, aduerteret G | etiam] et LG ||
 7 tantum Lindenbr., om. G || 8 ut <propter> G, om. LF | inter-
 rogationis (om. ad) G || 9 narrare] narret L, narrationis G ||
 11 nescio quid narrare G α | cui] cum α || 12 etiam] et codd. ||
 13 iam enim LF || 18 aliquod GL | proficiscor L

3.

- 716 **1** NIHILNE ESSE PROPRIVM CVIQVAM haec scaena compositionem doli habet, uti, quod ante seruus Daus domino futurum esse promisit et facturas mulieres, puerum ante ostium collocarent, quo uiso *senex* Chremes filiam suam Pamphilo non daret. *hoc nunc Daus implere desiderat*. ac primo 5 conqueritur Mysis, quod Pamphilus *ille*, qui promiserat se Glycerium *esse* ducturum *uxorem*, nunc incertam habeat uoluntatem. — NIHILNE ESSE CVIQVAM PROPRIVM perpetuum et fixum, ut Virgilius* (*Aen. III 85*) 'da proprium, Thym-
717 braee, domum'. — **2** SVMMVM BONVM ESSE PVTABAM hoc est 10
720 summum et bonum, amicum et amatorem.* — **5** FACILE
HIC PLVS MALI EST QVAM ILLIC BONI *sensus est: in hoc, quod nunc deseritur, plus sit forte calamitatis, quam illic, si amor perseueraret, ut eam uxorem duceret, boni esse*
723 *potuisset*. — **8** AD HANC REM EXPROMPTA MALITIA ATQVE 15
ASTVTIA manifesta et citata calliditate opus est et astutia.*
726 — **11** EX ARA SVME HINC VERBENAS TIBI Romanis omnibus

α* [9] 'propriamque dicabo' (*Aen. I 73*) (cf. *Schlee et Bruns ad h. l.*).

- 719 * [11] **4** VERVM EX EO NVNC MISERA antonomasia (anthomasia S, -siuū V, -nomasiuū B') est, quod dixit (dicit B') 'erae' (-ra *codd.*) et 'misera', ab animo et extrinsecus, ubi est argumentum a minore ad maius. unde sequitur **5** FACILE
720 HIC PLVS MALI EST QVAM ILLIC (-li V) BONI scilicet in relinquendo quam in amando. LABOREM uero pro dolore, sicut periculum pro temptamento.

* [16] aliter MILITIA (cf. *Ter. codd. B²C²*) ut manifeste milites meis imperiis.

1 cuiquam proprium α || 2 uti — collocarent] quem Daus domino futurum praedixerat, dum innotuit (= indicauit, cf. *II 2, 34*) a mulieribus puerum ante ostium collocandum α || 3 <uti> puerum *codd.* || 4 senes *LG* | Pamphilo filiam suam α || 5 at *F*, et *G* || 6 conqueritur *codd. praeter FS* || 7 Glycerium *post* ducturum α | nunc] non α || 8 <proprium dixit> perpetuum α || 9 <et> da α || 12 illi *L* || 13 quod *W*: quo *codd.* | illic <boni> *codd.* || 14 si amor] sic more *L*; si in amore? cf. p. 39, 25 || 16 <id est> manifesta α | scitata *G*; cita *Schoell* | et astutia *om. G*

- mos est in atrio, hoc est in uestibulo, habere Vestam — quippe cum inde uestibulum nominarint —, cui sacrificium cotidie facerent, et illic ei fuerat ara collocata. idcirco
 729 dictum est 'ex ara sume hinc uerbenas tibi'. — **14** VT LIQVIDO POSSIM ut pure, *inquit*, et manifeste possim iusiu- 5
 730 randum adhibere, me puerum non exposuisse. — **15** NOVA NVNC RELIGIO IN TE ISTAEC INCESSIT subito, *inquit*, religiosus
 738 effectus es.* — **23** AVT TV PLVS VIDES aut tu plus prospicis.
 732 α*[8] et est sarcasmos (sarch- *codd.*) — **17** PRO IVPPI TER PROSPHONESIS (prosf- *codd.*), id est exclamatio ad deum, quod idcirco facit, quia Chremes interuenit.

4.

- 740 **1** REVERTOR POSTQVAM QVAE OPVS FVERANT AD NVPTIAS GNATAE PARAVI VT IVBEAM ACCERSI haec scaena dolum 10 complet et habet subtilem causam et orationem, in qua aliud dicit aliud intelligi uult: quippe Dauus in hoc toto consilio constitutus est, uti prodatur Chremeti, quod Pamphilus ita *Glycerium diligit, ut eam iam pro uxore habeat, siquidem ex ea suscepit filium, qua re cognita a nuptiis* 15
 742 Chremes possit abscedere. — **3** VBI ILLIC EST cum uidisset Chremetem uenire, discessit prope *repentinum* simulaturus aduentum. ideo nunc interrogata mulier quaerit ubi sit. —
 744 **5** DI VESTRAM FIDEM quasi nunc Dauus ueniat, aliam orationem fingit: quasi de foro nunc ueniens conqueritur²⁰ adactam maximam esse multitudinem, maximos esse populos litigantium, annonam esse caram, et iocunde sub-

3 collocata ara α || 5 iusurandum adhibere] iurare α || 6 non apposuisse ante me α || 7 <id est> subito α || 8 es om. LG | AVT — prospicis om. F || 9 fuere F (= Ter.) || 12 in — est] hoc agit α || 14 diligit L || 15 ea] Glycerio α | qua — abscedere] ut hoc cognito numquam filiam suam ei committat α; hinc usque ad V 4, 16 siquidem deest vetus cod. V || 19 Dauus ueniat] aliunde adueniens α || 20 quasi — caram] de multitudine populi apud forum litigantis et quod cara sit annona α | conqueritur F, -ratur LG || 21 adactam Schoell: ad factam *codd.* (ad olim *sser.*).

- 746 iungit 7 QUID DICAM ALIVD NESICIO: haec enim repentina
 748 uox suscepta est, quo aduentus simularetur. — 9 HEV
 MYSIS PVER HIC VNDE EST dissimulat omnia, ut et Chre-
 751 metem non uidere uideatur.* — 12 CONCEDE AD DEX-
 752 TERAM* leni hoc uoce pronuntiandum est. — 13 DELIRAS 5
 NON TVTE IPSE idcirco haec Mysidis praecisa oratio est,
 quoniam iam coeperat indicare, quod ipse Dauus puerum
 attulisset. pro hac ergo oratione continuo interposuit
 locutionem suam Dauus cum minis atque terrore: VERBUM
 inquit SI MIHI VNVM PRAETER QVAM QVOD TE ROGO* 10
 754 FAXIS CAVE. quia dixit 'caue', ideo, adiecit 15 MALE DICIS. —
 VNDE EST DIC CLARE petit ut Mysidis dicat, puer unde sit,
 et ut clare dicat, ut senex possit audire. — A NOBIS ob-
 scura responsio est. et metuit Dauus, ne unde sit haec
 mulier quae dixit 'a nobis' Chremes nesciat. idcirco ipse 15
 cum indignatione ridens, qua manifestior fieret, adiecit
 755 16 MIRVM SI INPVDENTER* MVLIER FACIT MERETRIX, ut in-
 dicaret hanc esse meretricis. denique quoniam hoc egit
 756 Dauus, continuo Chremes agnouit et subiecit 17 AB AN-
 DRIA EST ANCILLA HAEC QVANTVM INTELLEGO 'ab Andria', 20
 hoc est a Glycerio, quae Andria est. — 18 ADEON VI-
 757 DEMVR VOBIS IDONEI ESSE IN QVIBVS SIC ILLVDATIS fingit
 Dauus iracundiam et accusationem suscipit in mulierem.

751 α* [4] 12 AV interiectio est irascentis.

* [5] id est transi.

* [10] 'si' pro siquidem, 'caue' autem pro uide ne.

* [17] argumentum est a causa, dictum per ironiam.

1 aliud dicam α | uox repentina α || 2 HEV] heo G, heus B'
 (S?) F || 3 hic simulat FG (cf. V 2, 6) || 5 leni W. (cf. p. 77, 2):
 leui codd. | uoce hoc α | est om. L || 6 ideo α || 7 iam om. G ||
 8 hac — continuo] quo statim α || 9 locutionem] orationem
 (om. suam) α | Dauus ante interposuit α | cum — terrore] com-
 minans α || 10 ullum F, (ex unum corr.) G || 11 CAVE] facias LF
 (gloss. ad FAXIS) | quia — adiecit] et quia illa sensit indigna-
 tionem, ait α; sec. Eugr. MALE DICIS a Myside dicitur, ut est
 in Ter. codd.; cf. Don. || 17 Mirum <uero> α (= Ter.) || 19 agnouit
 Chremes <esse meretricem> α || 20 <quod> ab L

- noua sane locutio est 'in quibus sic illudatis'.* —
 759 **20** PROPERA ADEO PVERVM TOLLERE HINC AB IANVA imperat, uti ab ianua puer qui est positus auferatur. uerumtamen post summissa uoce, ne Chremes audiat, imperat Mysidi, ut loco maneat nec recedat: nondum enim fuerant Chremeti cuncta patefacta, quia puerum esse positum ante aedes et a meretrice positum solum fuerat indicatum necdum quod is puer Pamphili filius esset. ideo ergo retinet Mysidem, uti et nunc exspectet. denique praeparat illam rursus
 763 interrogationem **24** CUIVM PVERVM HIC APPOSVISTI DIC MIHI. 10
 764 — **25** MITTE ID QVOD SCIO* DIC QVOD ROGO quia obscure responderat interrogata Mysis cuius puer esset, quae dixerat 'tu nescis?', ut facilius Chremes audiret, respondet Dauus 'omite quod scio, quod rogo dic'. denique cogit ad apertiore compositionem: nam cum illa dixisset **26** VESTRI, et 15
 nunc interrogat CUIVS NOSTRI, ut ad nomen proprium ueniretur, quod illa continuo dixit PAMPHILI. post quasi iratus et Dauus nomen repetit, ut duplicatio uocis nomen Chremeti plenius indicaret.* dixit igitur HEM QVID PAM-
 766 PHILI. atque illa, quasi dubium sit, confirmat **27** EHO AN 20

α^* [1] etiam illudo tibi dicimus.

*[11] unde supra (IV 3, 20) 'uide ut subseruias orationi'. subseruire quippe (6-7 litt. detritae in B', non liquet S; fort. significat fuit) nihil aliud dicere nisi quod interrogatum fuerit.

*[19] nam dolo illi crimen obicit, quod dum illa ueraciter depellit, certum Chremetem reddit. et suae causae ex testibus argumentum capit.

1 locutio est F, -tione rell. || 2 <hoc clare> imperat α || 4 <et> post α | submissa F α || 5 ut — recedat] mane caue . . . (istū ut vid. B'; istuc?) ne excessis α | enim — patefacta] († rindor. — ut vid. B') tota causa α || 7 indicatum erat α || 8 esset] est LF || 9 et hunc expectet F, & n̄ expeti& L || 10 dic om. L || 14 dic quod rogo FG | <et ita interrogationibus> cogit <illam> α || 15 compositionem] uerborum sc.; expos- Lindenbr. || 16 NOSTRI] uestri L | proprium] Pamphili α || perueniret α | iratus quasi β . || 19 planius? || 20 EHO] haec L, hero (ante corr.) G

- NON EST. ita omni modo Chremes Pamphili filium <esse>
 768 ex altercatione cognouit **29** RECTE EGO HAS SEMPER FVGI
 NVPTIAS. — QVEMNE EGO HERI VIDI AD VOS AFFERRI VESPERI
 astute et callide Dauus rem confirmatam coepit dicere esse
 mendacium, quod puer a meretrice sit suppositus neque
 pepererit ex Pamphilo, sed propter nuptias † ut fiat primum†
 769 ut eadem nocte hic puer adlatus sit. — **30** VERVM VIDI
 CANTHARAM SVBFARCINATAM subfarcinari dicitur quasi sar-
 cina aliqua fulciri.* 'ego uidi Cantharam puero subfar-
 cinatam': cum negat ipsam peperisse, prouocat ad ueritatem,
 770 ut apertius fiat Chremeti. denique illa adiecit **31** DIS POL
 HABEO GRATIAM CVM IN PARIENDO ALIQVOT ADFVERVNT LIBERAE:
 sic enim confirmatur partus, quod liberae praesentes sunt,
 772 quae possint dicere testimonium. — **33** NE ILLA ILLVM HAVD
 NOVIT CVIVS CAUSA HAEC INCIPIT ualde, inquit, nescit Chre-
 775 metem Glycerium, propter quem fingit ista. — **36** NVNC
 ADEO VT TV SIS SCIENS quoniam omnia, quae indicanda
 fuerant, patefacta sunt Chremeti, etiam uere imperat et
 minatur et puerum ab aedibus poscit auferre. sed haec
 omnis oratio superior illud egit, ut Pamphilus doceretur
 et amor commendaretur tantummodo, non tamen, ut omnino
 Chremes se crederet expulsus.*

- α* [9] siquidem farcio farsi et farciore (-cinor S?) fartus,
 unde suffarcinor, facit. et 'cantharam suffarcinatam'
 dixit quasi corbem supponendo puero repletum. —
 772 **33** NE ILLA PRO UALDE illa. uel NE ILLA PRO ILLANE (B;
 puella ut vid. S), id est num quid illa, per soloecismum
 mutato ordine coniunctionis (om. S).
 * [22] quod uero ait (v. 34) 'Chremes si positum puerum', ob-

1 esse add. W. || 4 callide <se> L | cupit LF (recte? cf.
 p. 21, 1) || 6 peperit FG | ut fiat primum] ne fiant prouisum? ||
 8 suffarc- bis α, subsarc- bis F | subfarcinari — fulciri] fort.
 haec debentur interpolatori, qui SVBSARCINATAM legit || 9 ergo G
 (recte?) | uidi om. LF || 11 apertius (us ex corr. m. 2) G,
 L (adaperta V) || 12 aliquod LG || 13 quod G, ne L,
 ut F, cum V || 14 testimonio L | hau L, haut F || 19 et
 (ait L) — auferre] ut puerum ab aedibus auferat α || 20 ut
 <ad disturbandas nuptias> α | Pamphilus <pater> α (recte?) ||
 21 amor <Glycerii> α

- α liquo ductu agit, ut quasi altercando non uideatur defendere quod defendit. ab eo quoque loco, ubi ait (v. 7) 'annona cara est' usque (v. 28) 'facinus animaduertendum' ita sermonem Dauus suspendit, ut nec ueritati nec falsitati obnoxius sit. — **39** FALLACIA ALIA ALIAM TRVDIT id est expellit. fit hic argumentum a simili. dum
- 778 itaque Mysis dixit **49** NIHIL POL FALSI DIXI MI SENEX simulati (*gloss. ad FALSI*), uoluit eam Dauus percutere, unde
- 788 illa **50** NE ME ATTIGAS SCELESTE. — SI UERO quod sequitur iurantis est. — **56** NATVRA AVT DE INDVSTRIA natura est creaturarum originalis condicio, cuius imitatrix est industria, id est sagacitas. quod (quo B'; fort. in quo) est a simili argumentum (*haec omnia inde a quod uero ait ex solo B', cum V desit et in S plane nihil legi possit.*)

5.

- 796 **1** IN HAC HABITASSE PLATEA DICTVM EST CHRYSIDEM haec scaena percontationem tenet, ubi Chrysis habitat. habet tamen deliberatiuae formam: nam Crito consobrinus est Chrysidis, qua mortua ad eum lege hereditas pertinebat. deliberat ergo, an ad(eat) eandem hereditatem, *maxime cum sciat Glycerium, sororis loco habitam esse <a> Chryside eamque esse iam adolescentulam. haec igitur deliberatiua est in eo, quod audit mortuam Chrysidem, puellam, uero et nunc nondum parentes suos hic cognouisse, quam constat esse Atticam ciuem. continuo tractat articulos 10*
- 807 honesti et utilis, cum hoc dicit **12** HAVD AVSPICATO HVC ME ATTVLI hoc est: non recte neque bono omine huc ueni, siquidem ea, quae soror dicta est Chrysidis, et nunc parentes suos non repperit, unde non possum honeste petere hereditatem. *hic magis honesti partibus dicit non esse causandum, nam ab utili satis pro ipso est. quamquam an*

2 tenet] habet α || 4 est post Chrysidis α, om. G | quia LG | 5 adeat W. | hereditatem <aspiret> α || 7 a Chryside W.: chrysidem *codd.* || 10 tractat — dicit] et tractat ab honesto et utili dicendo α || 11 cum om. LF | aut haut respicato L || 12 appuli F α (Ter.) || 13 et nunc — non] nondum α || 14 honeste om. L || 16 quamquam] quam G, quia V

- 810 *fieri possit tractat, cum dicit* **15** NVNC ME HOSPITEM LITES
 SEQVI QVAM ID MIHI EST FACILE ATQVE VTILE ALIORVM EX-
 EMPLA COMMONENT. huc accedit quod iam illi est defensor
 aliquis *uel amicus uel maritus*, contra quem peregrinum
 hominem litigare *satis* esse uidetur difficile. concludit 5
- 816 ab honesto **21** IPSAM [PRAETEREA] DESPOLIARE NON LIBET.
 797 **2** QVAE SESE INHONESTE OPTAVIT PARERE HIC DIVITIAS
 boni uiri personam merito sustinet *et honesti hominis*. sed
 quoniam meretricis affinis est, ne aliquid criminis in se re-
 dundet *ex ea, quae sibi iuncta est sanguine*,* accusat illam, 10
- 800 quod 'inhoneste optauit parere* *hic diuitias*'. — **5** SED
 QVOS PERCONTER VIDEO percontatio namque est apud
 dialecticos inquisitio, cui respondetur aliter quam est illa
 responsio, ubi aut 'etiam' ponimus aut 'non': haec enim
 interrogatio dicitur. 'uidisti hominem?' *haec inter-* 15
rogatio est: necessario enim respondemus aut 'etiam' aut
'non'. at uero percontatio est haec 'ubi habitat Chrysis?'
huic responderi non potest aut 'etiam' aut 'non', sed 'hic
'illic'. ergo percontatio est ista, illa uero interrogatio.
- 803 — **8** ITAN CHRYSIS HEM breuiter interrogationem de Chry- 20
 804 sidis morte efficit cum dolore. — **9** NOSNE SIC VT QVIMVS
 AIVNT QVANDO VT VOLVMVS NON LICET cum interrogasset
 Crito, *an recte uiuerent, <respondit> 'nosne? sic ut possu-*
mus, quoniam quemadmodum uolumus non licet'. —
- 806 **11** QVID GLYCERIVM IAM HIC SVOS PARENTES REPPERIT recte 25
 et ordine conquisiuit, an Glycerium cognouerit suum

α * [10] ut solet, a specie ad genus

* [11] id est congruere

2 id] hic *F* (= *Ter.*) | *EST*] sit *F* (= *Ter.*) || 5 uidetur esse
F α | concludit *S* || 6 *PRAETEREA* *secl. W.* (*gloss. ad TVM*) | dispo-
 liare β | licet α || 9 affinis] aut (*haut LF*) finis β || 14 etiam]
 et *L*, ex *G*, est *F* α ; *cf. Don. ad h. l.* || 16 etiam] est β , uidi α ||
 18 etiam] est *codd.* || 19 illuc β || 20 Ita ne *L*, ita \bar{i} *G* || 21 ef-
 fecit α | *SIC om. FG* || 22 *AIVNT*] Nunc *LG, om. F* || 23 respon-
 dit *add. W.* || 25 Quid <hic> *LG* | recte (-to *G*) et (etiam *G*) β ,
 et recto α || 26 requisit α

patrem: tunc enim honeste poterit hereditatem petere, si illa iam cuius cognita uideatur. *denique cum hoc comperisset non cognitam esse Atheniensem ciuem, respondit non*
 808 *se bono auspicio huc uenisse* **13** NUMQVAM HVC TETVLISSEM PEDEM numquam huc uenire uoluissim:* est enim pedem 5
 ferre ire et proficisci, ut Virgilius (*Aen. II 657*) 'mene
 809 efferre pedem, genitor?' — **14** SEMPER EIVS DICTA EST HAEC ATQVE HABITA EST SOROR quo magis difficile esse ostendat hereditatem petere, adiecit, quod haec soror et dicta est et habita, unde iure debet ea quae Chrysidis 10
 811 fuerant possidere.* — **16** FACILE ATQVE VTILE hic et an fieri possit tractat et an expediat, quod utique deliberatiuae
 817 partibus dicitur. — **22** PER POL CRITO ANTIQVVM OBTINES* sine dubio sic loqueris, quemadmodum antiquorum mores sunt. 'pol' autem iuratio est per *Pollucem*, quomodo 'ecastor' per Castorem.

α^* [5] et 'tetulissem' dixit per prothesin (-tesin S).
 814 * [11] **19** GRANDIVSCLA EST argumentum est ab aetate.
 * [13] scilicet morem.

V.

1.

820 **1** SATIS IAM SATIS SIMO SPECTATA ERGA TE EST AMICITIA MEA SATIS PERICLI INCEPI Chremes Simonem reum iniuriarum facit, quod eo usque persuasione duxerit animum suum, uti ad periculum deueniret, *quippe qui coegerit se filiam* 20

1 tunc — uideatur] nam si hoc esset, honeste peteret hereditatem α || 2 repperisset *L* || 4 hvc *om. S* | detulissem *FG* || 5 <id est> numquam (huc *om.*) α | uenire uoluissim] uenissim *G* α || 9 quod] quoniam α | soror <chrysidis> α | et *om.* α || 10 debet — possidere] in hereditate debet Chrysidis succedere α || 12 tractat *W.*: tractabit *LF*, -bat *G* || 13 <e> partibus *codd.* || 14 loqueris — sunt] id est more antiquorum hominum loqueris α || 15 quomodo] sicut α | ecastor] herele et ecastor (cast- *S*) α , *om.* β || 19 suum] eius α

dare ei adolescentulo, qui non solum amicam haberet, uerum et peregrinam nescio quam pro uxore retineret et ex ea filium suscepisset. huic responsio fit, et est status coniecturalis, falsum istud esse neque adolescentem habere illam peregrinam pro uxore, neque talem illum esse filium, sed meretricem propter disturbandas nuptias ista cogitasse. — SATIS IAM SATIS SIMO SPECTATA ERGA TE EST AMICITIA MEA probata, inquit, olim est amicitia mea: iam desiste amplius calamitatis imponere: usque ad periculum custodita famili-

822 aritate perueni. — 3 DVM STVDEO OBSEQUI TIBI PAENE ILLVSI 10 VITAM FILIAE* haec omnis accusatio est. dum obsequor, inquit, tibi, iam et filiae mea periclitari coepit. hoc est

823 illud 'illusi uitam filiae'. — 4 IMMO ENIM NVNC CVM MAXIME ABS TE POSTVLO generalem supra positam accusationem parum intellexerat Simo et idcirco se conuertit ad 15 preces, ut hic Chremes potius in promissionibus perseueret et quod uerbis ante dixerat ipsa compleat ueritate. —

825 6 VIDE QVAM INIQVVS SIS supra generaliter Chremes accusauerat, nunc descendit ad speciem* 'uide quam iniquus sis'. — PRAE STVDIO DVM ID FACIS QVOD VELIS NEQVE MODVM 20 BENIGNITATIS NEQVE QUID ME ORES COGITAS cupiditatis, inquit, studio et ardore nimio uoluntatis non animaduertis benignitatis modum uel quod postulas diligenter intelligis. —

828 9 AT ROGITAS PERPVLISTI ME hic est omnis aperta illa accusatio, quae summam continet omnium factorum.* — 25 QVOD HOMINI ADVLSCENTVLO cui lubrica actas uarium dat

α^* [11] inludo accusatio seruit hoc loco.

*[19] et ex differentia est argumentum.

*[25] et est syndyasmos (sindi- *codd.*), qui fit, cum bona malis conferimus.

4 falsum *G*, -so *rell.* || 7 ERGA TE *om. L* || 11 <in> uitam *L*; sic et *infra* 13 | dum — coepit] quia ipse et filia inciderant in iocularium (-re *S*) malum, hoc est in publicam irrisionem α || 13 CVM] quam *FG*, *om. S* || 14 accusationem positam *codd.* || 18 sit *L*; sic et *infra* 20 || 20 FACIS] efficias *F* (= *Ter.*) | VELIS] cupis *F* (= *Ter. codd. praeter D²*; cf. *Don.*) || 23 uel] nec *Schopen* || 24 illa aperta *FG* || 26 QVOD] ut *Ter.* | cui <utique> *F*

- 829 *ingenium* **10** IN ALIO OCCVPATO AMORE qui amet alteram
- 830 ABHORRENTI AB RE VXORIA qui uxorem nolit ducere **11** FILIAM VT DAREM IN SEDITIONEM ATQVE INCERTAS NVPTIAS huic adulescenti amanti inuito uxorem ut darem coegisti filiam, cum futurae seditiones essent, cum incertae nuptiae, quippe 5 ille amore meretricis cotidie seditiones faceret neque certas nuptias perimpleret. exequitur deinde, quanta calamitas filiae esse potuisset, si adulescenti amanti aliam filia traderetur. uerum haec quoniam sciens ante promiserat Simoni, leuia sunt: hic est omnis accusatio, quod iam idem 10 adulescens ex meretrice suscepit filium, unde omnino fieri non potest, ut ei filiam suam Chremes tradat uxorem. —
- 832 **13** IMPETRASTI INCEPI DVM RES TETVLIT ut darem filiam amanti filio tuo, impetrasti, et coepi, dum res passa est. — NVNC NON FERT FERAS quidam sic distingunt, ut dicant 15 'nunc non fert' scilicet res ipsa iam non sustinet, et quasi ex persona Simonis subiungitur 'feras', quasi dicat 'sustineas'. cui respondet, quod iam omnino ferri non potest,
- 834 quod illam eiuem dicunt, quod puer natus est*. — **15** PER EGO TE DEOS ORO hinc incipit defensio secundum coniec- 20 turalia argumenta, uti falsa esse doceat ea, quae ad accusandum sunt collocata. denique 'per ego te deos oro' inquit, 'ut ne illis animum inducas credere'. facit autem argumentum a persona, quippe cum meretrix sit, deinde a causa, quod illis utile est Pamphilum esse quam deter- 25
- 836 rimum*. — **17** NVPTIARVM CAUSA HAEC SVNT FICTA ATQVE

833 α*[19] **14** NOS MISSOS FACE pro fac, seruata regula (serua regulā S) tertiae coniugationis.

*[26] id est pessimum. et cum epitrochasmon (-trocosmon codd.) exequitur cur id fiat.

2 <et> qui codd. || 3 <in> incertae F (= Ter. codd. praeter D¹B) || 4 cogisti LG || 5 cum<que> 2. F || 7 deinde] et ante exequitur α || 8 aliam om. β || 13 detulit L, tulit α || 15 dicant] sit α || 16 et om. L || 17 dicant L, -cas F || 18 cui <ille> α || fieri F, ferre α || 20 hic α || 21 ea — collocata] obiecta α || 23 inducas animum G α || 24 a persona argumentum L

INVENTA OMNIA quae causa si auferatur, cum duxerit Pamphilus uxorem, dimittent omnia et a propositione desistent. —

- 838 **19** ERRAS CVM DAVO EGOMET VIDI IVRGANTEM ANCILLAM iam hic probatio est uera esse illa, quae Simo dixerat falsa, ex hoc quod illam ancillam uiderit iurgantem. deinde cum ⁵ simulatio haec fuerit, adiecit 'uero' se 'uultu'* uidisse.
- 839 et ne uultus ad ueritatem fuerit compositus, adiecit **20** CVM IBI ME ADESSE NEUTER TVM PRAESENSERAT cum, inquit, neque Dauus neque Mysis sciret me esse praesentem.* —
- 840 **21** CREDO ET ID FACTVRAS DAVVS MIHI PRAEDIXIT redit ¹⁰ rursus, ut neget uera esse, sed illam dolo et fraude ista componere, quippe cum sibi hoc facturi dixerit Dauus.

α* [6] id est tristi

* [9] 'praesenserat' uero est intellexerat.

2.

- 842 **1** ANIMO NVNC IAM OTIOSO ESSE IMPERO egreditur Dauus de domo Glycerii, audit Critonem id scire illam ciuem esse Atheniensem, gaudet et exultat. egrediens domo ¹⁵ mandat gaudium, quod laeta sint omnia et suo praesidio et eius hospitis, qui aduenit. uerum haec scaena tantummodo iram continet domini commoti, quod Dauus de domo Glycerii exeat. continuo eum in pistrinum mittit: hoc enim futurum ante promiserat, cum dixit (I 2, 28; 25—26) 'in pi- ²⁰ strinum, Daue, te dedam caesum uerberibus usque ad necem,

1 dixerit LG || 5 illam — iurgantem] uiderit Dauum iurgantem cum ancilla α | deinde — fuerit] et ne simulatio esset α || 7 uultus — adiecit] propter Chremetem hoc actum Simo diceret, addit α || 8 neuter adesse α || 9 neque 2.] scilicet aut α || 10 CREDO ET ID] id adeo et LF, et ideo et G || 11 sed — componere] quae erant dolo ficta α | illam (-a G) <ea> LG || 12 facturi Schoell: factum L, actum FG; an futurum? cf. p. 6, 26 | dixerit W.: -rat codd. || 13 IAM om. L | IMPERO] id est (uel G, om. L) censo add. codd. | Dauus egrediens α || 14 audiuit FG | <se (sed L)> id LF || 16 sint S(?), sunt rell. || 17 hospitis <Critonis> α | iram tantummodo α || 21 caesum — usque] | usque F, quae L

- si sensero quicquam in his te nuptiis fallaciae conari?* —
 844 **3** EGO COMMODIOREM HOMINEM ANTE HOC TEMPVS NON VIDI*
 845 singula pronuntianda sunt. — **4** OMNIS RES EST IN VADO
 hoc est: in tuto *sunt iam uniuersa*. uada enim loca
 sunt humilia*. *ergo res uniuersa iam in uado collocata*
 847 *est*. — **6** OMNIA IAM PARATA SVNT INTVS dissimulat ser-
 uus domino uiso *et dicit ad nuptias cuncta disposita esse*.
 848 — **7** *BENE SANE ID ENIMVERO HINC NVNC ABEST *recte,*
inquit, dicit: hoc enim solum iam deest, ut ipsa puella de-
 849 *beat euocari*. — **8** MODO INTROII interrogatus Dauus, quid
 negotii haberet in domo Glycerii, non quare respondet,
 sed *de tempore*, quando *ingressus sit*. *quare utique diuersa*
responsio est. ideo Simo adiecit QVASI EGO QVAM DVIVM
 ROGEM *quasi ego interrogem, quamdudum sis ingressus*. —
 851 **10** CVM TVO GNATO VNA conturbatus seruus quoniam se 15
 865 defendere non potuit, *a domino constringitur*.* — **24** QVA-
 DRVPEDEM CONSTRINGITO hoc est: *ita eum tu nodis et uin-*
culis colligato, ut quadrupedem facias, cum eius manus
retro uertens compedum ligaturis efficias quasi quadrupe-
- 844 α * [2] **3** ADVENTVM TEMPVS pro ad tempus uentum.
 * [5] ut sit a causa uel simili.
 848 * [8] **7** VBI VOLES ACCERSE diasyrlice (-sirtice *codd.*) loquitur.
 est autem diasyrmos (-sirmos *codd.*), ubi leuiter ad
 nostram et aduersariorum partem reflectitur oratio, ut
 Sinonis in Virgilio (*cf. Serv. ad Aen. II 80; 142; 158;*
193). — ID ENIM VERO scilicet solum HINC NVNC ABEST id
 est puella.
 853 * [16] **12** CVM ILLA LITIGAT periphrasis (-frasis *codd.*) est. hinc
 secuntur plura, quae faciunt fidem a persona.

1 nuptiis te *FG* || 3 <et> singula sunt pron- α || 4 id
 est α | sunt loca α || 7 uiso domino α || 8 ID] is *G* || 10 modo
 INTROII *post* 11 respondet, *quod legitur post* 12 quando α | quid
 — Glycerii] quare domum Glycerii intrasset α || 11 quare] hac
 re *G* (de hac re *Schopen*); cur α || 12 sit] est *LG* | quare
 utique *om. L* || 13 idcirco dominus adiecit α || 15 nato *LF* |
 conturbatus — se defendere non potuit *ante* <ait> CVM TVO
 GNATO VNA <ut se dimisso filii curam gereret> α || 16 QVADRV-
 PEDEM CONSTRINGITO *om. LF* || 17 id est α

dem. quidam *hoc* aliter intelligunt, quod dominus *iratus* iracundiam suam deriuauerit et leni uoce dixerit '*quadripedem constringito*', hoc est ut iumentum aliquod alliget, non ipsum, et confirmari uolunt ex eo, quod, <cum> Pamphilus interrogarit non recte Dauum uinctum, respondet Simo '*haut ita iussi*' (V 4, 52). sed melior sensus superior.*

866 α* [7] 25 IAM EGO POL HODIE definire uult per differentiam, quid distet inter filium et seruum. et sequitur argumentum a maiore ad minus (a — minus *om. B'*), quia (*om. S*) pietate gnati in seruum factus est crudelis.

3.

- 872 1 QVIS ME VVLT PERII PATER EST haec scaena ueniale
statum habet: accusatur enim*, quod peregrinam, quod
meretricem candem uelit uxorem ducere, sed purgat se, ut
necessitate compelli possit; tamen inserit, ut noscatur, quod
Crito se scire dicat ciuem esse Atticam Glycerium. — QUID
AIS OMNIVM iracundiae familiare hoc esse saepe dictum
873 est. hic intercessit Chremes et dixit 2 REM POTIUS IPSAM
DIC OMITTE MALE LOQVI omissis maledictis tantum filio
877 crimen intenta. accusatio incipit 6 NVM COGITAT QUID
882 DICAT NVM FACTI PVDET. deinde defensio a precibus 11 ME
MISERVVM. tota rursus accusatio supponitur a factis prae-

α* [9] a dictis, a factis, ab habitu faciei, ubi signum paenitentiae perquisiuit.

2 leui *GB'*; cf. p. 67, 5 || 4 non ipsum <sed> ante iumentum α | confirmari uolunt] confirmant α | cum *add. W.* | Pamphilum — uinctum] post (*om. S*) conquerenti Pamphilo de Dauo uincto α || 5 interrogarit *L*, -uerit *F'*, -uit *G*; interrogans dixerit *Goetz* | respondet *Goetz*: -dit *codd.* || 6 superior sensus <est> melior α || 10 eandem *om. L* || 11 quod *G*, quicquid *LF* || 12 dicit *G* | qui ante ciuem *add. L*, ante se *F* || 13 agis *FG* || 14 est *om. LF* (*recte?*) || 15 dicito (*OMITTE — LOQVI om.*) *LF* | omissis maledictis *om. G* || 18 a *om. β*

- teritis*, quod diu amauerit meretricem, a praesentibus,
 quod iam uxor sit, quod susceptus filius. deinde con-
 889 cluditur accusatio per sententiam **18** IMMO VALEAT HABEAT
 VIVAT CVM ILLA. plena confessio incipit, cuius princi-
 893 parata est*. deinde petitur audientia **22** LICETNE PAUCA.
 post subiungitur narratio, in qua status est ille uenia-
 896 lis **25** EGO ME AMARE HANC CONFITEOR. quamquam in-
 cidit ueluti definitiuus status, <si> id peccatum est: quaeritur
 897 enim, an amor crimen sit. petit ueniam sic **26** TIBI ME 10
 PATER DEDO. et ponuntur duae partes, una ex uoluntate,
 898 altera contra uoluntatem **27** VIS ME VXOREM HANC DUCERE
 VIS AMITTERE. concluditur cum affectu VT POTERO FERAM:
 hic enim ostendit se nihil aliud uelle nisi ut eam uxorem
 ducat. insinuat et illud, quod supra diximus, ut Crito 15
 902 quod nuntiat audiatur.* — **31** QUIDVIS CVPIO NE AB HOC
 ME FALLI COMPERIAR CHREME pati omnia uolo, dummodo non
 cognoscam ab hoc me falli.*

886 α*[1] **15** CVR ME EXCRVCIO et est pysma (pi-codd.), id est
 multiplex interrogatio, per auxesin, id est augmentum;
 post per synchoresin (Zeune: sinchresin B', -resin S)
 VALEAT HABEAT VIVAT.

*[6] quod pater reprehendit ex his quae sequuntur repu-
 gnantibus.

899 *[16] **28** 'Allegatum' dixit introductum, qui purgationi meae
 proderit.

903 *[18] **32** PAVLVLVM SVPPlich aduerbia frequenter fiunt nomina,
 cum pro casu accipiuntur, ut paululum et satis. Ho-
 ratius (c. I 2, I) 'iam satis niuis misit pater'. et est
 definitio a causa, id est a filio, cui semper indulgere
 conuenit.

3 sententiam] cf. V 6, 11, quod propter Gerstenb. p. 93
 moneo || 3 confessio Schoell: esse codd. || 5 beniuolentiae β ||
 6 LICETNE PAUCA om. β || 7 status post uenialis α || 8 fateor F
 (= Ter.; confiteor fort. gloss. ad fateor) || 9 si add. Schoell ||
 10 pater me α (= Ter.) || 11 <hic> duae F || 12 hanc ante ux-
 orem G, post ducere F (= Ter.) || 18 cognoscar codd.

4.

- 904 **1** MITTE ORARE haec scaena cognitionem habet puellae, quod ciuis Atheniensium sit, ut omnis error in comoedia solui possit. *praesentes igitur duo sunt senes, Chremes et Simo, praesens etiam Pamphilus, et Crito egreditur oratus a Pamphilo, ut diceret Atheniensem ciuem esse istam puellam.* dicit autem iustum esse ac propterea esse facturum, deinde eo quod uerum est et quod meretur adulescens et quod ipsa Glycerium digna sit: ita se omnibus causis compelli, ut istud faciat; *unde se amplius non debere rogari.* — **3** ANDRIVM CRITONEM EGO VIDEO ET CERTE IS EST **10** QUID TV ATHENIS INSOLENS* *unde Cicero (pro Deiot. 2, 5) 'moueor et loci insolentia'. alioquin 'insolens' superbus dicitur.** — **8** IMPERITOS RERV ADVLESCENTVLOS hoc est in rebus imperitos. — **IN FRAVDEM ILLICIS DOLIS in persuasionem deducis.** — **9** EORVM ANIMOS LACTAS eorum in- **15** genia fallis* *ac decipis. hoc est enim lactare: quasi consueto nutrimento decipere.* — **10** AC MERETRICIOS AMORES NVPTIIS CONGLVTINAS et efficis, ut meretrices fiant **14** uxores. — **11** PERII METVO VT SVBSTET* *HOSPES uereor, inquit Pamphilus, ne patris sermone hospes Crito territus non* **20**

α^* [11] id est non solitus uenire Athenas (*cf. Bruns et Schlee*).

909/10 * [13] **6** TV NEGAS affirmanti enim opponitur negatio. — **7** TVNE (Tun S) HOMINES in (*om. S*) hoc uersu antitheton est, id (*hoc B'*) est compositum ex contrariis.

* [16] uel IACTAS (*sic Ter. codd. praeter D¹E²*) per hypallagen (*yp-codd.; -ge B'*), id est in iactantiam, hoc est in superbiam mittis.

* [19] id est succumbat (*om. S?*). 'ut' uero dixit pro ne.

2 in comoedia] huius comoediae α || 3 possit solui α || 4 Simo] Crito *codd.* || 6 dicit — 9 faciat] nam Crito pro tribus causis propositis iustum esse dicit, ut exequatur quod coepit α || 11 <insolitus>, unde? *cf. Don.* || 14 IN FRAVDEM *om. L* || 15 LACTAS (*S?*) iactas β *B'* || 16 <id est> fallis α | ac] et *L* | lactare] iactare *FG*, tactare *L* || 17 consueto *L* || 18 et] id est α | fiant] faciant (et fiant *add. LF*) β || 19 subsistat *L*, suspirat *G*

- 919 *possit resistere fortiter.* — **16** SYCOPHANTA *calumniator.*
hoc uerbum est ab his, qui apud Athenas accusabant eos,
921 qui ficos extra ciuitatem ferebant.* — **18** EGO ISTAEC
MOVEO AVT CVRO hoc est: ista facile contemno. — NON TV
TVVM MALVM AEQVO ANIMO FERAS calamitatem tuam, Simo,⁵
et quodcumque tibi accidit, aequo animo ferre debes neque
923 alteri maledicere. — **20** ATTICVS QVIDAM FVIT NAVI FRACTA
926 narratio incipit* ad cognitorem. — **23** ITA VERO OBTVRBAT
930 ita scilicet interloquitur. — **27** RAMVSVVM SE AIEBAT ESSE
931 locus est prope Athenas. — **28** MVLTII ALII IN ANDRO bene¹⁰
fecit et aliis ostensum dicere, ne parum sibi fides habere-
tur. — VTINAM ID SIT QVOD SPERO Chremes posteaquam
audiuit nomen fratris sui, qui Phania fuit, suspicatur eam
puellam, quae cum illo nauigauerat, filiam suam. *ideo dicit:*
'utinam hoc sit' inquit 'quod spero', et interrogat, an ille
Phania filiam suam diceret. quod cum audisset, confirma-
uit dicendo **30** CERTE MEA EST. — ARRIGE AVRES PAM-
933 PHILE* *hoc est intende auditum: nota etenim sunt, quae*
934 *nuntiantur.* — **31** PHANIA ILLE FRATER MEVS FVIT implet,
937 *quod errorem fecerat, uti doceat filiam suam.* — **34** VIX²⁰

α* [3] et est calumniator. siquidem (*hinc rursus vetus cod. V
fam. α accedit*) ex tempore argumentum elicit, ut hunc
sycophantam uocaret; ubi est figura sardismos propter
920 commixtionem linguarum. — **17** SI MIHI PERGET enthy-
mema (*enthim- codd.*) est, id est breuis syllogismus, qui
fit ex oppositis ita: si mihi perget quae uult dicere,
igitur quae non uult audiet.

* [s] et quia fuerit naufragus, ait definiendo 'naue fracta est
eiectus'.

* [18] cacenphaton (*cachenf- codd.*) est. significat tamen eleua
et erige, id est diligenter ausculta.

1 calumniator *del. ut gloss. ?* || 2 <tractum> est? || 3 ficos
W.: cum fico (fisco F, sacco α) frumenta (*hoc post ferebant α*)
codd.; cum fico<s tum> frum- Schoell || 4 AVT] et L || 8 cogni-
tionem α L, Lindenbr. | Itane F α || 9 ita scilicet Lindenbr.:
ita sic (sic om. G) β, id est pro uero sic α | esse aiebat FG ||
10 bene — dicere] alios id cognouisse asseruit post 11 haberetur
α | parum <uideretur quod> G || 13 qui Phania fuit] Phaniae
ante fratris α | suspicatur G, -tus LF, (*add. est*) α || 14 suam
<esse> α || 15 inquit om. G | illam G || 19 PHANIA om. L

SVM APVD ME* ITA ANIMVS COMMOTVS METV SPE GAUDIO metum de praeterito intelligimus, qui tamen adhuc manet. deinde ordine fecit, nam post metum spes collocata est, quae boni imminentis est semper; deinde adiecit confirmatum bonum, quod dixit 'gaudio'; ipsumque totum supposuit 5

938 **35** MIRANDO HOC TANTO TAM REPENTINO BONO. — **36** NE

939 ISTAM MVLTIMODIS* TVAM INVENIRI GAUDEO ualde gaudeo istam tuam inueniri. ut (*Andr. prol. 17*) 'faciunt ne in-

940 tellegendo, ut nihil intellegant.' — **37** SCRVPVLVS ETIAM RESTAT sollicitudo et quasi quiddam, quod animum com- 10 pungat. scrupuli dicuntur lapilli admodum leues et parui*, unde 'scrupeam speluncam' Virgilius dixit (*Aen. VI 237*—

941 38), hoc est lapillis aspersam*. — **38** NODVM IN SCIRPO QVAERIS scirpum dicimus herbae genus, ut est iuncus, qui omni leuis corpore longitudinem suam aequali parte 15 custodit, ut dixit in Eunuchio (*II 3, 25*) 'reddunt curatura iunceam'. ergo* hoc dicit: rem, omnino quae esse non possit, nimia sollicitudine et cura inquiris*. —

α* [1] deinde exequitur notas quattuor passiones animi (passan- om. B'), de quibus Virgilius (*Aen. VI 733*) 'hi metuunt cupiunt gaudentque dolentque'. nam metus de praeterito, spes de futuro, gaudium de praesenti intelligitur. — **35** MIRANDO HOC quod aliquo modo ad dolorem attinet, quia nondum uenerat ad effectum: huc usque metui, nunc spero et gaudeo esse melius.

938

* [7] 'ne' pro ualde.

* [11] diminutiuum a scrupo.

* [13] qui tam parui sunt, ut calcati uix sentiri possint. ponitur uero 'scrupulus' pro dubietate per metaphoram (methaf- *codd.*). — DIGNVS ES (om. VS) CVM TVA RELIGIONE ODDIO (o- om. VS) sarcasmos (sarch- *codd.*) est.

* [17] per aenigma uel paroemiam

* [18] siquidem 'nodus' pro difficultate quaestionis ponitur

1 commotus <est> F | metum — 5 gaudio om. G || 3 denique F | ordinē LF || 7 multis modis *codd. praeter L* || 9 <At mihi unus> scrupulus α || 12 dixit uirgilius α || 15 leuis W. (cf. Don.): leui F'S, -ni *rell.* (cf. p. 67, 5) || 17 iunceas α | quae — possit] intellectu facilem α || 18 cura et sollicitudine α

- 943 **40** EGONE HVIVS MEMORIAM* PATIAR MEAE VOLVPTATI OB-
STARE Pamphilus scit nomen quod quaeritur, nam ab ipsa
Glycerio frequenter audivit, quali nomine uocaretur. idcirco
ait non pati se Critonis memoriam uoluptati suae obstare,
cum sibi ipse auxilium ferre possit nomen suggerendo, quod
947 audierat. — **44** QVOD RESTAT PATER illud significat, ut
949 eam ducat uxorem et sibi hoc permittat pater.* — **46** DE
VXORE ITA VT POSSEDI NIHIL MUTAT CHREMES ut neque con-
dicionem nouam ferat et omnia quae eius fuerunt habeam.
950 — **47** NISI QVID PATER AIT ALIVD hic intelligi uult Chremes 10
nihil se de bonis Glycerii ablatum, sed quaerere, num
amplius aliquid pater uelit. — NEMPE hoc uerbo indicat
dotem, et quasi manu tangatur uestis, ita intelligi debet,
ut expetere uideatur. ideo adiectum SCILICET, posteaquam
intellectum est.* probatum est Dauum non esse menti- 15

- α * [1] per catachresin (-chrisin *B'*, -crisin *VS*) pro obliuione,
siquidem hoc dixit: an patiar, id est sustinebo, quod
hic oblitus est nomen Glycerii, quod fuit illi paruulae,
scilicet Passibulae, ut obstet meo desiderio? et 'uoluptas'
metalempsis (methalemsis *B'*, -lensis *VS*) est gradatim
944 aliud innuens. — **41** MEDICARI MIHI pulcherrimus tropus
945 est in negotiis seruata translatione a personis, quippe
medicina uiuentibus proprie prodest. — **42** QVOD QVAERIS
PASSIBVLA EST interdum neutro generi regulariter aliud
subiungitur genus, uelut 'ipsum (*W.*: uel ipsum ut *codd.*)
munus mitto tibi, qui est stilus' uel 'quod est stilus'. —
947 **44** CREDO CREDERE argumentum est a coniugatis: coniu-
gata enim sunt credere et credo, sicut scribere et
scriptor.
948 * [7] **45** IAM RES REDVXIT IN GRATIAM charientismos (*car-codd.*)
est, quo pater filio gratius respondit. — O LEPIDVM PA-
TREM id est dulcem, suauem: tractum a suauitate lepo-
rinae carnis, quae metaphora (-fora *VS*) est a gustu.
*[15] nam antiquitus dos dabatur a patre puellae. est autem

1 EGONE HVIVS *om. VS* || 2 nomen] num *L*, non *F*,
nunc *G* || 5 possit *Lindenbr.*: -et *codd.* || 6 QVOD] quid *F* α |
significat] scilicet α || 7 <nunc> eam ducam α || 9 habeat (*ante*
fuerunt) β || 11 quaerere *ante* 12 uelit α | num] ne *L*, me *G* ||
12 <id est> aliquid amplius α || 13 uestis tangatur α || 14 ut
<dotem> α | adiecit α | postquam *FG* α || 15 intellexit α

tum, qui nescio quem dixerat uenisse, qui sciret Glycerium ciuem esse Atticam. ideo dixit Dauum non recte
 955 uinctum, quod non falsa nuntiauerit. — 52 HAVD ITA
 IVSSI hoc est: non ita uehementer ligari iussi.*

α dos, quo se coniuges coemunt more antiquo, ex qua
 coemptione mater familias dicitur. est quoque deci-
 cima species definitionis, quae fit per ostensionem ueluti
 (om. B'; cf. Cassiod. in ps. 48, 12; de dial. II 504^b Gar.);
 ut est DOS EST DECEM TALENTA. talentum uero est ma-
 gnum pondus cuiuslibet metalli. quod ad pluralitatem
 singularitas redigitur, tale est, ut si quaeras 'quid est
 bipenna?' respondetur 'arma'.

953 * [4] 50 'Negotium' est cuiusque rei actio.

5.

957 I PROVISO QUID AGAT PAMPHILVS ATQVE ECCVM haec 5
 scaena Charini aduentum tenet, ut et ipsi laetitia generari
 possit ex cognitione: si enim Pamphilo Glycerium datur,
 dari potest ipsi Philumena, quam diligebat, quae Pamphilo
 offerebatur. — ALIQVIS FORSITAN PVTET ME NON PVTARE HOC
 VERVM AT MIHI NVNC ESSE HOC VERVM LIBET laetitia elatus 10
 Pamphilus 'forsitan' inquit 'putet me aliquis hoc quod
 mihi contigit uerum non credere, at uero sic esse ego hoc
 uerum credo et gaudeo, ut deorum uitam propterea credam
 sempiternam, quod eorum uoluptates propriae sunt*. ergo

α* [14] id est perpetuae. et per aetiologiam (ethiol. B', aethol-
 VS) cur crederet manifestauit, uidelicet a minore ad
 maius argumentans parabolam fecit: quid mirum, si dii
 sempiterna uoluptate fruuntur, cum mihi iam perpetua
 uoluptas contigerit? et tale gaudium mihi accidit, ut,
 si nulla aegritudo, id est tristitia, huic gaudio inter-
 uenerit, fere deus uidear, quia sola <im> mortalitas, quam
 hi plus me habent, mihi parata est.

2 ideo om. LF || 3 quod] q; ut L, qui F || 4 id est α |
 ita ante est β || 5 Reuiso V, om. B' || 9 putet aliquis α | me
 putet F || 10 AT — VERVM om. L | lubet G || 11 aliquis me α,
 me alius β (recte?) || 12 contigit Lindenbr.: -tingit codd. ||
 14 <esse> sempiternam quod <idcirco credo quia> uoluptates
 eorum sunt propriae α

quemadmodum intelligo hoc uerum, ut mihi immortalitas
 962 parata sit, si nulla gaudio aegritudo intercesserit. — **6** SED
 QVEM EGO POTISSIMUM OPTEM CUI NVNC HAEC NARREM DARI
 adulescentium iste affectus est, uelle indicare gaudium,
 unde in Eunuchō (III 5, 5) Chaerea 'sed neminemne curi-
 osum interuenire nunc mihi!'^{*} —

964 α^{*} [6] **8** GAVISVRVM GAUDIA coniugata sunt.

(6.)

966 **2** NESCIS QUID MIHI OBTIGERIT quo gaudium melius
 nuntiet, primo generaliter cum interrogatione proponit:
 'nescis' inquit 'quid mihi obtigerit?' sed Dauus qui uinctus
 fuerat, aliud quid accepit ac respondet CERTE: nescio quidem ¹⁰
 quid <tibi> obtigerit, SED QUID MIHI OBTIGERIT SCIO, quod
 967 in pistrinum missus et uinctus sum. — **3** ET QUIDEM EGO
 quod tu passus sis, Daue, scio. — MORE HOMINVM EVENTI^{*}
 VT QVOD SIM MALI NACTVS PRIVS RESCISCERES TV QVAM EGO
 ILLVD QVOD TIBI EVENTIT BONI famam malorum celerem nun- ¹⁵
 tium omnes dixerunt: idcirco hominum more hoc contigit,
 ut mali quid ego passus essem prius scires, quam ego quid
 971 tibi contigisset boni audirem. — **7** NVN ILLE SOMNIAT EA
 QVAE VIGILANS VOLVIT Charinus non credit ista omnia con-
 975 tigiſſe, quae Pamphilus dixit. — **11** AGE ME NVNC IN TVIS ²⁰
 SECVNDIS RESPICE exhortatur Charinus Pamphilum, ut auxi-

α^{*}[13] argumentum a genere trahens ad speciem, quia fama
 generalis specialiter relata est. 'nactus' uenit a nan-
 971 ciscor et perdit in praeterito n. — **7** NVN ILLE SOMNIAT
 argumentum a repugnantibus, nam uigilare repugnat
 somniare (-ri codd.), sicut nigrum pallido.

5 unde] ut α | chereas (-a G) in eunuchō G α | -ne] hic
 F, om. G || 7 Noua scaena non est in codd. || 8 praeponit LG ||
 9 mihi om. LF || 10 aliud quid W.: aliquid codd. || 11 tibi
 add. W. || 12 sum] est L, es F || 14 vt om. L || 18 audirem boni
 codd. || 20 dixit G, ait F (recte?), om. L || 21 secundis <rebus>
 G, <rebus> sec- F

lium sibi praebat: in secundis, inquit, rebus tuis respice me: habes in potestate Chremetem, omnia potest ille facere quae tu uoles. — Post hunc uersus secuntur continentes illam sententiam, quemadmodum itum est ad Chremetem, quemadmodum exoratus Charino promiserit filiam. sed ⁵

977 hos tollendos esse uersus persuadet qui sequitur **13** MEMINI
ATQVE ADEO* LONGVM EST EXSPECTARE DVM EXEAT: si enim
acta sunt ista omnia in publico, quemadmodum dici possunt,
980 maxime cum sequatur **16** NE EXSPECTETIS DVM EXEANT
HVC INTVS DESPONDEBITVR INTVS TRANSIGETVR SI QUID EST ¹⁰
QVOD RESTAT? ergo cum legerimus primum (v. 12) 'tuus
est nunc Chremes: facturum quae uoles scio esse omnia',
continuo debemus subiungere 'atque adeo longum est illum
exspectare dum huc exeat': ita enim integritas fiet sensus
sublatis uersibus, qui intus gesta continebant.* ¹⁵

α^* [7] id est ualde

981 * [15] **17** SI QUID EST QVOD RESTAT scilicet de nuptiis, fiet intus.
quod uero sequitur ω PLAUDITE, uerba sunt Calliopii
eius recitatoris, qui dum fabulam terminasset, eleuabat
auleam scaenae et alloquebatur populum 'uos ualete',
'uos plaudite' siue 'faute' (ad quod — fauete cf. Bruns
I p. 7).

2 facere ille L || 5 exortatus L, -tur G || 6 uersus esse L ||
7 ATQVE om. L | <illum> expectare F || 8 quomodo α | dici
potest α || 9 cum sequitur α , consequatur LG | EXSPECTETIS]
expectet (-tetis F) hic β || 11 restet F | legeremus LF | nunc
est tuus α || 13 est om. L α || 15 continebant Grauert: retin-
ten- L) codd. (cf. I 5, 46; II 1, 6)

The first part of the book is devoted to a general history of the United States from the first settlement to the present time. It is written in a simple and unassuming style, and is intended for the use of the young. The author has endeavored to give a full and accurate account of the events of our history, and to show the progress of our country from a remote and obscure spot to the position it now occupies. It is a work of great interest and value, and is well adapted to the use of the school.

The second part of the book is devoted to a description of the various states and territories of the United States. It is written in a simple and unassuming style, and is intended for the use of the young. The author has endeavored to give a full and accurate account of the geography, history, and resources of each state and territory, and to show the progress of our country from a remote and obscure spot to the position it now occupies. It is a work of great interest and value, and is well adapted to the use of the school.

The third part of the book is devoted to a description of the various states and territories of the United States. It is written in a simple and unassuming style, and is intended for the use of the young. The author has endeavored to give a full and accurate account of the geography, history, and resources of each state and territory, and to show the progress of our country from a remote and obscure spot to the position it now occupies. It is a work of great interest and value, and is well adapted to the use of the school.